

«Å gjøre maskulinitet» eller bli radikalisert?

En kriminologisk studie av årsaker til innsattes radikalisering i fengsel, i lys av maskulinitetsperspektiver

Kristina Os

Masteroppgave i kriminologi
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Det juridiske fakultet

UNIVERSITET I OSLO
Vår 2023

Antall ord: 40 871

«Å gjøre maskulinitet» eller bli radikalisert?

En kriminologisk studie av årsaker til innsattes radikalisering i fengsel, i lys av maskulinitetsperspektiver

Sammendrag

Tittel: «Å gjøre maskulinitet» eller bli radikalisert? En kriminologisk studie av årsaker til innsattes radikalisering i fengsel, i lys av maskulinitetsperspektiver

Forfatter: Kristina Os

Veileder: Sveinung Sandberg

Levert ved: Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Årgang: Vår 2023

Denne masteroppgaven presenterer og undersøker årsaker som kan bidra til at innsatte blir radikalisert i fengsel, og ser på disse årsakene i lys av maskulinitetsperspektiver. Det har vært en økning av innsatte som soner for terrorrelaterte lovbrudd i europeiske fengsler. Fengsler har blitt fremhevet som å være en mulig arena for radikalisering og en møteplass for ekstremister. Fengselsmiljøet skiller seg også ut fra andre potensielle radikaliseringsområder på ulike måter, og det er derfor viktig å forstå hvordan radikalisering og ekstremistisk adferd kan finne sted i fengsler.

I tillegg til å undersøke hvordan innsatte kan radikaliseres mens de soner i fengsel, ser jeg også på hvordan disse årsakene kan betraktes i lys av maskulinitet og interseksjonalitet. Siden det et overveiende flertall av menn som soner i fengsel kontra kvinner, og flertallet av de som blir radikalisert er menn, er det svært relevant å se på hvordan menns kjønnede erfaringer og sammensetningen av faktorer som kjønn, etnisitet, klasse, og religion, kan ha en innvirkning på potensielle radikaliseringsprosesser. Innenfor forskningsfeltet har maskulinitetsperspektiver hittil blitt gitt svært lite oppmerksomhet og vært lite fremtredende, til tross for at de er svært relevante. Jeg bruker hovedsakelig konseptet om hegemonisk maskulinitet og tilknyttede underkategorier, «doing gender», interseksjonalitet, og tidligere forskning på maskulinitet i fengsel, og maskulinitet og radikalisering.

I denne masteroppgaven har jeg brukt litteraturstudie som metode, hvor jeg har samlet inn tidligere forskning for å svare på problemstillingen. Jeg bruker totalt 38 bidrag, som består av forskningsartikler, bøker, bokkapitler, og rapporter. Oppgaven er avgrenset til å omfatte europeisk kontekst, og inkluderer bidrag fra Frankrike, Storbritannia, Norge, Tyskland, Belgia, Nederland, Danmark, Spania, Italia, og Europa generelt. Etter å ha lest litteraturen, sammenfattet jeg årsakene og faktorene som kom frem, og kategoriserte disse på individuelt,

situasjonelt og strukturelt nivå. Denne kategoriseringen er også utgangspunktet for analysen. På individuelt nivå har psykiske lidelser, kognitive kriser, sårbarhet og identitet, og følelser av grievances og frustrasjon, blitt identifisert som risikofaktorer som kan fremme radikaliserings blant innsatte. På situasjonelt nivå, altså i selve fengselsmiljøet, kan frykt og mistillit fra ansatte eller andre innsatte, behov for beskyttelse eller status, dannelsen av sosiale nettverk og relasjoner mellom innsatte, karismatiske lederfigurer, og mangel på religiøse veiledere, fungere som radikaliserende faktorer. På strukturelt nivå utpekes marginalisering, utenrikspolitikk, innenrikspolitikk knyttet til sekularisering og religionsutøvelse, og fengselsforhold knyttet til overbemanning og underbemanning, som årsaker til radikalisering blant innsatte.

Gjennom det teoretiske rammeverket har oppgaven belyst hvordan de identifiserte årsakene til fengselsradikaliserings kan sees i lys av maskulinitetsperspektiver og interseksjonalitet, samt samspillet mellom disse årsakene på tvers av nivåene. Det argumenteres for at radikaliserings kan fungere som en ressurs for «å gjøre kjønn», og at behovet for beskyttelse eller status, som kan bidra til at innsatte fremstår som radikaliserede, heller gjenspeiler en måte å utøve maskulinitet på, som en tilpasning til fengselsmiljøet. De sosiale relasjonene man danner med andre innsatte er også av stor betydning for utøvelsen av maskulinitet, hvor de som befinner seg nederst i maskulinitetshierarkiet kan være mer sårbare for å bli radikaliseret. For noen kan det å fremstå som å være voldelig ekstremist fungere som en type protestmaskulinitet ved å gjøre opprør mot fengselsystemet man er plassert i, og for å gjenvinne noe av den tapte kontrollen og autonomien. Mange muslimske innsatte var også posisjonert som å ha marginaliserte maskuliniteter, som følge av sammensetningen og skjæringspunktet mellom kjønn, klasse, etnisitet og religion. I slike tilfeller kan voldelig islamisme fungere som et alternativ og en mulig løsning for å både utøve maskulinitet, og heve seg over den marginaliserte maskulinitetsposisjonen.

Opgaven har dermed vist hvordan maskulinitetsperspektiver og interseksjonalitet kan brukes til å kaste et nytt lys over litteraturen som belyser radikaliserings i fengsel, og hvordan menns opplevelser i fengsel, veier inn i ekstremisme, og antatte radikaliserings, kan være knyttet til kjønn og utøvelse av maskulinitet.

Forord

Tiden min som kriminologistudent ved universitetet i Oslo begynner omsider å gå mot slutten. Selv om jeg er spent på å se sluttproduktet av dette prosjektet, er det også vemodig at fem år snart er forbi. Jeg har med det flere personer jeg ønsker å takke i forbindelse med gjennomføringen av dette masterprosjektet.

Tusen takk til veileder Sveinung Sandberg for at du har delt din kunnskap, kommet med forslag underveis, vært tilgjengelig, og hatt gode og konstruktive tilbakemeldinger fra start til slutt. Jeg setter pris på at du har pushet på gjennom hele perioden.

5 år på universitetet har gitt meg mange fine bekjenskaper, gode venner og viktige støttespillere! En stor takk til studiegjengene på master for mange hyggelige (og lange) lunsjpauser, daglige aftenposten-quizer, og samtaler om alt og ingenting. Tiden på Domus Juridica hadde ikke vært det samme uten dere. Følelsen av fellesskap har gjort masterskrivingen mindre ensomt, så takk for alt vi har delt av latter, tårer, frustrasjon, hverdag, helg, og andre sosiale sammenkomster. Noen av dere har vært med meg gjennom hele studieløpet, og dere har vært gode venner å ha både på lesesalen og utenfor.

Jeg vil også takke familie og venner som har støttet meg under prosessen og spurt hvordan det har gått med oppgaven underveis. Bestefar fikk dessverre ikke se meg fullføre og levere denne oppgaven, men jeg vet at han alltid heiet på meg. Ekstra takk til Even for forståelse og tålmodighet for at dette har vært en lang og krevende oppgave. Takk for at du alltid har tro på meg og for at du har holdt ut med min berg-og-dal-bane av følelser.

I slutten av prosessen vil jeg rette en ekstra takk til Knut, Henriette og Mathilde for korrekturlesing av oppgaven og tilbakemeldinger. Jeg føler meg heldig som er omgitt av så mye flotte mennesker som har støttet, motivert, og hjulpet meg på veien! Tusen takk!

Oslo, mai 2023

Kristina Os

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1.	Begrepsavklaring	3
1.2.	Forskningsspørsmål	4
1.3.	Oppgavens oppbygging	5
2	Bakgrunn.....	7
2.1.	Tidligere forskning	8
2.1.1	Forebygging og plasseringsregimer	10
2.1.2	Rollen til religion	11
2.1.3	Mitt bidrag til forskningsfeltet	12
3	Teori.....	14
3.1.	Maskulinitetsteori i kriminologien.....	14
3.1.1	Doing gender	15
3.1.2	Hegemonisk maskulinitet	16
3.1.3	Kritikk av hegemonisk maskulinitet.....	18
3.1.4	Reformulering av konseptet	19
3.1.5	Protestmaskulinitet	20
3.1.6	Menn og kriminalitet.....	21
3.2.	Interseksjonalitet.....	22
3.3.	Maskulinitet i fengsel.....	23
3.4.	Maskulinitet og radikalisering	25
4	Metode	27
4.1.	Valg av metode	27
4.1.1	Litteraturstudie	28
4.2.	Datainnsamling	28
4.2.1	Informasjonskilder og litteratursøk	28
4.2.2	Inkluderings- og ekskluderingskriterier.....	30
4.2.3	Utvalg.....	32
4.3.	Kildekritikk og etiske vurderinger	34
4.4	Om analysen	35
5	Analysekapittel I: Individuelle årsaker	37
5.1.	Psykiske lidelser	37
5.2.	Kognitive kriser, sårbarhet og identitet.....	41
5.3.	Følelser av grievances og frustrasjon.....	45
5.4.	Oppsummerende betraktninger	48

6	Analysekapittel II: Situasjonelle årsaker	50
6.1.	Frykt og mistillit	50
6.2.	Beskyttelse og status	56
6.3	Sosiale nettverk og samhold	59
6.4.	Karismatiske lederfigurer.....	62
6.5.	Mangel på religiøse veiledere	64
6.6.	Oppsummerende betraktninger	66
7	Analysekapittel III: Strukturelle årsaker	68
7.1.	Marginalisering	68
7.2.	Politikk og samfunn	71
7.2.1	Utenrikspolitikk.....	71
7.2.2	Innenrikspolitikk knyttet til sekularisering og religion.....	74
7.3.	Fengselsforhold og organisering.....	76
7.3.1	Overbefolkning og underbemanning	76
7.3.2	COVID-19 pandemien	79
7.4.	Oppsummerende betraktninger	80
8	Diskusjon: Fengselsradikalisering sett i lys av maskulinitetsperspektiver ..	82
8.1.	Maskulinitetsutøvelse i fengselsrommet	82
8.1.1	Radikalisering som en ressurs for «å gjøre kjønn».....	83
8.2.	Betydningen av sosiale relasjoner og sårbarhet for maskulinitetsutøvelse	84
8.3	Ekstrem islamisme – en type protestmaskulinitet.....	87
8.4.	En sammensatt marginalisert maskulinitet.....	90
8.5	Fremmedkriger-maskulinitet og «homegrown terrorist»-maskulinitet	92
8.6.	Avsluttende betraktninger	96
9	Avslutning.....	99
10	Litteraturliste.....	102

1 Innledning

En helt vanlig lørdag i februar 2015 ble København plutselig snudd på hodet. Det blir avfyrt skudd mot kulturhuset Krudttønden, hvor en omstridt svensk kunstner og karikaturtegner skulle snakke på arrangementet «Kunst, Blasfemi og Ytringsfrihed» (Åsebø og Orfjell, 2015). Tre politibetjenter blir skadet, mens en mann blir skutt og drept på fortauet utenfor (Slettholm, 2015). Etter midnatt blir det igjen avfyrt skudd i et nytt angrep ved en synagoge, hvor en jødisk vakt blir drept, mens to politibetjenter blir skadet. Etter en tolv timers jakt blir gjerningsmannen skutt og drept av politiet (Slettholm, 2015). I kjølvannet av terrorangrepene ble det kjent at den 22-år gamle gjerningspersonen var født i Danmark, og var blitt løslatt fra fengsel like før angrepet. Fængselsledelsen hadde uttrykt bekymring over hans endrede og «ekstremt religiøse adferd», og sendt en bekymringsmelding til den danske etterretningstjenesten mens han var varetektsfengslet (Hotvedt, 2015). Til tross for denne bekymringsmeldingen ble han løslatt, og to uker senere gjennomførte han et av de verre terrorangrepene i nyere dansk tid.

Gjerningspersonene bak terrorangrepet på satiremagasinet *Charlie Hebdo* i Paris i 2015, og skyteepisodene og gisseltakingen på et jødisk supermarked som fant sted like etter, sonet sammen i Fleury-Mérogis fengsel (Walklate og Mythen, 2016). Fengselet er kjent for å huse flere innsatte som er dømt for terrorlovbrudd. Gjerningspersonene møtte ikke bare hverandre i fengselet, men de kom også i kontakt med en karismatisk, islamistisk innsatt, som de opprettholdt kontakt med etter løslatelse (BBC, 2015b). Den karismatiske innsatte skal ha spilt en betydelig rolle i begge gjerningspersonenes radikaliseringsprosess.

Voldelige handlinger og angrep som blir begått av radikaliserede individer, ekstreme grupper og bevegelser, og terrororganisasjoner, har et stort skadepotensial for samfunnet. Flere av de som har begått terrorangrep i Europa er tidligere straffedømte og har sonet i fengsel (Basra og Neumann, 2016, 2020). På lik linje, har flere europeiske land de siste tjue årene hatt en økning av innsatte som er dømt for terrorrelaterte lovbrudd og på terrorparagrafer. Norge står ovenfor et trusselbilde hvor ekstrem islamisme og høyreekstremisme forventes å utgjøre de største terrortruslene (PST, 2023: 5). I dette trusselbildet har fengsler blitt identifisert som å være sentrale arenaer i kampen mot radikalisering, voldelig ekstremisme, og terrorisme (PST, 2017). Ved utgangen av 2021 ble totalt seksten personer i norske fengsler identifisert som å være i målgruppen for arbeidet mot radikalisering og voldelig ekstremisme (Kriminalomsorgen, 2022: 79). Ni av disse var siktet, tiltalt, eller dømt for terrorhandlinger eller hatkriminalitet, og fire av disse var returnerte fremmedkrigere. Syv av de seksten identifiserte

personene var siktet, tiltalt, eller dømt for andre lovbrudd. Disse syv kan regnes som å ha blitt påvirket mens de sonet i fengsel, eller ha vært spesielt sårbare og stått i fare for å bli radikalisert, og dermed blitt fulgt opp ytterligere i denne forstand.

Rappaport, Veldhuis og Guiora (2013: 27) uttaler eksplisitt at «for å forstå hvilke innsatte som kan være utsatt for radikalisering eller ekstremistisk påvirkning, trenger forskere innsikt i det dynamiske samspillet mellom medvirkende faktorer som operer på ulike nivåer: institusjonelle, sosiale og individuelle». Det er denne anbefalingen oppgaven skal ta til følge, og bidra med på forskningsfeltet. Ved å forstå hvordan fengselsmiljøet samhandler med strukturelle og individuelle faktorer som bidrar til radikaliseringsprosesser, kan man i større grad forsøke å forutse hvem som potensielt er i risikozonen for å bli radikalisert. Islamistisk radikalisering i fengsel, adferden til islamistiske innsatte, og den muslimske fengselsbefolkningen, vil variere fra land til land på bakgrunn av ulike juridiske rammer, fengselsregimer, og tilnærminger til forebygging (Rabasa og Benard, 2015: 116). Det foreligger riktignok sentrale likheter på tvers av europeiske land og det er disse som skal belyses i oppgaven.

Denne oppgaven tar sikte på å beskrive og forklare individuelle, situasjonelle, og strukturelle årsaker som kan forklare hvorfor og hvordan noen innsatte kan radikaliseres inn i en voldelig ekstremisme i løpet av soningen, og hvordan dette kan forstås i lys av maskulinitetsperspektiver og interseksjonalitet. Gjennom historien er det unge menn som har begått og begår mest kriminell vold, politisk vold, og terrorangrep (Möller-Leimkühler, 2017). Majoriteten av de som soner i fengsel er også menn (Aebi m fl., 2022) og det er dermed svært rimelig å anta at de fleste som radikaliseres er menn. Det er derfor høyst relevant å undersøke hvordan kjønn påvirker menns opplevelser i fengsel og menns veier inn i ekstremisme, så vel som hvordan disse maskulinitetsuttrykkene krysser og påvirker hverandre.

Å studere individuelle, situasjonelle, og strukturelle årsaker hver for seg kan bidra i utviklingen av en mer detaljert forståelse av hvordan radikaliseringsprosesser kan oppstå og foregå i fengselsmiljøet, samt hvilke risikofaktorer man bør være oppmerksom på hos innsatte. Ved å identifisere og undersøke årsaker til radikalisering på disse tre analysenivåene kan man utvikle mer tilpassede, målrettede strategier og tiltak i reintegreringsarbeidet med terrordømte og ekstremistiske innsatte, og mot radikalisering og voldelig ekstremisme generelt. Disse årsakene fungerer imidlertid ikke uavhengig av hverandre. Selv om det er viktig å studere årsakene hver for seg, er det også viktig å se hvordan de ulike årsakene samvirker og påvirker hverandre, da radikalisering er en kompleks og sammensatt prosess. Å forstå disse samspillene er også nødvendig for å forstå omfanget av innsattes radikaliseringsprosesser, og

for å kunne utvikle helhetlige og effektive tiltak, for å hindre at det løslates ytterligere ekstremistiske individer ut i samfunnet.

1.1. Begrepsavklaring

Oppgaven vil ta utgangspunkt i Bruhn og Rebach (2007) sin definisjon av det sosiologiske spekteret for makro-mikro kontinuumet, som grunnlag for hvordan individuelle (mikro), situasjonelle (meso), og strukturelle årsaker (makro) defineres og brukes.

Mikro-strukturer omhandler små, sosiale enheter, der den minste av disse er individet som sosial aktør og medlem av et spesifikt sosialt system (Bruhn og Rebach, 2007: 11). Begrepet mikro blir byttet ut med individuelle for å tydeliggjøre at det er individet som aktør, og som medlem som innsatt i fengsler som et sosialt system, som er hovedfokuset.

Meso-strukturer betegnes som å være nettverk, fellesskap og organisasjoner, og spenner fra å være små sekundære grupper som avdelinger eller arbeidsenheter, til offentlige etater, skoler/universiteter, eller lokalsamfunn (Bruhn og Rebach, 2007: 11). Her benyttes begrepet situasjonelle for å belyse meso-strukturer, hvor fengsler anses som å være offentlige (eventuelt private) etater, men også lokalsamfunn. Grupper av innsatte og sosiale nettverk innad i fengsler faller også inn under denne kategoriseringen.

Makro-strukturer defineres som å være et bredt spekter av store sosiale strukturer som inkluderer blant annet verdensøkonomiske systemer, mediesystemer, bredskala sosiale institusjoner som politisk-juridiske systemer, religioner, og sosiale velferdssystemer (Bruhn og Rebach, 2007: 9-10). Her brukes strukturelle årsaker til å forklare makro-strukturer knyttet til politiske og juridiske systemer, samt religion, og deres rolle i forbindelse med mulige radikaliseringsprosesser.

Videre er det viktig å tydeliggjøre noen av begrepene og terminologien som brukes gjennom denne oppgaven. Det er ikke oppgavens formål å finne verken én konkret definisjon eller diskutere begrepene definisjon, men jeg har valgt å komme med en begrepsavklaring på begrepene som brukes regelmessig, slik at det er tydelig hvilken forståelse og definisjon som ligger bak når de brukes her.

Det foreligger mange definisjoner av radikaliseringsfenomenet og det er ikke klar enighet om en konkret og universell definisjon. Sedgwick (2010) hevder at det ikke finnes en konsensus rundt bruken av begrepet 'radikalisering', og at bruken av begrepet er problematisk fordi det brukes i tre forskjellige kontekster med hver sin agenda: sikkerhetskonteksten, integrasjonskonteksten og utenrikspolitisk kontekst. Han hevder videre at å bruke ett og samme begrep på minst tre forskjellige områder kan bidra til å skape alvorlig forvirring.

Radikalisering har for eksempel blitt definert som å være «en endring i tro, følelser og adferd i retninger som i økende grad rettferdiggjør vold mellom grupper og krever at man ofrer til fordel for innside-gruppen» (McCauley og Moskalenko, 2008: 416). Andre har konseptualisert radikalisering som å være en «vei» eller «trapp» mot terrorisme (se eks Horgan, 2008; Moghaddam, 2005). PST (2023: 26) definerer radikalisering som å være «en prosess der en person utvikler aksept for eller vilje til aktivt å støtte eller delta i voldshandlinger for å oppnå politiske, religiøse eller ideologiske mål». Denne oppgaven vil ta utgangspunkt i PST sin definisjon og forstå radikalisering som en prosess der et individ eller en gruppe aksepterer bruken av vold, og hvor vold legitimeres og rettferdiggjøres som et middel for å oppnå politiske, religiøse, eller ideologiske endringer og mål.

Videre, kan ekstremisme defineres som «en mer systematisk gjennomtenkt posisjon, teori eller ideologi hvor ekstreme posisjoner, standpunkter etc. er vesentlige» (Gule, 2012: 15). Ekstrem islamisme kan betegnes som å være en form for religiøs ekstremisme, som setter religionen foran alt annet i livet og følger dens krav strengt (Gule, 2012: 23). Ekstrem islamisme kan gli over til en voldelig islamisme eller jihadisme dersom holdninger til og bruken av vold for å nå målene sine blir fremtredende. Terrorismen kan defineres som å være en politisk taktikk som er ment å skape frykt i et samfunn gjennom bruken og/eller trusselen om vold mot uskyldige mennesker (Neumann, 2009: 8). I terrorhandlinger blir vold eller drap av uskyldige mennesker brukt som et virkemiddel for å påvirke den politiske adferden til en målgruppe (Neumann, 2009: 8).

Som nevnt tidligere, skal ikke denne oppgaven studere verken hva radikalisering, voldelig ekstremisme eller terrorisme er, eller hvilke personer/handlinger som faller inn under de forskjellige konseptualiseringene. Begrepsavklaringen er kun ment å være beskrivende og gi innblikk i hvilken definisjon som ligger bak begrepene når de brukes i denne oppgaven.

1.2. Forskningsspørsmål

I lys av det overnevnte, skal denne studien undersøke årsaker på individuelt, situasjonelt, og strukturelt nivå, som kan føre til at innsatte radikaliseres mens de soner i fengsel. Formålet er å belyse hvilke årsaker som går igjen i tidligere forskning og rapporter, og sammenstille disse. Forskningsspørsmålet som denne oppgaven stiller, er derav:

- *Hvordan kan innsatte radikaliseres i fengsel?*

Videre har jeg følgende underspørsmål:

- *Hvordan kan innsattes radikaliseringsprosesser foregå på individuelt nivå, situasjonelt og strukturelt nivå?*
- *Hvordan kan innsattes radikaliseringsprosesser forstås gjennom bruk av maskulinitetsperspektiver og interseksjonalitet?*

Jeg vil benytte meg av ulike maskulinitetsteorier og interseksjonalitet for å undersøke hvordan innsattes radikaliseringsprosesser kan forstås som å også være kjønnete prosesser. Min oppgave har som formål å kaste et nytt lys over forskningen som er gjort på feltet, og bidra med et perspektiv som er svært relevant, men foreløpig lite benyttet i forskningslitteraturen. Hensikten er å belyse hvordan maskulinitetsperspektiver kan brukes til å bedre forstå innsattes radikaliseringsprosesser i fengsel og hvordan maskulinitetsutøvelse påvirker denne prosessen.

1.3. Oppgavens oppbygging

Denne oppgaven er delt inn i totalt ti kapitler. Etter dette innledningskapittelet følger *kapittel 2* som vil gi en beskrivelse og redegjørelse av bakgrunnen for feltet, samt tidligere forskning. Det vil også bli presentert hva denne oppgaven vil bidra med på forskningsfeltet.

I *kapittel 3* presenteres oppgavens teoretiske rammeverk. I dette kapittelet presenteres ulike maskulinitetsteorier som har vært fremtredende innen kriminologien, samt interseksjonalitetsperspektivet. Tidligere forskning på maskulinitet i fengsel, og maskulinitet og radikaliseringsprosesser, vil også beskrives.

I *kapittel 4* gis det en redegjørelse av den metodiske fremgangsmåten som oppgaven har benyttet seg av. I denne delen vil de ulike metodiske valgene og vurderingene som er gjort bli presentert. Dette er knyttet til valg av metode, utvalg, fremgangsmåte, og hvordan prosjektet er gjennomført. I tillegg vil det gjøres betraktninger rundt kildekritikk og etiske vurderinger, samt en beskrivelse av hvordan analysen skal gjennomføres.

Kapittel 5, 6 og 7 består av oppgavens analyse. Analysen vil beskrive og formidle faktorer og årsaker som kan føre til at innsatte radikaliseres mens de soner i fengsel. Disse årsakene vil redegjøres for isolert sett. Gjennom analysen vil oppgavens første underspørsmål bli besvart. Analysen er delt inn i tre kapitler, som skildrer hvilket nivå årsakene faller inn under.

Kapittel 8 er en forlengelse av de tre analysekapitlene og oppgavens diskusjon. Her vil det andre forskningsspørsmålet diskuteres og besvares. I denne delen av oppgaven blir

funnene i analysen diskutert i lys av oppgavens teoretiske rammeverk, med fokus på hvordan innsattes radikaliseringsprosesser kan forklares som å være del av en kjønnet prosess.

Kapittel 9 er avslutningskapittelet, hvor oppgavens viktigste funn sammenfattes og oppsummeres, samt hva oppgaven har bidratt med og muligheter for videre forskning.

2 Bakgrunn

De siste årene har terror, radikaliserings og ekstremisme fått stadig større oppmerksomhet politisk, i media og i forskning. Fængsler har i økende grad blitt sett på som steder som fostrer radikaliserings og driver innsatte mot «ekstreme politiske/religiøse syn» (Silke, 2014: 5). Fængsler har historisk sett spilt en viktig rolle for flere militante, radikale, og ekstremistiske organisasjoner og bevegelser. Dette gjelder blant annet irske republikanere, tyske marxister, egyptiske islamister og baskiske separatister (ETA) (Neumann, 2010; Soufan, 2016; Warnes og Hannah, 2008). At innsatte radikaliseres, trenger ikke å ha utelukkende negative konsekvenser. Hamm (2013: 1) beskriver radikaliseringsprosessen som å være et ‘dobbeltegget sverd’ som kan ha både positive og negative resultater, der noen som er regnet som tidligere fængselsradikale, slik som Nelson Mandela og Mahatma Gandhi, oppnådde store samfunnsendringer og ble fremtredende ledere i sine land. Når man studerer og snakker om fængselsradikaliserings i dag, er det imidlertid ikke slike tilfeller det vies oppmerksomhet til.

Fængselsradikaliserings er ikke et nytt fenomen, men det har fått økt internasjonal oppmerksomhet og fokus i perioden etter 11. september 2001 (Hansen, 2019b: 244). Likeså, har søkelyset på hvem som radikaliseres skiftet fra høyreekstreme innsatte til muslimske innsatte (Hansen, 2019b: 245). Goffman (1961) påpeker at totale institusjoner, som fængsler er, utøver betydelig kontroll over trossystemene, assosiasjonsmønstrene, og handlingene til individene som bor på disse institusjonene. Beboerne på slike institusjoner blir dermed sårbare for å bli påvirket av alternative verdisystemer og sosiale grupper, slik som ekstremistiske individer og grupper (Decker og Pyrooz, 2019).

Fængsler huser i økende grad personer som er mistenkt/dømt for terrorhandlinger, eller har kjente assosiasjoner til terrornettverk (Skillicorn m fl., 2015). Denne økningen er delvis på grunn av returnerte fremmedkrigere. En rapport fra ICSR viser at det har vært en økning i antall lovbrøyttere som soner for terrorrelaterte lovbrudd (det er anslått 1414 individer) i ti europeiske land, og at nesten halvparten av disse er i Frankrike (Basra og Neumann, 2020: 9). Når man inkluderer innsatte som blir overvåket – enten fordi myndighetene observerer tentative tegn på radikaliserings, vurderer dem som utsatte eller sårbare for ekstremisme, eller observerer et sterkt engasjement for ekstremistiske saker – øker det totale antallet i de ti landene til minst 3080 individer (Basra og Neumann, 2020: 9). Det er imidlertid vanskelig å generalisere omfanget basert på kun enkelte saker, og verken myndigheter eller forskere vet nøyaktig i hvor stor grad fængselsystemene er påvirket. Noen av problemene med å kvantifisere

fenomenet er knyttet til ulike ideer av hva det innebærer å være radikal eller radikaliseres, og hvordan dette skal måles (Neumann, 2010: 27). Det er heller ikke alltid tydelig hvorvidt et individs radikaliseringsfantastikk fant sted i fengsel eller på forhånd (Zahn, 2017). Det er dessuten vanskelig å få tilgang til å forske på innsatte og spore de etter løslatelse (Hamm, 2009), som også forklarer hvorfor det er vanskelig å kartlegge nøyaktig hvor mange som radikaliseres i fengsel. Det som derimot er fastslått er at fengselsradikalisering er et lite utforsket forskningsfelt, som ofte har vært misforstått (Mulcahy, Merrington og Bell, 2013). Fengselsmiljøer skiller seg også ut fra andre potensielle radikaliseringsområder på ulike måter, og det er derfor viktig å undersøke og forstå hvordan radikaliserings- og ekstremistisk adferd opptrer i fengsel.

2.1. Tidligere forskning

Deler av forskningen på feltet har hatt fokus på å forklare hvordan og hvorfor innsatte blir radikaliseret. Siden dette skal utforskes nøyere og er grunnlaget for analysen, vil det i denne delen kun gis en overordnet gjennomgang av forskningsfeltet i sin helhet, og jeg vil derfor ikke gå grundig gjennom all litteraturen som beskriver årsaker til fengselsradikalisering.

Silke (2014: 6-7) skriver at forståelsen vi har av terrorister i fengsel kommer fra tre kilder. Den første kilden er biografier som tidligere terrorister har skrevet om sin tid i fengsel; den andre kommer fra tidligere erfaringer med spesielt irsk terrorisme; mens den siste kilden kommer som et resultat av terrorangrepene 11. september 2001. En debatt innenfor forskningsfeltet er hvorvidt og i hvilken grad fengselsradikalisering faktisk er en reell trussel, og hvor mange innsatte som faktisk blir terrorrekruttert og begår terrorangrep etter de blir løslatt fra fengsel. Det har vært en uttalt bekymring om at fengsler kan bidra til spredningen av voldelig ekstremisme, være ideelle steder for å rekruttere individer til terrororganisasjoner, at de kan fungere som «universiteter» for terror, og at dette krever politiske tiltak (Brandon, 2009a; Cuthbertson, 2004; Hamm, 2013; Ilardi, 2010; Neumann, 2010; Useem og Clayton, 2009). Sosiale nettverk som oppstår i fengsler kan i visse tilfeller føre til jihadistisk radikaliseringsnettverk på grunn av de sosiale forholdene (Sageman, 2004; Trujillo m fl., 2009), og det er klare eksempler på innsatte som har blitt rekruttert til terrornettverk under soning, som har begått terrorhandlinger etter løslatelse (se f. eks Basra og Neumann, 2020; Hamm, 2013; Rabasa og Bernard, 2015). Det forekommer også tilfeller der innsatte har lagt terrorplaner mens de har sonet, eller har forsøkt å begå terror- og voldshandlinger innad i fengselet mot ansatte eller andre innsatte (Basra og Neumann, 2020).

Silke (2014) gir en oversikt over ulike intervensjons- og ledelsesstrategier for å håndtere terrordømte og ekstremistiske lovbrøttere i fengsel, med erfaringer fra USA, Europa og

Asia. LaFree, Jiang og Porter (2019) har undersøkt koblingen mellom å tilbringe tid i fengsel, være radikalisert i fengsel, og risikoen for å delta i voldelig politisk ekstremisme etter løslatelse i USA. Resultatene deres viste at det var en betydelig økning i voldelig ekstremisme etter løslatelse blant de som hadde sonet, og de konkluderte med at individer som var blitt radikalisert i fengsel hadde større sannsynlighet for å begå terrorrelaterte lovbrudd senere enn de som ikke var blitt radikalisert.

Sinai (2014) fant også at et stort antall med innsatte hadde blitt radikalisert inn i en voldelig ekstremisme mens de sonet i fengsel. Sinai (2014) presenterer en modell for fengselsradikalisering som tar utgangspunkt i tilfeller fra det amerikanske fengselssystemet. Radikaliseringprosessen blir delt inn i syv faser med progressivt eskalerende risikoadferd og aktiviteter. Disse fasene består av: 1) personlige faktorer; 2) situasjonelle/kontekstuelle faktorer; 3) selvidentifisering; 4) indoktrinering; 5) militans; 6) terror etter løslatelse; og 7) gjeninnsettelse etter angrep. Selv om modellen er i sekvenser, opplever man ikke nødvendigvis en lineær progresjon inn i ekstremisme og terror, da noen faser kan overlape eller hoppes over. Dessuten vil radikaliseringprosessen variere mellom innsatte avhengig av de spesifikke betingelsene og omstendighetene rundt.

Veldhuis (2016: 50-59) har også skissert en modell/teori for innsattes radikalisering. For at radikalisering skal oppstå som et resultat av soningen, må minst en av tre betingelser være til stede: berøvende fengselsforhold, manglende tilfredstillelse av behov, og at vedkommende er avhengig av eller har en intens identifikasjon med en gruppe. Dersom denne gruppen i tillegg tilfredsstiller grunnleggende fysiologiske behov og sikkerhetsbehov, gruppen deler en følelse av ydmykelse, innsatte identifiserer seg med en karismatisk ideologisk leder, eller gruppen er drevet av ideologi, vil det samlet sett være en økt sannsynlighet for at radikalisering oppstår som et resultat. Hvorvidt radikaliseringen er voldelig eller ikke, vil avhenge av om ideologien og gruppen oppfordrer til bruk av vold for å fremme sin sak. Veldhuis (2016) sin fengselsradikaliseringmodell kan dermed brukes både om radikalisering til voldelig ekstremisme og radikalisering som ikke har voldelige utfall. Hovedargumentet til Veldhuis (2016: 60) er at trusselen om radikalisering ikke er gitt faktum i fengsel, men den er plausibel om visse sosiale og grunnleggende behov blir truet, og hvor midlene for å tilfredsstille disse behovene er monopolisert av grupper. Dette vil også bare være gjeldende blant innsatte som i tillegg opplever ytterligere omstendigheter slik som følelser av ydmykelse, eller at de identifiserer seg med en karismatisk lederfigur.

Forfattere har i senere tid nyansert risikoen for fengselsradikalisering (f. eks Bove og Bohmelt, 2022; Silke og Veldhuis, 2017; Williams og Liebling, 2022). Det har blitt

argumentert for at påstandene om at radikaliserings fører til vold blant innsatte er falske eller overdrevne, og at de er drevet mer av frykt enn empiriske bevis (Jones, 2014). Jones (2014) foretar en gjennomgang av fengselsradikalisering i en rekke vestlige og sør-asiatiske land, og konkluderer med at radikaliserings og rekruttering av innsatte i fengsler ikke er et så betydelig problem som mye av den tidligere litteraturen skal ha det til, og at radikaliserings ikke nødvendigvis er et gitt utfall til tross for omstendighetene. Radikaliserings og fengselsrekruttering virker å være mer unntaket enn regelen, og i de tilfellene det oppstår blir innsatte sjeldent rekruttert til terrororganisasjoner (Useem og Clayton, 2009). Bucerius, Schultz og Haggerty (2023) skisserer flere trekk ved fengselssubkulturen som kan dempe og hindre radikaliserings, og bidra til at innsatte faktisk blir motstandsdyktige mot radikalisererte og ekstremistiske innsatte, og deres budskap. Det er registrert et begrenset antall med høyprofilerte tilfeller av innsatte som har blitt radikaliserert i fengsel og videre har begått terrorhandlinger etter løslatelse (Ruiz Yamuza og Ravagnani, 2018), og de få tilfellene som foreligger blir ofte brukt til å forsterke ideen om at fengselsradikaliserings er en reell og stadig økende trussel (Veldhuis, 2016).

Når det er sagt, så er det ingen studier som hevder at fengselsradikaliserings ikke forekommer, men heller at sannsynligheten for at det oppstår i Nord-Amerika og Europa er mindre sannsynlig enn tidligere hevdet.

2.1.1 Forebygging og plasseringsregimer

Selv om fengsler har blitt betraktet som arenaer for radikaliserings, kan de også fungere forebyggende ved å hindre at innsatte radikaliseres, samt bidra til at innsatte avradikaliseres. Det har blitt utarbeidet flere retningslinjer og tiltak for å håndtere trusselen om radikaliserings i fengsler (Basra og Neumann, 2020; Neumann, 2010; RAN, 2016; Williams, 2016; UN, 2016). Tiltak som trekkes frem som avgjørende for å forebygge og forhindre radikaliserings og voldelig ekstremisme, er å sørge for at innsatte soner under trygge og humane fengselsforhold, og at fengselsforholdene ikke skal legge til rette for at innsatte skal bli påvirket av ekstremistiske innflytelser (RAN, 2016). Andre momenter som trekkes frem som viktige er at betjenter og ansatte får mer kunnskap og kompetanse om radikaliserings og voldelig ekstremisme, tilpassede reintegreringsprogrammer som identifiserer de viktigste underliggende individuelle drivkreftene, valg av plasseringsregime, mentorordninger, disengagement-programmer, og bruk av risikovurderingsverktøy (Basra og Neumann, 2020; Neumann, 2010; UN, 2016).

Axelsson, Eriksson og Grip (2023) foretar en kartleggingsoversikt (scoping review) der de identifiserer håndterings- og behandlingsmetoder for å forebygge voldelig ekstremisme i fengsler og kriminalomsorgen, og for å håndtere voldelige ekstremistiske 'klienter' i fengsler

og kriminalomsorgen. Resultatet av gjennomgangen er at de fremhever betydningen av såkalte myke tilnærminger, gjennom å bygge tillit og motstandskraft blant voldelige ekstremistiske innsatte.

Forskning viser at fengselsbetjentrollen- og arbeidsoppgavene også har endret seg som følge av økningen av terrordømte innsatte og risikoen for radikaliserings, i form av økt fokus på etterretning, sikkerhetsoppgaver og forebygging (Chantraine og Scheer, 2022; Schultz, Bucarius og Haggerty, 2021). En sentral praksis som benyttes i fengsler for å oppdage og overvåke ekstremistiske innsatte er nettopp at ansatte observerer, evaluerer og rapporterer spesifikke eller endret adferd som kan tilsa at innsatte er, har blitt, eller står i fare for å bli radikalisert (Liebling og Williams, 2018; UN, 2016).

Et annet moment i litteraturen knyttet til forebygging omhandler hvordan slike innsatte skal håndteres og kartlegges under soning (for en oversikt se f.eks Silke, 2014; Zahn, 2017). Det foreligger et stort spørsmål knyttet til hvordan ekstremistiske innsatte bør plasseres i fengsler. Det er tre hovedkategorier for plasseringsregimer: konsentrasjon, spredning og isolasjon (Basra og Neumann, 2020). Spredningsmodellen er den vanligste strategien for å håndtere terrordømte lovbrøyttere, som praktiseres i de fleste land (Rushchenko, 2019), men flere land benytter seg også av en blandet metode (Basra og Neumann, 2020; Chantraine og Scheer, 2021). Flere vestlige fengselssystemer har de senere årene valgt å bruke spesifikke høysikkerhetsregimer som skiller innsatte med tilknytning til jihadistisk terrorisme fra andre innsatte (Marrero Rocha og Berdún Carrión, 2023; Rushchenko, 2019). Rushchenko (2019: 308) mener at å anvende høysikkerhetsregimer på jihadistiske terrorister er legitimt dersom trusselen de utgjør er tilstrekkelig stor. Separasjon og isolering bør brukes på de mest konfliktfylte innsatte, da det kan hindre ekstremistiske lovbrøyttere i å bygge nettverk. Marrero Rocha og Berdún Carrión (2023) konkluderte imidlertid med at det lukkede høysikkerhetsregimet som brukes på innsatte som er knyttet til jihadistisk terrorisme i Spania, ikke nødvendigvis er det mest effektive tiltaket. Det finnes lite kunnskapsbaserte bevis på hvilken modell som fungerer best for rehabilitering, tilbakeføring og tilbakefall, og alle land har forskjellige kontekster, utdanningsmodeller og ressursituasjoner som påvirker hvordan modellene fungerer i praksis (Hansen, 2019b).

2.1.2 Rollen til religion

En annen nøkkelkomponent i forskningen på fengselsradikalisering er religionens rolle, spesielt islam, da muslimer er overrepresenterte i fengselsbefolkningene i flere europeiske land (Neumann, 2010). Hamm (2009) fant at det eksisterer og praktiseres det han betegner som

fengselsislam (prison islam) i amerikanske fengsler. Basert på en litteraturgjennomgang av konvertering til islam i fengsel, identifiserer han to motstridende syn på islam sin rolle. Den ene siden ser på islam som en negativ påvirkning, og fengsler som å være fertil jord for islamsk terrorisme og terrorrekruttering, mens den andre siden anser islam som å være en nøkkelfaktor for innsattes rehabilitering.

Det finnes tilfeller der innsatte har brukt religion til å rekruttere andre innsatte, som senere har begått terrorangrep (Hamm, 2013). Religion kan fungere som en intern kilde for radikaliserings i form av at innsatte som har lite kunnskap om islam blir manipulert og lært misforståtte, feillærte, og radikale versjoner av islam av andre innsatte (Lloyd, 2012; Hansen, 2019a). Dessuten kan utfordringer knyttet til integrering og det at mange har negative erfaringer knyttet til sin minoritetsstatus, gjøre den muslimske fangebefolkningen spesielt sårbar i et allerede sårbart fengselsmiljø (King, Endres og Stemmler, 2021). King, Endres og Stemmler (2021) sin studie indikerer at religiøse faktorer spiller en betydelig rolle i utviklingen av holdninger som støtter voldelig islamistisk ideologi, og at det heller ikke er noen bevis for effektiviteten av religiøs veiledning som et forebyggende middel, men at det likevel er gode argumenter for å ha religiøse tjenester i fengsel.

Det er forskning som indikerer at religion kan brukes som et middel for å håndtere og minimere risikoen for radikaliserings, og samtidig bidra til rehabiliteringen av innsatte (Awan, 2013; Hansen 2018). Religion kan fungere som et stabilt rammeverk og en trygghet for innsatte i møte med en sårbar, stressende og fremmedgjørende tilværelse under soning (Neumann, 2008: 25). Libeling, Arnold og Straub (2011) fant at det forelå - til tross for at det var en utbredt frykt knyttet til radikaliserings - mange positive tilfeller av konvertering til islam i fengselet de foretok studien sin i. De viktigste årsakene til å vende seg til religion var: meningsskaping; søken etter mening, identitet og struktur; håndtere smertene ved langvarig fengsling; søke 'brorskap'/familie; søke omsorg og beskyttelse; opprør; og noen ganger tvang. På samme måte som fengsler kan tilrettelegge for radikaliserings, kan de også fungere som en motvekt mot radikaliserings i form av at de kan tilby bedre muligheter, relasjoner og regimer (Hamm, 2009). Et fengselsopphold kan føre til at man blir eksponert for jihadistisk ideologi, men det kan også bidra til at man møter mer moderate muslimer (Linge, Sandberg og Tutenges, 2022: 11).

2.1.3 Mitt bidrag til forskningsfeltet

Den tidligere forskningen som har blitt presentert belyser et bredt spekter av temaer og problemstillinger innenfor fengselsradikaliseringsfeltet. Dette inkluderer hvorvidt og i hvilken

grad fengselsradikalisering er en reell og sannsynlig trussel, modeller for fengselsradikalisering og hvilke faktorer som fremmer radikalisering, forebygging, plasseringsregimer og soningsforhold for ekstremistiske og terrordømte innsatte, og rollen som religion spiller i både radikaliserings- og deradikaliseringsprosesser.

Det er imidlertid få studier som undersøker fengselsradikalisering fra et kriminologisk perspektiv. Det er foretatt mye kriminologisk forskning på maskulinitetsutøvelse i fengsel, og det er en økende grad av forskning som undersøker rollen til maskulinitet i radikaliseringsprosesser. Det foreligger likevel et betydelig kunnskapshull når det gjelder anvendelsen av maskulinitetsperspektiver og interseksjonalitet i kombinasjonen av disse to områdene. Selv om det er et bredt spekter av forskning som undersøker ulike årsaker og mekanismer knyttet til radikalisering i fengsel, er det svært lite fokus på hvordan maskulinitet, og skjæringspunktet mellom faktorer som etnisitet, klasse og religion, konkret påvirker radikaliseringsprosesser blant innsatte. Forskning har vist at menns kjønnede erfaringer som menn og menns konstruksjoner av maskulinitet, har spilt en betydelig rolle i både menns erfaringer med soning og i omfavnelsen av voldelig ekstremisme. Det er derfor god grunn til å argumentere for at maskulinitetsperspektiver og interseksjonalitet spiller en viktig rolle i kombinasjonen av fengselsforskning, og forskning på radikalisering og voldelig ekstremisme.

Det jeg ønsker å bygge videre på her, for å utfylle og dekke mer av den eksisterende forskningen og litteraturen, er å vise hvordan maskulinitet kan spille en betydelig rolle i innsattes radikaliseringsprosesser. Fengsler som totale institusjoner (Goffman, 1961) skiller seg fra andre mulige arenaer for radikalisering, og det er derfor viktig å studere hvordan dette sosiale rommet skiller seg ut, eller har likheter, med andre områder som kan romme ekstremistiske individer og har et radikaliseringspotensiale. Ved å inkludere maskulinitetsperspektiver og interseksjonalitet i studien av radikalisering i fengsel, kan dette bidra til å videreutvikle forståelsen av hvordan radikalisering kan forebygges og bekjempes på en enda mer effektiv måte, spesielt når det gjelder å utvikle tiltak for å forhindre og motvirke radikalisering blant innsatte, samt (re)habiliteringen av terrordømte innsatte.

3 Teori

Følgende kapittel vil redegjøre for de teoretiske perspektivene som skal brukes i diskusjonen. Det teoretiske rammeverket for oppgaven er kjønnsteori, og jeg skal hovedsakelig benytte meg av ulike maskulinitetsperspektiver og interseksjonalitet. Selv om maskulinitetsforskere har studert forholdet mellom radikaliseringsprosesser, politisk ekstremisme og vold i noe grad, inkluderer forskning på radikaliseringsprosesser relativt sjelden maskulinitet som en relevant dimensjon for å forstå mekanismene bak radikaliseringsprosesser (Jensen og Larsen, 2021: 430). Forskningen som studerer radikaliseringsprosesser i tilknytning til fengsel, overser i stor grad kjønn og maskulinitet sin relevans i radikaliseringsprosesser som foregår i fengselsrommet. Det er i fraværet av dette at denne oppgaven skal benytte seg av maskulinitetsteori for å kaste et nytt lys over tidligere forskning som omhandler mekanismer og som potensielt kan føre til at innsatte radikaliseres og tilslutter seg voldelige ekstremistiske grupper.

I det kommende kapittelet vil det redegjøres kort for kjønnsteori og dens plass i kriminologien, og deretter relevante maskulinitetsperspektiver. Videre vil det redegjøres for interseksjonalitetsperspektivet, samt forskningen som er gjort på maskulinitet i fengsel og maskulinitet og radikaliseringsprosesser. Dette er ikke en fullstendig redegjørelse for hele feltet innenfor kjønnsteori og maskulinitet, men en selektiv beskrivelse av de konseptene og studiene som anses å være relevante og som vil tas i bruk i diskusjonen.

3.1. Maskulinitetsteori i kriminologien

Kjønnsteori handler om forventninger og assosiasjoner som er tillagt det å være mann eller kvinne. Historisk sett har kriminologien i stor grad fokusert på kriminalitet begått av menn. De fleste empiriske studier og teorier har forsøkt å forklare hvorfor menn begår kriminalitet. Dessuten var nesten alle kriminologer menn; kriminologien var en disiplin som ble beskrevet som å være skrevet *av* menn, *om* menn og *for* menn. Avvisningen av den mannssentrerte tradisjonelle kriminologien resulterte i dannelsen av «feministisk kriminologi» (Cullen, Agnew og Wilcox, 2018: 269a). I feministisk kriminologi var kjønnsrelasjoner sentrale for å forstå kriminalitet, samt produksjonen av kunnskap for å avsløre og endre de strukturelle forholdene som førte til diskrimineringen og undertrykkelsen av kvinner (Cullen, Agnew og Wilcox, 2018: 270a). Fremveksten av feministisk kriminologi bidro dermed til å løfte det akademiske fokuset og blikket på betydningen av kjønn, kjønnsrelasjoner, og strukturene for makt og undertrykkelse i samfunnet (Alcoff og Potter, 1993: 4).

Til tross for at kriminologien i lang tid var mannsdominert, har den ikke vært like opp-tatt av å studere menn som kjønnede individer eller hvilken betydning kjønn har for menns praksiser og handlinger. Mannsforskningen vokste frem på 1980-tallet, delvis som en konsekvens av kvinnebevegelsen og feministiske diskusjoner som utviklet seg på 1970-tallet (Jon, 2017). I motsetning til tidligere tradisjonell forskning hadde den fremvoksende mannsforskningen et mer kritisk blikk på menn og mannlighet. Innen mannsforskningen har studien av den sosiale konstruksjonen av ulike typer maskulinitet vært sentral (Jon, 2017: 183).

Et maskulinitetsperspektiv innebærer at man forsker på gutter og menn, og undersøker hvordan forestillinger om maskulinitet og mannlighet påvirker menns adferd, erfaringer og praksiser. Begrepet maskulinitet handler om forestillinger, normer og idealer som er forbundet med det å være mann til enhver tid i et gitt samfunn (Jon, 2017: 182). Ved å undersøke forestillingene bak maskulinitet og mannlighet kan man bedre forstå hvordan dette påvirker menns praksiser og konstruksjoner av identitet. Maskulinitetsteorier hevder at kulturelle definisjoner av maskulinitet er sosialt konstruerte og endrer seg over tid (Messerschmidt, 1993; West og Zimmerman, 1987). Maskulinitet anses ikke som å være en fastsatt variabel, men den utvikler seg i takt med samfunnet, og varierer på tvers av tid, sted og kultur.

3.1.1 Doing gender

West og Zimmerman (1987) hevder at det er kontekstuelle og samfunnsmessige forventninger til hva det vil si å være mann eller kvinne, og at disse forventningene enten oppfylles eller ikke. Både menn og kvinner prøver å oppfylle forventningene til å være mann og kvinne – ‘å gjøre kjønn’ – gjennom samhandling med andre mennesker, hvor adferden vurderes basert på de sosialt aksepterte forestillingene om kjønn. Å gjøre kjønn innebærer et komplekst samspill mellom perseptuelle, samhandlende og mikropolitiske aktiviteter som bestemmer at visse virksomheter er uttrykk for maskulinitet og feminitet (West og Zimmerman, 1987: 126). Dette innebærer at man ‘fremfører’ eller gjør kjønn i tråd med det som oppfattes som maskulint eller feminint for omgivelsene. Å gjøre kjønn innebærer at individer gjør sosiale handlinger knyttet opp mot de gitte forventningene til kjønnsrollene i samfunnet. Måten menn og kvinner gjør kjønn på bidrar til å reprodusere de sosiale hierarkiene og strukturene i samfunnet (Miller, 2014: 20).

Denne utførelsen av kjønn avhenger av hvem som er til stede og hvilken sosial setting individet befinner seg i. West og Zimmerman (1987: 133) hevder at kriteriene for de to kjønnskategoriene ofte blir bestemt av biologi og forestillinger om hvordan menn og kvinner skal se ut. Det biologiske kjønn plasserer individet i en kjønnskategori, men det er den

sosiale utførelsen av kjønn som bestemmer om man tilhører kategorien mann eller kvinne. Å gjøre kjønn består av å håndtere ulike situasjoner hvor fremtreden og utfallet ses i sammenheng med å være kjønnspassende eller kjønnsupassende (West og Zimmerman, 1987: 135). Selv om det er det enkelte individet som gjør kjønn, er det en sosial handling ved at fremføringen av kjønn blir vurdert gjennom samhandling med andre.

3.1.2 Hegemonisk maskulinitet

En av de mest fremtredende typene for maskulinitet i forskningslitteraturen er konseptet om hegemonisk maskulinitet. Begrepet hegemonisk maskulinitet ble først introdusert av Carrigan, Connell og Lee (1985) som et alternativ til kjønnsrolleteorien og som et forslag til en ny maskulinitetsteori. Denne alternative teorien danner grunnlaget for maskulinitetsanalysen som Connell har jobbet med i videre verk. Selve hegemonibegrepet viser til den sosiale makten som bestemmer ideologien og tenkningen i et samfunn (Langeland, 2008: 293).

I 1995 lanserte R.W. Connell boken *Masculinities* som en kritikk av den daværende kjønnsforskningen og dens fokus på at mannsrollen var definert, bestemt, og en fast rolle menn hadde. Boken var et forsøk på å gå vekk fra å analysere mannsrollen til å analysere maskuliniteter og maskulin identitet (Langeland, 2008: 293). Connell (1995: 77) definerer hegemonisk maskulinitet som å være en praksis som legitimerer menns dominerende posisjon i samfunnet, og rettferdiggjør underordningen av kvinner og andre marginaliserte måter å være mann på. Hegemonisk maskulinitet er kort forklart mannsidealet i et samfunn. Connell baserer konseptet om hegemonisk maskulinitet på tradisjonelle vestlige maskulinitetsidealer, som tøffhet, aggresjon, økonomisk selvstendighet, dominans over kvinner osv.

Vi har derimot ikke kun en enkelt mannsrolle, og det finnes flere måter å være maskulin på. Den hegemoniske maskuliniteten blir alltid konstruert i forhold til underordnede og marginaliserte maskuliniteter og i forhold til kvinner, og fungerer dermed i samspill med flere forskjellige former for maskulinitet og feminitet (Connell, 1987: 183). Hegemonisk maskulinitet tillater at menns kollektive dominans over kvinner fortsetter (Connell og Messerschmidt, 2005). Den hegemoniske maskuliniteten varierer på tvers av samfunn og over tid, men den befinner seg alltid øverst i det sosiale mannshierarkiet, altså over andre maskuliniteter og feminiteter. I sitt senere arbeid, la Connell og Messerschmidt (2005) vekt på at hegemoniske maskuliniteter dannes på lokalt, regionalt og globalt nivå, hvor de forplanter og utvikler seg på ulike måter.

Hegemonisk maskulinitet blir sett på som normativt i den forstand at begrepet legitimerer den vanligste oppfatningen av hva det vil si å være mann, og dermed posisjonerer alle

menn seg i forhold til den oppfatningen (Connell og Messerschmidt, 2005: 832). Hegemonisk maskulinitet er ikke standardtypen for maskulinitet, men det er den mest verdsatte maskulinitetsformen blant majoriteten av menn i samfunnet. Menn vil ofte forsøke å posisjonere seg i forhold til hegemonisk maskulinitet, men det er kun et mindretall som klarer å oppnå de hegemoniske maskuline idealene. Siden kun et mindretall av menn vil lykkes med å oppnå hegemonisk maskulinitet, oppstår det et hierarki av maskuliniteter der alternative maskuliniteter er underordnet det hegemoniske maskuline idealet (Connell og Messerschmidt, 2005). Menn som ikke oppnår hegemonisk maskulinitet kan dermed utføre en overdreven form for maskulinitet sentrert rundt tøffhet og dominans, for å kompensere for at de ikke oppnår den ideelle maskuliniteten (Anderson, 1999; Messerschmidt, 1993).

Samspeillet mellom kjønn, rase og klasse bidrar til at det dannes flere typer maskuliniteter, og hegemonisk maskulinitet er også basert på et hierarkisk maktforhold mellom menn og ulike maskuliniteter. Det som skiller de ulike formene for maskulinitet fra hverandre, er evnen eller manglende evne til å følge hegemoniske standarder, og samspeillet mellom klasse, rase og etnisitet med kjønnshierarkiet. Hegemonisk maskulinitet både skiller seg fra og samspeiler med underordnede maskuliniteter, medvirkende maskuliniteter og marginaliserte maskuliniteter i den nåværende vestlige kjønnsordenen (Connell, 2005: 76-81).

Medvirkende maskuliniteter kommer under hegemonisk maskulinitet i maskulinitets-hierarkiet. De som innehar medvirkende maskuliniteter oppnår ikke hegemonisk maskulinitet, men de motsetter seg den heller ikke og får fordelene som kommer av patriarkatet. Menn med medvirkende maskulinitetskonstruksjoner har respekt for konene og mødrene sine, og behandler dem ikke som å være underordnet mannen. Dette kan eksempelvis være menn som er i forhold der de deler noe av husarbeidet med sin kone/kjæreste (Connell, 2005: 79-80). Selv om de behandler kvinner bra, karakteriseres de ikke nødvendigvis som å være feminister.

Underordnede maskuliniteter består av de mennene som blir dominert av andre menn i samfunnet (Connell, 2005: 78). Det viktigste eksempelet på dette i moderne vestlige samfunn er dominansen som heteroseksuelle menn har over homofile menn (Connell, 2005: 78). Fra synspunktet til hegemonisk maskulinitet blir homofili assosiert med og tillagt feminitet.

I bunn av maskulinitetshierarkiet finner man marginaliserte maskuliniteter. Siden hegemonisk maskulinitet typisk består av middelklasse- eller overklasse, heterofile, hvite menn, vil motparten til dette, som er ikke-hvite menn og/eller menn i lavere sosiale klasser, ofte utgjøre marginaliserte maskuliniteter (Connell, 2005: 80-81). Minoritetsgrupper vil derfor ofte ikke ha midlene for å utøve hegemonisk maskulinitet like tilgjengelig, og dermed ha mindre tilgang til å oppnå dette. Siden de lettere kan bli misforstått og sett på som annerledes fra

majoritetsgruppen, kan unge minoritetsmenn ha en tendens til å trekke seg mot andre alternative maskulinitetskonstruksjoner for å oppnå maskulinitet og føle seg vellykkede som menn. Dette aspektet gjør seg svært gjeldende for unge muslimske menn som opplever strukturell marginalisering i vestlige samfunn, og potensielt radikaliseres i retning av voldelig ekstremisme.

3.1.3 Kritikk av hegemonisk maskulinitet

Konseptet om hegemonisk maskulinitet har blitt kritisert fra flere hold og fagfelt. Det har blitt kritisert for å være for strukturelt, for abstrakt, for å stadfeste normative maskulinitetsposisjoner, og for mangel på begrepsmessig bevissthet, som har resultert i motstridende tilnærminger til og bruk av begrepet (Christensen og Jensen, 2014: 61). Konseptet har også blitt kritisert for mangel på tilknytning til menns praksiser, hverdagsliv, identitetskonstruksjoner og selvpresentasjoner (Christensen og Jensen, 2014: 61). Man kan dermed stå i fare for å overse maskuline uttrykk og forestillinger som ikke passer inn i en av Connell sine fire maskulinitetstyper (Lorentzen, 2006).

Connell og Messerschmidt (2005) svarer på de fem hovedpunktene for kritikk som har blitt fremmet siden debatten rundt konseptet startet på begynnelsen av 1990-tallet; det underliggende begrepet maskulinitet; tvetydighet og overlapp; problemet med tingliggjøring¹; det maskuline subjektet; og mønsteret for kjønnsrelasjoner.

Den første kritikken går ut på at maskulinitetsbegrepet er uklart og at det blir rammet innenfor en oppfatning av kjønn som ignorerer forskjeller og ekskludering innenfor kjønnskategoriene (Connell og Messerschmidt, 2005: 836). Connell og Messerschmidt (2005: 836-837) svarer her med at Connells teori om hegemonisk maskulinitet tar høyde for at det finnes flere ulike maskuliniteter, ved at det finnes en ideell maskulinitet og flere underordnede maskuliniteter. Siden majoriteten av menn ikke vil klare å oppnå hegemonisk maskulinitet, vil det følgelig eksistere andre (underordnede) maskuliniteter.

Den andre kritikken stiller spørsmål ved tvetydigheten av begrepet og hvem som faktisk representerer hegemonisk maskulinitet, da mange menn som har stor sosial makt, ikke legemliggjør en ideell maskulinitet (Connell og Messerschmidt, 2005: 839). Connell og Messerschmidt (2005: 838) mener det er riktig at forskere har pekt på uklarhetene i bruken av begrepet, men selv om hegemoniske maskuliniteter ikke samsvarer tett med livene til noen menn, kan det likevel uttrykke forskjellige utbredte idealer, fantasier og ønsker. Det gir modeller for

¹ At man behandler noe abstrakt som en fysisk ting

relasjoner til kvinner og skildrer løst praktiske konstruksjoner av maskuliniteter som måter å leve på i daglige, lokale forhold.

Videre, har begrepet blitt kritisert for å reduseres til en tingliggjøring av makt eller toksisitet (Connell og Messerschmidt, 2005: 839), altså at adferdsbeskrivelser knyttet til hegemonisk maskulinitet omgjøres til noe som faktisk eksisterer. Dette betyr at dersom en person fremviser trekk assosiert med hegemonisk maskulinitet, vil man trekke slutningen om at dette er en person med makt eller som er involvert i såkalte toksiske praksiser, som eksempelvis bruk av vold. Siden konseptet om hegemonisk maskulinitet er basert på praksiser som tillater menns kollektive dominans over kvinner, blir hegemonisk maskulinitet i noen sammenhenger forbundet med bruken av fysisk vold. Ifølge Connell og Messerschmidt (2005: 840-841) har hegemoni mange former, og vold og annen skadelig praksis trenger ikke alltid være de definierende kjennetegnene. Hegemonisk maskulinitet er ment å være et middel til å forstå en viss dynamikk i sosiale prosesser, ikke som en hovedårsak til at noen begår visse handlinger.

Til slutt, har flere forskere kritisert hegemonisk maskulinitet for å være et begrep som er basert på en utilfredsstillende teori om subjektet og maskulinitet, og at hegemonisk maskulinitet ikke er et selvproduserende system gjennom habitus eller andre mekanismer, siden menns dominans og kvinners underordning er en historisk prosess (Connell og Messerschmidt, 2005: 841, 844).

3.1.4 Reformulering av konseptet

Som følge av kritikken har det vært et behov for å fornye og reformulere konseptet. Kjernen i hegemonisk maskulinitet er fremdeles at det finnes et mangfold av maskuliniteter, samt en hierarkisk ordning av de ulike maskulinitetene (Connell og Messerschmidt, 2005: 846). Konseptet behøvde likevel en modernisering. Forståelsen av hegemonisk maskulinitet var nødt til å få en mer helhetlig forståelse av kjønnshierarkiet, og anerkjenne underordnede maskuliniteters handlekraft i større grad.

Connell og Messerschmidt (2005: 848) anerkjenner at forskning på hegemonisk maskulinitet må vie mye mer oppmerksomhet til kvinners praksis og til det historiske samspillet mellom feminiteter og maskuliniteter, siden kvinner også spiller en sentral rolle i mange av prosessene som påvirker og konstruerer maskuliniteter. Man behøver også ta i bruk analytiske rammeverk som skiller mellom lokale, regionale og globale maskuliniteter (og feminiteter) (Connell og Messerschmidt, 2005: 850). Ved å ta i bruk et rammeverk som skiller mellom de tre geografiske nivåene kan man anerkjenne betydningen av sted uten å gjøre generaliseringer basert på kulturer og diskurser. Det har blitt anerkjent i tidligere forskning at hegemonisk

maskulinitet er relatert til spesielle måter å vise og bruke menns kropp på, og det er viktig å studere hvilke betydninger maskulin kroppsliggjøring har for identitet og adferd i ulike settinger (Connell og Messerschmidt, 2005: 850-851). Til slutt, er konseptet nødt til å identifisere de potensielle indre motsetningene som finner sted innenfor all praksis som danner maskuliniteter (Connell og Messerschmidt, 2005: 852). Etter hvert som kjønnsrelasjoner utvikler seg, kan det oppstå forsøk på å etablere mer likestilte relasjoner mellom menn og kvinner og ulike grupper av menn, og at man beveger seg mot en definisjon av hegemonisk maskulinitet som er utelukkende 'positiv'.

3.1.5 Protestmaskulinitet

Protestmaskulinitet er en form for marginalisert eller underordnet maskulinitet som fungerer som en protest mot produksjonsforholdene og idealtypen hegemonisk maskulinitet (Walker, 2006). Protestmaskulinitet oppstår ofte som et resultat av dype følelser av maktesløshet og usikkerhet over lenger tid, som følge av presset for å oppnå de dominerende maskuline idealene.

Connells (1995) bruk av begrepet blir knyttet til ens klasseposisjon, ved at hegemonisk maskulinitet er vanskeligere å oppnå blant fattigere menn. Hun gjør dermed et skille mellom gruppen av fattige menn i arbeiderklassen fra resten av arbeiderklassen (Connell, 1995: 117). Connell (1995) bemerket seg at det i vestlige industrialiserte samfunn, vokser opp et stort antall unge menn fra arbeiderklassen uten noen forventninger om å sikre seg en stabil jobb, som er nøkkelen til å oppnå en vellykket maskulinitet som voksen mann.

Denne formen for maskulinitet innebærer ofte overdrevne fremvisninger av styrke og hypermaskulinitet, som et svar på marginaliseringen man opplever. Menn i slike miljøer bruker ressursene som de har tilgjengelig for å konstruere sine egne versjoner av maskulinitet, som vanligvis innebærer å være aggressive, bruke fysisk vold og begå kriminalitet. Menn som tilegner seg slike identiteter er svært opptatt av fremtreden og legger ned mye arbeid for å 'holde maska'. Denne marginaliserte maskuliniteten avviser og motstår hegemonisk maskulinitet på den ene siden, mens den på den andre siden plukker opp trekk ved hegemonisk maskulinitet og omarbeider dem slik at de passer inn i en kontekst av fattigdom (Connell, 1995: 114). Utfallet av denne typen demonstrasjon er imidlertid at den sjeldent fører til noe forbedring i livene til de som utfører den.

3.1.6 Menn og kriminalitet

Messerschmidt (1993) har videreført *doing gender*-konseptet og Connell sin teori om maskulinitet, til studien av menn og kriminalitet. Feministisk kriminologi kritiserte tradisjonell kriminologi for å ikke inkludere eller ha tilstrekkelig representasjon av kvinner. Messerschmidt mente at feministisk teori ikke tok høyde for maskulinitet i sin analyse, og at studien av menn og maskulinitet måtte bli tatt på alvor og bli en del av rammeverket innen feministisk kriminologi. Han var også kritisk til at feministisk teori hadde en tendens til å forklare og redusere mannens adferdsmønster til å kun forklare av patriarkatet (Cullen, Agnew og Wilcox, 2018c: 299). Det må anerkjennes at menn er posisjonert ulikt i samfunnet, og derfor vil konstruksjonen av maskuliniteter være særegen for deres posisjon i samfunnet i forhold til andre menn (Messerschmidt, 1993: 81). Ved å bruke maskulinitetsteori kunne man forstå mannlig adferd og ulike forestillinger om hva det betyr å være mann. Å forstå mannlig adferd betyr å forstå de historiske og strukturelle betingelsene som konstruerer maskulinitetene som strukturerer mannlig sosial handling, blant annet kriminalitet (Cullen, Andrew og Wilcox, 2018c: 299). Ifølge Messerschmidt (1993) kunne man derfor bruke maskulinitetsteori for å bedre forstå hvorfor noen menn begår kriminalitet og andre ikke, hvorfor menn begår ulike typer kriminalitet, samt hvorfor og hvordan menns kriminalitet skiller seg fra kvinners kriminalitet. Dette inkluderer også å studere hvordan kjønn krysser med rase og klasse for å skape forskjellige typer maskuliniteter.

I enhver sosial situasjon blir menn møtt med oppgaven om å vise at de er mannlige og 'oppnår' maskulinitet. Menns maskulinitet blir bedømt gjennom adferd og utseende. Meninger bak maskulinitet varierer basert på strukturell lokasjon, og disse meningene blir så reproduisert eller gjenbekreftet når menn i disse lokasjonene handler på måter som bekrefter de mannlige identitetene som er tilgjengelige for dem (Cullen, Agnew og Wilcox, 2018c: 299). I dette rammeverket blir maskulinitet sett på som en ressurs for 'å gjøre kjønn', og som et virkemiddel for å vise at man er maskulin. Menn begår derfor kriminalitet for å oppnå en slags hegemonisk maskulinitet, i fraværet av andre legitime midler og ressurser. I den vestlige verden blir hegemonisk maskulinitet definert gjennom blant annet lønnet arbeid, undertrykking av kvinner, heteroseksualitet og menns ukontrollerbare seksualitet (Messerschmidt, 1993: 82). Messerschmidt (1993) argumenterer for at kriminalitet oppstår som en respons på at man ikke har tilgang på legitime midler for å oppnå og vise maskulinitet. Resultatet av dette blir imidlertid at denne måten å fremvise maskulinitet på bidrar til å reproducere de strukturelle ulikhetene i samfunnet.

3.2. Interseksjonalitet

Interseksjonalitet har blitt en viktig del ved feministisk vitenskapelig arbeid, og det har utviklet seg på tvers av ulike kontekster og disipliner. Konseptet om interseksjonalitet har sine røtter fra feministiske aktivister som utfordret liberale forståelser av kvinners erfaringer som primært å gjenspeile vestlige, hvite, middelklassekvinner sine erfaringer (Salem, 2018). Det er et teoretisk konsept som problematiserer forestillingen om at kvinner utgjør en universell, homogen gruppe (Mirza, 2009: 1). Perspektivet har sitt utspring fra den svarte feminismen i USA, der fargede kvinner mente at det manglet en politisk bevegelse som tok høyde for deres erfaringer og adresserte rasisme og sexisme på samme tid, fremfor å behandle de som to separate praksiser (Orupabo, 2014: 330-331). Konseptet ble først brukt av Kimberlé Crenshaw (1989) for å belyse hvordan fargede kvinners opplevelser og identiteter ble dysset ned av domstolene, ved at fargede kvinner falt utenfor den amerikanske lovgivningen for diskriminering. Crenshaw sin artikkel viste hvordan hvite kvinner var en mer privilegert gruppe i både kvinnebevegelsen og feministisk diskurs, mens fargede kvinner ble oversett. Interseksjonalitet fremstod slik som et rammeverk som gjorde det mulig å anerkjenne og sette søkelys på forskjeller mellom kvinner (Berg, Flemmen og Gullikstad, 2010: 15).

Interseksjonalitet er et analytisk rammeverk som undersøker hvordan akser av rase, klasse, kjønn og seksualitet fletter seg sammen for å forme identiteter, sosiale problemer og maktforhold (Crenshaw, 1991: 1244). Hovedfokuset til interseksjonalitetsperspektivet er å vise hvordan ulike faktorer, slik som rase, klasse, og kjønn, samhandler og påvirker ulike individers livsvilkår. Perspektivet fokuserer også på hvordan ulike maktstrukturer krysser hverandre, samt hvordan mennesker er posisjonert og posisjonerer seg selv i kategorier som kjønn, klasse, rase og etnisitet (Phoenix, 2011).

Å ta i bruk interseksjonalitet er også nyttig for maskulinitetsforskning, da klasse, rase/etnisitet og seksualitet vil påvirke og forme ulike typer maskuliniteter. Meninger, erfaringer og maktforholdene mellom kjønn og maskulinitet vil variere for ulike etniske grupper etter klasse, alder osv., og ifølge en interseksjonell tilnærming vil dette også være gjeldende for sosiale former for differensiering på strukturelt og institusjonelt nivå (Christensen og Jensen, 2014: 69). Kjønnsideidentiteter, forventninger og muligheter formes av klasse, etnisitet og rase, og disse prosessene blir sett på som flerdimensjonale ved at de knytter overordnede maktstrukturer til gruppeidentiteter og individuell identitet (Choo og Ferree, 2010). Interseksjonalitet kan gi innsikt i de klasse-, etniske- og rasebaserte prosessene som avgjør hvilke maskuliniteter som er på toppen av hierarkiet og hvilke som er marginaliserte på bunnen, og hvorfor noen menn ikke befinner seg i en privilegert posisjon. Til tross for at Connell og

Messerschmidt ikke har brukt interseksjonalitetsbegrepet eksplisitt i sine tekster, er det tydelig at de tar høyde for dets relevans gjennom sine formuleringer om at samspillet og krysningene mellom kjønn, rase, og klasse, bidrar til å forme og danne flere typer maskuliniteter.

Selv om det finnes tilfeller hvor velstående og privilegerte unge menn har begått terrorhandlinger, viser flertallet av empiriske studier at radikalisering er relatert til en opplevelse av relativ sosial marginalisering og 'othering' (Jensen og Larsen, 2021: 431). Slik det vil fremkomme av analysen, er det sammensatte årsaker på individuelt, situasjonelt og strukturelt nivå som fører til at innsatte kan oppleve å bli radikalisert mens de soner i fengsel. Dette gjør interseksjonalitet til en passende teori for å analysere og studere hvordan noen menn på bakgrunn av faktorer som kjønn, klasse, etnisitet og religion, kan ha større sannsynlighet for å bli påvirket av ekstremistiske ideer og tankesett.

3.3. Maskulinitet i fengsel

Kriminologisk forskning har viet mye oppmerksomhet til betydningen av menns konstruksjoner av maskulinitet i fengsel. De fleste studier av maskulinitet i fengsel har tradisjonelt sett fokusert på reproduksjonen av hegemoniske egenskaper og maskulinitetspraksiser. Mannlige fengsler har blitt beskrevet som å være dominert av en maskulinitetstype som er overveldende heterofil, kvinnefiendtlig og voldelig (Cowburn, 1998). Sykes (1958) skisserte at fengselstilværelsen er preget av det han kaller 'the pains of imprisonment', som beskriver berøvelsene som de fleste innsatte opplever når de soner i fengsel, og som er spesielt vanskelige å håndtere. Disse berøvelsene består av frihetsberøvelsen, berøvelsen av varer og tjenester, berøvelsen av heteroseksuelle forhold, berøvelsen av autonomi, og berøvelsen av sikkerhet. Sykes (1958) hevdet at manglende evne til å definere ens maskulinitet gjennom fraværet av heteroseksuelle forhold, og mangel på varer og tjenester, bidro til å forme innsattes kollektive identitet. Innsatte dannet også grupper for å håndtere soningen. 'Pains of imprisonment' påvirker hvordan menn samhandler med hverandre, og fører til at noen menn mener det er nødvendig å uttrykke en tøff og dominant versjon av maskulinitet. Som et resultat av dette kan det vokse frem en kjønnsorden eller et hierarki i fengsler, der maskuliniteter som fremstår som dominante og tøffe blir favorisert, mens maskuliniteter som oppfattes som svake eller sårbare blir underordnet (Sabo, Kupers og London, 2001; Sloan, 2016).

Newton (1994) hevder at hierarkiene som blir beskrevet av fengsels sosiologier er direkte relatert til maktforholdene knyttet til hegemonisk maskulinitet. Hun påpekte også at solidaritet og den uskrevne koden mellom innsatte lignet på de mannlige båndene som er

beskrevet i andre typer mannlige hierarkier. Berøvelsene som er innebygd i fengselslivet skaper en sosial struktur som favoriserer hypermaskulinitet og nedverdiger feminitet (Newton, 1994).

Jewkes (2005) utforsket 'mannlighet' som en mestringsstrategi i fengsler. Maskulinitet læres på gata og bringes inn i fengselet, som fører til at fengselet blir ansett som et 'hypermaskulint' rom der aggresjon blir betraktet som nødvendig for å overleve. Mange fremviste et macho ytre, da tegn på svakhet kunne gjøre de innsatte sårbare. Hegemoniske presentasjoner av maskulinitet er en del av innsattes bredere fengselskultur, og det bør betraktes som en tilpasning og form for motstand mot maktesløsheten man opplever ved soning.

Hegemonisk maskulinitet som utvikler seg i en overdrevent aggressiv kontekst, slik som i fengsler, kan forsterke dannelsen av en autoritativ, kontrollerende, heteroseksuell, uavhengig og voldelig type maskulinitet (Haney, 2011: 131). Hierarkier og maktstrukturen i fengsel påvirker dermed måten innsatte konstruerer, begrenser, opprettholder og kommuniserer sine maskuline identiteter (Hsu, 2005; Kupers, 2001). Fengsler har blitt beskrevet som å være institusjoner med strenge krav til maskulinitet. Som et resultat kan innsatte oppleve større press når det gjelder å beskytte sin maskuline identitet (Hsu, 2005; Newton, 1994). En del av den såkalte innsatt-koden innebærer også at innsatte 'bør oppføre seg som ordentlige menn', som påvirker deres emosjonelle adferd, tilknytninger, og samhandling med andre innsatte (Crewe, 2014).

Store deler av forskningen på fengselsmaskuliniteter har tidligere konsentrert seg om hegemoniske og dominerende former for maskulinitet, samt hypermaskulinitet, mens nyere forskning har begynt å vie mer oppmerksomhet til konstruksjonen av maskuliniteter hos innsatte med underordnede posisjoner. Slik som i samfunnet utenfor, klarer ikke alle mannlige innsatte å oppnå eller opprettholde hegemoniske og dominerende former maskulinitet til enhver tid. Fengsler skaper høye nivåer av risiko som kan sette innsatte i både fysiske og følelsesmessige farer. Ricciardelli, Maier og Hannah-Moffat (2015) fant at innsatte strategisk konstruerte maskuliniteter som en måte å håndtere risikoer, samt fysiske og følelsesmessige sårbarheter i fengselet. Sårbarhet og risiko er dermed to viktige faktorer som påvirker hvordan innsatte former sine maskuliniteter. Maguire (2021) fant at mange innsatte opplevde det som vanskelig å prøve å opprettholde den dominerende maskuliniteten og dens posisjon, og at dersom man mislyktes med å skjule ens fysiske og følelsesmessige svakheter, var veien til å legitimgjøre en underordnet maskulinitet kort.

3.4. Maskulinitet og radikalisering

Interessen for radikalisering, voldelig ekstremisme, terrorisme, og politisk vold har økt kraftig på tvers av flere akademiske retninger. Det har blitt utviklet flere teorier og utført en rekke empiriske studier som har forsøkt å forklare mekanismene og motivasjonene bak individers radikalisering og bruk av politisk vold, samt hvilke individuelle, sosiale og strukturelle årsaker som ligger bak. Maskulinitetsperspektiver er ikke fraværende i forskningen på radikalisering og terrorisme, men det har likevel et langt større potensial, spesielt på kriminologifeltet og innenfor voldelig ekstremisme i Vesten.

Van Leuven, Mazurana og Gordon (2016) studerte hvordan IS benytter seg av kjønne narrativer, hvor de former og manipulerer maskulinitet for å trekke til seg mannlige fremmedkrigere. IS brukte i stor grad hypermilitariserte, hypermaskuliniserte og særlig voldelige motiver for å fremstille sine krigere som symbolet på «ekte menn» på internett og sine medieplattformer. Dette ble brukt som en taktikk for å trekke til seg unge usikre menn som var misfornøyde med livene sine. Van Leuven, Mazurana og Gordon (2016) fant også at IS sine fremstillinger av makt gjennom bruk av vold, og potensialet til å bli belønnet og å få sin maskulinitet forsterket gjennom å få koner eller seksuelle slaver fra IS, også gjorde IS mer attraktivt for flere unge menn. En annen del av IS sin strategi var å emaskulere utenlandske muslimske menn som ikke ble med og kriget for IS, en taktikk som også hadde blitt brukt av medlemmer av Al-Qaida.

Messerschmidt og Rohde (2018) analyserte hvordan Osama Bin Laden konstruerte en alternativ og opposisjonell form for jihadistisk hegemonisk maskulinitet som en begrunnelse for angrepene rettet mot USA og Vesten. Denne jihadistiske maskuliniteten ble konstruert som en heroisk maskulinitet som var tøff, militant og voldelig, som var nødvendig for å forsvare seg mot vestlige militære styrker, men også for å forsvare muslimske kvinner og barn som var ofre for vestlige angrep.

Sosial identitet er en viktig faktor for å forstå radikaliseringsprosesser og hvordan identitetsdannelse henger tett sammen med sosialisering, samhandling med andre, og oppfyllelsen av ulike normer, inkludert kjønnsnormer (West og Zimmerman, 1987). Patriarkalske samfunn har rigide sett med kjønnsnormer som konseptualiserer idealversjonen av å være mann - hegemonisk maskulinitet. Dersom menn ikke klarer å utføre og legemliggjøre hegemonisk maskulinitet, kan dette utløse stressfaktorer som utgjør trusler mot deres identitet, som videre kan føre menn på veien mot voldelig ekstremisme og til å begå terrorhandlinger (Windisch, 2021). De fleste som blir radikalisert er unge menn i tjue-årene, hvilket kan skyldes at terrornettverk ofte knytter aktivitetene sine til en form for maskulinitetsutøvelse, og at de

frister med ære, respekt, spenning og eventyr, som unge menn typisk lengter etter (Cottee og Hayward, 2011; Ferber og Kimmel, 2008, Sageman, 2008).

Ferber og Kimmel (2008) hevder videre at ideologien og organiseringen til mange terrorgrupper er preget av kjønn, som påvirker måten de ser på sin egen situasjon og handlingene de begår. Terrorisme handler egentlig om å gjenopprette en skadet maskulinitet, ved å gjenopprette æren man har tapt, redde ansikt, og å begå hevn for den urett man mener har blitt begått mot en selv eller gruppen man er en del av.

Möller-Leimkühler (2017) undersøker hvorfor terrorisme hovedsakelig er et mannlig fenomen og hva som gjør unge menn voldelige. Gjennom å se på tidligere studier vedrørende nevrobiologiske aspekter, kjønnsrolleaspekter, demografiske aspekter, aspekter ved gruppedynamikk og identitetsdannelse, og psykososiale kjennetegn som skiller ensomme aktører fra terrorgrupper, konkluderer hun med at opplevelsen av en truet maskulinitet kan fungere som en underliggende årsak og drivkraft for radikalisering og terrorisme, i tillegg til ideologiske, politiske, økonomiske, demografiske og psykososiale faktorer.

Jensen og Larsen (2021) benytter seg av et kjønns-, - maskulinitets-, - og interseksjonalitetsperspektiv for å plassere følelser av emaskulering i en bredere samfunnskontekst, og for å knytte mikro- og makro-perspektiver på islamistisk radikalisering tettere sammen. Interseksjonalitetsperspektivet gir en ny kjønnnet måte å studere sosial marginalisering og dens koblinger til radikalisering og voldelig ekstremisme. Å bli henvist til en posisjon som innehar en marginal og problematisert maskulinitet kan oppleves som emaskulerende og som en trussel mot ens sosiale identitet, og er dermed et eksempel på hvordan sosiale strukturer på makronivå henger sammen med opplevelser og identitetsdannelse på mikronivå (Jensen og Larsen, 2021: 431). Her blir voldelig islamisme et svar på de sosiale strukturene på makronivå, ved at det tilbyr en helt spesifikk form for maskulinitet som anses som illegitim for majoritetssamfunnet, men heroisk for minoriteten som er tilhengere av den. Jensen og Larsen (2021: 432) hevder at denne strukturelle delegeringen av muslimske menn til posisjonen som marginalisert eller problematisert maskulinitet er viktig for å forstå radikalisering, fordi det fremmer utviklingen av en hard, aggressiv og voldelig maskulinitet.

Disse studiene er noen eksempler på hvordan maskulinitet og interseksjonalitet har blitt knyttet til radikalisering, voldelig ekstremisme og terrorisme tidligere. Ved å analysere konstruksjoner av maskulinitet og kryssninger mellom kjønn, rase/etnisitet og religion, kan man både identifisere og utfylle de underliggende faktorene som bidrar til radikalisering. Disse teoretiske perspektivene kan bidra til en mer nyansert og helhetlig forståelse av hvordan radikalisering kan være resultatet av en kjønnnet prosess i fengselsmiljøet.

4 Metode

I dette kapitlet vil det redegjøres for metoden som er brukt i dette prosjektet. Denne studien vil gi en systematisk oversikt over årsaker som kan bidra til at radikaliseringsprosesser forekommer i fengsel, samt diskutere disse årsakene ved bruk av maskulinitet og interseksjonalitet. Oppgaven benytter seg av en litteraturstudie, og datamaterialet består av 20 forskningsartikler, 2 bøker, 6 bokkapitler og 10 rapporter, totalt 38 bidrag. Prosjektet er dermed basert på sekundærdata (Halvorsen, 2008: 114), ved at jeg har samlet inn allerede eksisterende data. Jeg vil begynne med å begrunne valg av forskningsmetode og deretter gi en kort beskrivelse av metoden. Videre vil jeg redegjøre for prosessen med datainnsamling og hvordan den er gjennomført i henhold til litteratursøk, inkluderings- og ekskluderingskriterier, og utvalg. Deretter vil jeg ta for meg kildekritikk og etiske vurderinger, før jeg til slutt beskriver den analytiske innramming av dataene.

4.1. Valg av metode

Denne studien startet ikke som en litteraturstudie. Jeg ønsket opprinnelig å undersøke hvordan fengselsbetjenter med stilling som radikaliseringskontakter i Kriminalomsorgen arbeidet med terrordømte og/eller ekstremistiske innsatte som soner i norske fengsler. Radikaliseringskontaktene ble innført som et tiltak for å forebygge og håndtere radikalisering og voldelig ekstremisme i kriminalomsorgen (St. Meld. 39, 2021: 11). Jeg planla å gjennomføre kvalitative intervjuer, og var dermed nødt til å søke godkjenning hos både Sikt (NSD) og Kriminalomsorgen for å kunne gjennomføre dette. Søknadene til Sikt og Kriminalomsorgen region øst ble sendt i en relativt tidlig fase av prosjektet (mai 2022). Prosjektet ble godkjent av Sikt, men avslått av Kriminalomsorgen på grunn av kapasitetshensyn og en evaluering av radikaliseringsarbeidet som allerede pågikk i kriminalomsorgen.

På daværende tidspunkt hadde jeg ingen alternativ plan. Det hadde vært en mulighet å søke hos en annen region i Kriminalomsorgen, men etter å ha snakket med en forsker som har mye kunnskap om feltet bestemte jeg meg for å ikke søke i en ny region, siden jeg fikk inntrykk av at det var stor sannsynlighet for å få avslag igjen. Dessuten ønsket jeg å spare tid og ikke 'starte på nytt' ved en enda senere anledning i tilfelle jeg skulle få et nytt avslag. Jeg forsøkte riktignok å kontakte flere personer som var tilknyttet evalueringen for å spørre om det var mulighet for å bruke deres data i min oppgave, men fikk til slutt avslag på dette også. Siden jeg ville ha et gjennomførbart prosjekt innenfor tidsrammen og fremdeles ønsket å skrive

om radikaliserings og voldelig ekstremisme i en fengselskontekst, falt valget dermed på å foreta en litteraturstudie. Videre ønsket jeg også å se på radikaliserings i fengsel fra et kjønnspektiv, men jeg fant fort ut at det var svært begrenset med forskning som utforsket kvinners radikaliserings i fengsel. Dermed falt valget på å utforske hvordan radikaliserings i fengsel kunne forstås gjennom maskulinitetsperspektiver, da slike perspektiver ikke er eksplisitt benyttet i den tidligere forskningen som er gjort, til tross for at det er tydelig at de er svært relevante.

4.1.1 Litteraturstudie

Dette prosjektet er en litterær studie som henter data fra eksisterende fagkunnskap, forskning og teori (Dalland, 2020: 199). Mer konkret er en litteraturstudie en metode der forskeren gjennomfører en studie av foreliggende forskningslitteratur (Skilbrei, 2019: 75). Eksisterende forskning fra rapporter og artikler fungerer da som forskningsprosjektets informanter (Johannessen, Tufte og Christoffersen, 2021: 249). Det finnes ulike måter og strategier for å gjennomføre en litteraturstudie, men den kan generelt sett sies å kunne gjennomføres ved hjelp av fem trinn, som dette prosjektet også benytter seg av. Disse fem trinnene innebærer å identifisere målet med litteraturstudien; å søke etter data; evaluere data; analysere dataene; og til slutt, en konklusjon som skal besvare forskningsspørsmålet (Whittemore og Knafl, referert i Skilbrei, 2019: 76). En litteraturstudie samler ikke inn ny empiri, men man vil likevel komme frem til ny innsikt ved å sammenstille kunnskap fra flere studier og undersøkelser (Støren, 2013: 17). Det er ingen krav til hvor mange artikler eller bidrag som må inkluderes i en litteraturstudie. Dette avgjøres av hvor mye forskning som foreligger på feltet, i tillegg til at litteraturen som inkluderes skal være relevant for å svare på forskningsspørsmålet (Forsberg og Wengström, 2015: 30). Ambisjonen med en litteraturstudie er at den har en gjennomgående god struktur i både gjennomføring og rapportering (Johannessen, Tufte og Christoffersen, 2021: 250).

4.2. Datainnsamling

4.2.1 Informasjonskilder og litteratursøk

Dataene er samlet inn ved å gjennomføre systematiske søk på ulike databaser for å innhente tidligere forskning. Datainnsamlingen foregikk først og fremst gjennom litteratursøk på universitetsbibliotekets søketjeneste Oria, og deretter Google Scholar og Web of Science. Man foretar litteratursøk gjennom å bruke søkeord og sammenkobling av søkeord for å sikre at utvalget blir best mulig i lys av formålet med studien og den aktuelle problemstillingen (Skilbrei, 2019: 101). Her benyttet jeg meg av søkeordene «prison/fengsel» «OG/AND»

«radicalisation/radicalization/radikalisering». Årsaken til at jeg ikke brukte «ELLER/OR» som et kombinasjonsord er fordi det er større mengder med forskning på både fengsler og radikaliserings isolert, og da hadde jeg mest sannsynlig fått enda flere treff som ikke var relevante for min problemstilling. I Oria avgrenset jeg det videre til å inkludere artikler, bokkapitler, bøker, e-bøker, avhandlinger og masteroppgaver, skrevet på norsk og engelsk. På daværende tidspunkt fikk jeg 285 treff med de engelske søkeordene og åtte treff med de norske søkeordene. I Google Scholar inkluderte jeg søkeordet «Europe» og fikk omtrent 17 800 resultater med de engelske søkeordene, mens jeg fikk 94 treff på Web of Science. Mange av treffene på de første sidene i Google Scholar samsvarte med de jeg fikk i Oria og Web of Science. Etter det manuelle litteratursøket så jeg i referanselisten til foreløpige aktuelle artikler og fant flere artikler som kunne anvendes i litteraturstudien som datamateriale.

Etter den første fasen med datainnsamling hadde jeg 16 forskningsartikler, to bokkapitler og en forskningsrapport som datamateriale, altså 19 bidrag. Etter det første litteratursøket foretok jeg deretter søk med beslektede ord som «inmate», «convict», «prisoner», «imprisonment», «incarceration» og «extremism». Jeg brukte kun engelske søkeord, da det var tydelig etter det første litteratursøket at det var lite forskning på nordiske språk. Litteratursøkene ble hovedsakelig utført i perioden midten av august 2022 frem til slutten av oktober 2022, men jeg har underveis i løpet foretatt ytterligere litteratursøk for å se om det har blitt utgitt nye artikler eller ny litteratur. Jeg valgte samtidig å gå bort fra å ha kun fagfelleverderte artikler til å også inkludere rapporter, såkalt 'grå litteratur', for å ha tilstrekkelig med litteratur å analysere. Denne litteraturen ble funnet gjennom å se på referanselisten til den allerede utvalgte forskningslitteraturen, og ved å gjøre søk på Google Scholar.

Innen kriminologi blir en betydelig mengde med forskning produsert av utøverne som jobber med temaet i praksis, eller finansiert av organer som ikke får noen fordel av å publisere sine funn i fagfelleverderte tidsskrifter (Tompson og Belur, 2016: 189). Praksisgenerert forskning som blir utgitt utenfor akademiske utgivere er dermed kjent som grå litteratur (Auger, 1998). Grå litteratur referer til enhver form for dokumentasjon som er publisert uformelt gjennom f. eks offentlige rapporter, plakater, avisartikler osv., som ikke har gjennomgått en formell fagfellevurderingsprosess (Liamputtong, 2013). Da potensielle årsaker til fengselsradikalisering er et område som i stor grad preger betjenter og andre utøvere som jobber med innsatte, er det svært relevant å også inkludere bidrag som ikke er fagfelleverderte artikler for å finne de mulige årsakene bak en slik prosess.

Til slutt har jeg også vært i kontakt med en forsker som har islamistisk terror som forskningsfelt, i tillegg til en PhD-stipendiat fra et europeisk universitet som skriver en

doktorgrad der radikaliseringsprosesser i fengsel er et sentralt tema, for å spørre etter ytterligere forslag til relevant forskningslitteratur. Resultatet er at det endelige datamateriale består av 38 bidrag, som inkluderer 20 forskningsartikler, 2 bøker, 6 bokkapitler og 10 rapporter.

4.2.2 Inkluderings- og ekskluderingskriterier

Aveyard (2019: 77) påpeker at å ha en detaljert liste over inkluderings- og ekskluderingskriterier vil hjelpe når man starter et litteratursøk. For å sortere ut mulige utvalgsartikler fra øvrige bakgrunnsartikler så jeg først på artiklenes abstrakt/sammendrag og nøkkelord. Nøkkelord som «prison(s)», «imprisonment», «inmate(s)», «radicalization», «extremism», «terrorist recruitment», «terrorism», «incarceration» var relevante for kategoriseringsprosessen. Artikler som inneholdt ett eller flere av disse nøkkelordene ble videre studert og lest for å se om de kunne være en del av utvalget.

Det var mange studier som eksplisitt omhandlet forebygging av radikaliseringsprosesser, spesielt knyttet til plasseringsregimer og risikovurderingsverktøy. Disse studiene ble ekskludert fra utvalget fordi de ikke utforsker hvordan radikaliseringsprosesser kan foregå eller oppstå i fengsel, men heller kun hvordan de kan forebygges og forhindres etter de har oppstått. De svært få artiklene som kun omhandlet kvinner ble også utelukket, siden det forelå for lite forskning til å sammenligne og finne likheter og ulikheter på tvers av Europa. Det var også noen studier som handlet om fengselsbetjentenes rolle og arbeid, og disse ble også ekskludert, da jeg ville ha et hovedfokus på innsatte.

Jeg ville i utgangspunktet ikke trekke noe skille mellom ulike ekstremistiske retninger, og hadde som intensjon å inkludere radikaliseringsprosesser i retning av både høyreekstremisme og ekstrem islamisme, men etter ha foretatt litteratursøk og fått et overblikk over forskningsfeltet, fant jeg kun en artikkel og en rapport som omhandlet radikaliseringsprosesser som ikke var ekstrem islamisme i europeiske fengsler. Jeg bestemte meg derfor for å kun fokusere på radikaliseringsprosesser i retning av ekstrem islamisme. På grunn av oppgavens omfang hadde jeg ikke mulighet til å se nærmere på hvorfor forskningsfeltet er så fokusert i en retning, men dette hadde vært et interessant moment å studere ved en senere anledning.

Studiene som er inkludert i utvalget ser i varierende grad på hvordan innsattes radikaliseringsprosesser kan foregå og oppstå, og forekomsten av voldelig ekstremisme i fengsel, men det som er felles for alle er at det utforskes. Andre inkluderingskriterier var at forskningsartiklene skulle være publisert i vitenskapelige tidsskrifter og være fagfellevurdert, for å sikre at utvalget bestod av forskning som var kvalitetssikret og fulgte vitenskapelige kriterier. Rapportene er utgitt av forskningssentre tilknyttet universiteter, forskningsinstitutter og

organisasjoner, eller på vegne av offentlige etater. De språklige inkluderingskriteriene var basert på mine språkkunnskaper, og forskning som var skrevet på engelsk og nordiske språk kunne dermed inkluderes i utvalget. Da jeg fant svært lite nordisk forskning på feltet, ble det kun inkludert forskning som var skrevet på engelsk.

Jeg ønsket så godt det lot seg gjøre å inkludere litteratur der den primære forsknings-tilnærmingen var kvalitative intervjuer med innsatte, eller kvantitativ ved at innsatte svarte på spørreundersøkelser. Det var få studier som kun baserte seg på en av disse metodene, og de fleste hadde samlet inn data med flere ulike metoder, slik som dokumentanalyse, rapporter, media og tidligere forskning/litteratur. Dessuten var også intervjuer/spørreundersøkelser med fengselsbetjenter og andre som jobbet med innsatte en gjennomgående kilde for data blant utvalgslitteraturen.

Ved første søk hadde jeg ingen avgrensning for når forskningen skulle være publisert, men etter hvert som jeg leste relevant litteratur, valgte jeg å kun se på litteratur som var skrevet etter år 2000, da litteraturen før dette ikke ble ansett som å være like relevant for dagens samfunnsbilde.

Datamaterialet er begrenset til å ta for seg hvordan dette finner sted i europeisk kontekst, og forskning som utelukkende er foretatt i andre deler av verden, slik som Nord-Amerika, Australia og Asia, er ikke inkludert i denne studien. Årsaken til denne avgrensningen er fordi det kan foreligge svært store forskjeller i fengselsystemer, (fengsels)politikk, struktur og kultur i ulike deler av verden, samtidig som at studien måtte avgrenses. Til tross for at det også foreligger forskjeller i Europa, anses ikke disse ulikhetene som å være marginalt store, sett i sammenligning med andre deler av verden. Denne avgrensningen er også gjort for at prosjektet skulle være gjennomførbart innenfor tidsfristen.

Datamateriale består i all hovedsak av forskning og litteratur fra det som regnes som Vest-Europa. Dette er fordi nesten alle bidragene som oppfylte inkluderingskriteriene viste seg å studere vest-europeiske land, der unntaket er Acheson og Paul (2019) som også studerer land i Øst-Europa. Jones (2014) og Neumann (2010) er de eneste bidragene i utvalget som inneholder forskning fra land utenfor Europa, men det er primært innholdet som omfatter Storbritannia, Nederland, Frankrike og Spania som blir brukt som datamateriale i analysen. Siden fengsler er et mindre utforsket felt i radikaliseringslitteraturen generelt, vil jeg ved å inkludere all forskning som er foretatt i Europa kunne ha tilstrekkelig med data til å foreta meg en mer dyptgående analyse.

4.2.3 Utvalg

Datamaterialet består av litteratur som utforsker årsaker til og hvordan innsatte kan radikaliseres mens de soner i fengsel. Det første søket ble utført 16. august 2022, og prosessen med å samle inn data, både litteratursøk og gjennomlesing av litteratur, har foregått frem til slutten av oktober. Jeg har riktignok foretatt meg noen litteratursøk frem til april 2023 å prøve å fange opp nylige publiserte artikler eller rapporter. Det foreligger en presentasjon av utvalget i tabell 1.

Tabell 1: Oversikt over utvalget som analyseres i studien.

Forfatter og årstall	Sted	Type litteratur
Acheson og Paul (2019)	Europa	Rapport fra et samarbeid mellom the Counter Extremism Project (CEP) og the European Policy Centre (EPC)
Awan (2013)	Storbritannia	Forskningsartikkel
Andre og Harris-Hogan (2013)	Frankrike	Forskningsartikkel
Azani og Koblenz-Stensler (2022)	Europa	Forskningsartikkel
Basra og Neumann (2016)	Europa	Forskningsartikkel
Basra og Neumann (2020)	Europa	Rapport fra the International Centre for the Study of Radicalisation (ICSR)
Beckford, Joly og Khosrokhavar (2005)	Frankrike og Storbritannia	Bok
Bhui (2018)	Storbritannia	Bokkapittel
Hannah, Clutterbuck og Rubin (2008)	Europa	Rapport fra RAND Europe
Hansen (2018)	Norge	Bokkapittel
Hansen (2019a)	Norge	Bokkapittel
Hansen (2019b)	Norge	Bokkapittel
HM Chief Inspector of Prisons (2010)	Storbritannia	Rapport
Home Affairs Committee (2012)	Storbritannia	Rapport

Jones (2014)	Storbritannia (USA, Australia, Filippinene, Indonesia, Pakistan)	Forskningsartikkel
Khosrokhavar (2013)	Frankrike	Forskningsartikkel
King, Endres og Stemmler (2021)	Tyskland	Forskningsartikkel
Leman (2019)	Belgia	Bokkapittel
Liebling, Arnold og Straub (2011)	Storbritannia	Rapport utgitt av Prisons Research Centre, Cambridge Institute of Criminology
Liebling og Straub (2012)	Storbritannia	Forskningsartikkel
Lloyd (2012)	Storbritannia	Forskningsartikkel
Mulcahy, Merrington og Bell (2013)	Generelt	Forskningsartikkel
Neumann (2010)	Storbritannia, Nederland, Frankrike, Spania (Algerie, Egypt, Pakistan, Saudi-Arabia, Yemen, Israel, Singapore, Filippinene, Indonesia, Afghanistan og USA)	Rapport fra the International Centre for the Study of Radicalisation (ICSR)
Olsen (2008)	Danmark	Forskningsartikkel
Powis, Dixon og Woodhams (2019)	Storbritannia	Rapport utgitt av justisdepartementet
Rambøll (2022)	Norge	Rapport utført for Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI)
Rabasa og Benard (2015)	Europa	Bokkapittel
Rappaport, Veldhuis og Guiora (2013)	Storbritannia, Frankrike, Spania og Nederland (USA)	Forskningsartikkel
Ravagnani og Romano (2022)	Italia	Forskningsartikkel
Rushchenko (2019)	Storbritannia	Forskningsartikkel
Santos-Hermoso m fl. (2021)	Spania	Forskningsartikkel
Silke og Veldhuis (2017)	Generelt	Forskningsartikkel
Tiscini og Lamote (2019)	Frankrike	Forskningsartikkel
Veldhuis (2016)	Generelt, med hovedvekt på Nederland	Bok
Veldhuis og Staun (2009)	Vesten, med mest vekt på Europa	Rapport utgitt av Netherlands Institute of International Relations Clingendae
Warnes og Hannah (2008)	Storbritannia og Spania	Forskningsartikkel
Williams (2021)	Storbritannia	Forskningsartikkel
Williams og Liebling (2022)	Storbritannia	Forskningsartikkel

4.3. Kildekritikk og etiske vurderinger

For å sikre studiens overførbarhet og kredibilitet vil jeg referere nøye gjennom hele oppgaven, og metoden som blir brukt forklares på en klar og tydelig måte (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora [NESH], 2021). En forutsetning for å kvalitetssikre kvalitativ forskning er at forskeren gjør en grundig refleksjon over rammene for kunnskapsproduksjonen, samt reflekterer over egen rolle i gjennomføringen av studien (Skilbrei, 2019: 88). En litteraturstudie åpner opp for at analysen og tolkningen av dataene blir påvirket av forskerens egne personlige vurderinger. Det foreligger en risiko for at subjektive meninger blir avspeilet i selve tolkningen av materialet, som igjen kan påvirke analysen. Dette er det viktig å være oppmerksom på underveis i prosessen, både når man samler inn data ved litteratursøk og når man skal lese og analysere materialet.

Før jeg startet å søke etter litteratur, reflekterte jeg rundt mine egne antakelser og forståelser om temaet, slik at jeg i større grad kunne prøve skille det fra den nye forståelsen jeg etter hvert fikk (Dalland, 2020: 63). Likeledes kan en svakhet være at man påvirkes av de subjektive konklusjonene og slutningene som forskerne i de utvalgte studiene har trukket. Man må være oppmerksom på at litteraturen kan være påvirket av den originale forfatterens, men også min egen kunnskap, forståelse og erfaringer. Derfor er det viktig å knytte analysen til tidligere vitenskapelige funn og teorier, slik at man unngår spekulasjoner, feilaktige antagelser eller personlige forståelser (Skilbrei, 2019).

Da jeg startet å søke etter relevant litteratur, var jeg svært bevisst på at jeg ønsket å inkludere god og kvalitetssikret forskning, og samtidig være kildekritisk. Å være kildekritisk «handler om å bruke kilder på en informert og reflektert måte, slik at forskeren i størst mulig grad kan trekke holdbare konklusjoner» (Johannessen, Tuft og Christoffersen, 2021: 241). Artiklene som er inkludert er fagfelleverderte artikler som er publisert i godkjente tidsskrift og databaser. At studiene er fagfelleverderte innebærer at publikasjonen har blitt vurdert og godkjent av andre forskere og er en form for kvalitetssikring (Skilbrei, 2019: 190). Bokkapitlene er publisert i fagbøker, mens forskningsrapportene er publisert hovedsakelig av anerkjente institutter og forskningscentre, eller offentlige departementer.

Det er også viktig å ivareta krav til reliabilitet og validitet i en studie. Reliabilitet handler om å skape et materiale på en pålitelig måte, og at leseren kan stole på at resultatene ikke skyldes feil eller skjevheter, mens validitet viser til at materialet man har er relevant for det som er målet med forskningen (Skilbrei, 2019: 87-88). Dette har blitt gjort ved å beskrive inkluderings- og ekskluderingskriteriene som har dannet grunnlaget for litteraturen som har

blitt utvalgt, og ved å forklare søkeprosessen. Gjennom å ha foretatt systematiske litteratursøk er søkeordene, kriteriene, framgangsmåten og valgte artikler, beskrevet eksplisitt. Slik åpenhet sikrer studiens validitet ved at litteratursøk og funnene kan etterprøves (Jacobsen, 2021: 49).

Ved å benytte litteraturstudie som metode, benytter man seg av data som opprinnelig var samlet inn til et annet formål og med en annen problemstilling. En begrensning ved studien er dermed at jeg har benyttet meg av data som allerede har blitt samlet inn, bearbeidet og fortolket av andre. Mine tolkninger baseres derfor på andres fremstillinger og tolkninger. En svakhet ved å bruke grå litteratur er at den ikke kan kontrolleres for om den oppfyller de samme kravene som stilles til akademiske forskningsartikler og bøker. Den kan dessuten være vanskeligere å finne og spore opp gjennom systematiske søk, i motsetning til forskningsartikler og bøker. Det kan derfor være en mulighet for at jeg ikke har fanget opp alle relevante rapporter og dokumenter på forskningsfeltet. Om dette er tilfelle, vil jeg riktignok anse rapportene som er inkludert til å være de mest fremtredende på feltet, siden de fagfelleverderte artiklene har referert til disse rapportene.

Ved begynnelsen av prosjektet søkte jeg godkjenning hos Sikt (NSD), som ble innvilget. Da prosjektets metode senere endret seg, hadde jeg lenger ikke behov for en godkjenning fra Sikt for å gjennomføre prosjektet.

I analysen og diskusjonen navngir jeg personer som har sonet i europeiske fengsler, som senere har begått terrorangrep. Årsaken til at jeg har valgt å inkludere dette er for å underbygge og styrke de kommende argumentene ved å vise til kjente tilfeller. All informasjonen er hentet fra offentlige kilder som er tilgjengelig på nett, enten gjennom litteraturen som er brukt som datamateriale, andre forskningsartikler/rapporter eller nyhetsartikler. Siden disse hendelsene og personene har fått mye mediaoppmerksomhet og er kjent for offentligheten, vil det ikke utgjøre en betydelig forskjell å anonymisere gjerningspersonene.

4.4 Om analysen

Analyserammen henger sammen med hvordan man ønsker å bruke teori i prosjektet (Bukve, 2021: 212). Dette prosjektet har faste analyserammer, som innebærer at man har en strukturert tolkning av et fenomen med utgangspunkt i en teori (Bukve, 2021: 212). Målet med prosjektet er å undersøke hvordan radikaliseringsprosesser kan forekomme og operere blant innsatte innenfor fengselskonteksten. Dette skal gjøres ved å analysere tidligere forskning og litteratur.

Videre skal det anvendes maskulinitetsperspektiver til å forstå og belyse hvordan og hvorfor noen individer kan radikaliseres til en voldelig ekstremisme under soning.

Prosjektet kan betegnes som å ha et teoretisk tolkende formål. I et teoretisk tolkende prosjekt er formålet å bruke teorier og faglige begreper som rammeverk for å analysere og gi mening til det fenomenet som skal studeres (Bukve, 2021: 91). Den ene strategien for å gjennomføre et teoretisk tolkende prosjekt, som denne studien benytter seg av, er å samle inn og analysere data med utgangspunkt i teorier som er spesifisert på forhånd (Bukve, 2021: 92). Jeg hadde tidlig bestemt meg for at jeg ønsket å benytte meg av maskulinitetsperspektiver for å besvare problemstillingen, da jeg så at dette tydelig manglet i litteraturen jeg hadde lest tidligere. Da jeg leste litteraturen i sin helhet, undersøkte jeg hvilke radikaliseringsårsaker og elementer som ble beskrevet. Disse ble sortert og kategorisert inn under tre hovedkategorier - individuelle årsaker, situasjonelle årsaker og strukturelle årsaker – som videre har blitt utgangspunktet for analysekapitlene.

I studien ønsker jeg å rette oppmerksomheten mot å bruke maskulinitetsperspektiver og interseksjonalitet for å få mer kunnskap og bedre forståelse av radikaliseringsprosesser, samt fremme videre forskning innenfor området, spesielt fra et kjønnsperspektiv, da dette vil ha betydning for både håndtering og forebyggingstiltak rettet mot innsatte som faller inn under disse kategoriene.

Til slutt, vil jeg presisere at de kommende kapitlene er mine fortolkninger av allerede fortolket litteratur. Mine tolkninger representerer ikke nødvendigvis forfatterne sine synspunkter. Forfatterne av litteraturen som er brukt har dessuten svart på andre problemstillinger enn meg, eller hatt andre formål med forskningen sin når de har samlet inn data. Mine funn og tolkninger er dermed basert på funnene som forfatterne har presentert som relevant for å besvare sine forskningsspørsmål eller formål, og har som formål å besvare denne oppgavens forskningsspørsmål.

5 Analysekapittel I: Individuelle årsaker

I dette analysekapittelet skal det redegjøres for årsaker som kan bidra til at innsatte radikaliseres på individuelt nivå. Årsakene som skal utforskes er psykiske lidelser; kognitive kriser, sårbarhet og identitet; og følelser av grievances² og frustrasjon. Det presiseres at det er komplekse og sammensatte årsaker til at innsatte kan bli påvirket av voldelige ekstremistiske ideologier og tankesett, men denne redegjørelsen vil kun undersøke årsakene isolert sett, for å få en dypere forståelse av de enkelte faktorene som kan være del av det helhetlige og flersidige bildet.

5.1. Psykiske lidelser

Forskning viser at mennesker med alvorlig psykiske lidelser kan ha en høyere risiko for å utøve vold enn de som ikke har psykiske lidelser (se f. eks Nederlof, Muris og Hovens, 2013). De fleste studier som er utført i vestlige land viser konsekvent at en veldig høy andel av innsatte lider av dårlig psykisk helse, og der det har vært gjennomført studier av forekomsten av psykiske lidelser blant innsatte, har utbredelsen også vært konsekvent høy (Durcan og Zwemstra, 2014).

Soning kan skape alvorlige psykiske plager hos innsatte, og dette kan fungere som en risikofaktor for radikaliserings (King, Endres og Stemmler, 2021). Det er funnet bevis på at individer med alvorlige psykiske lidelser har en større sårbarhet og økt risiko for å bli radikalisert, dersom de tidligere har sonet i fengsel og er i en situasjon hvor de blir sosialt ekskludert (García-Andrade m fl., 2019). Selv om forekomsten av psykiske lidelser ikke er stor blant studiene som er inkludert i dette utvalget, er det flere som rapporterer at muslimske innsatte enten opplever eller faktisk blir sosialt ekskludert under soningen (Awan, 2013; Hansen, 2018; Khosrokhavar, 2013; Warnes og Hannah, 2008; Williams og Liebling, 2022). Denne sosiale ekskluderingen kan over lenger tid bidra til å forverre innsattes psykiske helse.

Santos-Hermoso m fl. (2021) analyserte tre grupper med innsatte som var knyttet til jihadistisk radikaliserings i spanske fengsler. De tre gruppene besto av innsatte som hadde begått lovbrudd knyttet til terror (gruppe A), innsatte som drev med rekruttering og spredning av ekstremistiske ideer og tro (gruppe B), og sårbare innsatte som hadde blitt radikalisert eller sto i fare for å bli radikalisert (gruppe C). Formålet med studien var å få mer kunnskap om de

² Siden det mangler en god norsk oversettelse og formulering som får med hele essensen av begrepet, vil jeg benytte meg av det engelske ordet i denne oppgaven.

sosiodemografiske trekkene til innsatte som var knyttet til jihadisme og radikaliseringsprosesser, samt deres adferd under soning. Utvalget i studien bestod av 624 innsatte som ble delt i gruppe A, B og C. Dataene ble hentet fra Sistema de Información Penitenciaria (SIP) som er det offisielle IT-systemet for håndtering av fengselsdata i Spania. Studien inkluderer data om alle innsatte som noen gang har blitt kvalifisert som å tilhøre gruppe A, B eller C. Dataene er også delt inn etter hvorvidt innsatte sonet i fengsel eller var løslatt på undersøkelsestidspunktet. I den andre delen av studien, som innebar en sammenligning av de sosiodemografiske kjennetegnene til innsatte i de tre gruppene, ble kun dataene til de som sonet på undersøkelsestidspunktet analysert. Dette underutvalget bestod av 222 innsatte.

Etter å ha analysert utvalget fant Santos-Hermoso m fl. (2021) at psykiske lidelser var sjeldne, men at de tilfellene av psykiske lidelser som forekom var høyest blant innsatte i gruppe C. Dette ble forklart med at tilstedeværelsen av psykiske lidelser kunne gjøre slike personer ekstra sårbare for rekrutteringsprosesser. Innsatte i gruppe C hadde dessuten en svært antisosial profil, brukte ofte vold i fengselet, og benyttet seg i større grad av rusmidler. Innsatte i gruppe C hadde en profil som lignet mer på den vanlige kriminelle, med visse egenskaper som gjorde de spesielt sårbare for radikaliseringsprosesser. Når det gjelder forholdet mellom psykiske lidelser og radikaliseringsprosesser, fant Santos-Hermoso m fl. (2021) at andre studier viste at tilstedeværelsen av psykiske lidelser hos terrorister og i befolkningen generelt var svært lik, selv om den så ut til å være mer utbredt hos spesifikke terroristtyper, slik som 'ensomme ulver' (Corner, Gill og Mason, 2016). Ikke desto mindre antydes det at tilstedeværelsen av psykiske lidelser kan gjøre personer mer psykologisk sårbare, og dermed gjøre dem mer mottakelige for radikaliseringsprosesser (O'Driscoll, 2018).

Khosrokhavar (2013) har gjennom intervjuer med innsatte, betjenter, og andre ansatte, studert endringene i radikaliseringsmønstrene i franske fengsler. Tre typer med innsatte deltok i studien: 1) innsatte som var dømt for jihadistisk terrorisme, ny-nazister, baskere og korsikane; 2) innsatte som hadde positive holdninger til terrorisme; og 3) innsatte som tok avstand fra terrorisme. Khosrokhavar fant at det var færre store nettverk slik det hadde vært tidligere, og at disse var blitt erstattet av små, introverte grupper på to eller tre personer, som i større grad klarte å holde seg skjult fra myndighetene. Disse duoene eller trioene, slik Khosrokhavar kaller dem, besto av flere psykisk sårbare individer. I det tidligere ekstroverte radikaliseringsmønsteret ble de som var psykisk skjøre marginalisert og ekskludert, fordi de ikke ble ansett som å være effektive nok eller til å stole på. Det nye radikaliseringsmønsteret kjennetegnes av et asymmetrisk forhold der karismatiske ledere, også kalt 'radikalisatorer', spesifikt lette etter mentalt skjøre mennesker, som de så etablerte et sterkt følelsesmessig forhold til for å prøve å

endre tankesettet deres. Det var mindre vanlig at dette forholdet bestod av en sterk radikaliserer og en underdanig, mer tilregnelig person.

Den 'nye' formen for islamistisk radikaliserer var basert på et 'stille uttrykk' av ens religiøsitet, som sto i motsetning til den tidligere ekstroverte og synlige fremvisningen av religiøsitet. En årsak til denne endringen var at myndighetene hadde identifisert hovedtrekkene til radikale islamister basert på synlige trekk, som gjorde det enklere å kartlegge og hindre kommunikasjonsmuligheter blant ekstremister. Den nye strategien innebar derfor at radikale islamister prøvde å holde seg mer anonyme blant fengselsmyndighetene, for å ikke tiltrekke seg oppmerksomhet. Dette påvirket også måtene de rekrutterte nye medlemmer på og dannet relasjoner. Radikalisatorer brukte i mindre grad fellesbønn eller andre religiøse sammenkomster i fengselet som rekrutteringsarenaer, og beveget seg heller mot å finne psykisk sårbare innsatte på treningsrommet, på felles sportsaktiviteter, eller på arbeidsdriften. Innsatte som var psykisk syke eller hadde psykiske lidelser ble mer eller mindre manipulert av radikalisereren, hvor radikalisereren utnyttet deres mentale svakhet til å forkynne en ekstrem tolkning av islam. Khosrokhavar beskriver et slikt tilfelle som fremkommer av intervjuene:

I et høysikkerhetsfengsel forførte en islamsk radikal en ung kriminell som var psykisk ustabil, til å adoptere en jihadistisk tolkning av islam. Han ble en trofast tilhenger av denne karismatiske radikalen. Myndighetene ble klar over det for sent. De valgte å overføre 'radikalisatoren' til et annet fengsel, men den 'radikalisererte' unge mannen forble der. [...] Han ble radikaliserert uten noen forkunnskaper om islam, og radikaliseratoren hadde dermed oppnådd flere mål: konvertere personen, infiltrere ham med et ekstremistisk syn, og løsrive ham fra den ikke-ideologiske, rent kriminelle sinnstilstanden som han hadde tidligere (Khosrokhavar, 2013: 297).

I dette tilfellet var ikke fengselet klare over at den innsatte hadde blitt radikaliserert før det var for sent. Radikaliseratoren var dermed vellykket i sin taktikk med å holde seg mer anonym og usynlig, og radikaliserere 'i det stille'. Det ble enda tydeligere at radikaliseratoren hadde lyktes når den unge innsatte forble påvirket og en tilhenger av radikal islam, selv etter at radikaliseratoren ble overført til et annet fengsel og ikke lenger var fysisk til stede.

Studier av forekomsten av psykiske lidelser blant voldelige ekstremister viser at det er flest tilfeller av psykiske lidelser blant ekstremister som handler alene, sammenlignet med gruppebaserte ekstremister og befolkningen generelt (Gøtzsche-Astrup og Lindekilde, 2019). Dette støttes av funnene til Khosrokhavar (2013) vedrørende det nye radikaliseringsmønsteret

i franske fengsler, som sjeldent besto av fler enn to personer. Foruten om 'duoen' dukker også den 'ensomme selvradikalisatoren' opp som en profil i de franske fengslene. Selvradikalisatoren eller hans forbindelser til andre mennesker var ikke nødvendigvis preget av psykologisk skjørhet, men dersom selvradikalisatoren fant noen de kunne stole på inne i fengselet, kunne relasjonen utvikle seg til å bli en 'duo' (Khosrokhavar, 2013: 301).

Det foreligger tilfeller hvor personer som har hatt en historie med psykiske problemer og har sonet i fengsel, senere har begått voldelige angrep. Et eksempel er Karim Cheurfi, som rett før det franske presidentvalget i 2017, angrep politibetjenter på paradegaten Champs-Élysées i Paris med automatvåpen. En politibetjent ble drept, mens to politibetjenter og en tysk turist ble alvorlig skadet. Cheurfi ble selv skutt og drept av politiet. Cheurfi var fransk statsborger av algerisk opphav med flere alvorlige dommer på rullebladet, blant annet drapsforsøk på en politibetjent, og han ble løslatt fra fengsel i 2015 etter 15 år med soning (Tønnessen og Lepperød, 2017). Han ble ikke fanget opp som en radikal islamist i fengselet, og var heller ikke på politiets overvåkningsliste over kjente terrorismistenkte, selv om han etter hvert dukket opp på kontraterrortjenestens radar (Palazzo og Chazan, 2017).

Cheurfi levde en isolert tilværelse med få venner og bodde hos foreldrene sine. Naboer beskrev ham som en sårbar, men voldelig psykisk syk mann med et dypt hat mot politiet, som aldri besøkte den lokale moskeen (Palazzo og Chazan, 2017). Hans tidligere advokat har uttalt at Cheurfi var en dypt urolig, innadvendt og psykologisk skjør karakter, som var ekstremt isolert og ikke fikk behandlet sine psykiske problemer, men at det virket usannsynlig at han skulle bli involvert i islamistisk ekstremisme (McAuley og Branigin, 2017). Det skal likevel ha blitt funnet en håndskrevet lapp som hyllet islamistgruppen IS ved liket til Cheurfi, samt en utgave av Koranen i bilen hans (Tønnessen og Lepperød, 2017).

Cheurfi hadde tidligere sonet i fengsel, og selv om han ikke ble ansett som å være en radikal islamist under soningen, kan det være en mulighet for at fengselsoppholdet påvirket radikaliseringsprosessen hans. Likeså kan fengselsoppholdet også ha hatt en negativ innvirkning på og forverret de psykiske problemene hans. Selv om franske myndigheter og hans tidligere advokat har uttalt at de ikke mistenkte han for å være radikal, eller være involvert i islamistisk ekstremisme, er det ikke helt usannsynlig at Cheurfi kan ha opplevd eller vært vitne til lignende radikaliseringsmønstre som Khosrokhavar (2013) beskriver i sin studie, under hans soning.

Å ha en psykisk lidelse eller å være psykisk syk er en sårbarhet som kan være en årsak til at man radikaliseres i fengsel, da slike personer anses å være lettere å manipulere og utnytte. Dette er fordi muligheten for å etablere en sterk følelsesmessig relasjon der den ene

parten er underdanig og emosjonelt avhengig av den andre, er mer til stede. En psykisk syk innsatt radikaliseres imidlertid sjelden på egenhånd. Prosessen er avhengig av at det etableres en relasjon med en annen innsatt, som tar vedkommende under sin vinge og fører dem på veien mot ekstremisme.

Det er imidlertid viktig å merke seg at det ikke hevdes at psykiske lidelser utelukkende avgjør hvem som utøver vold eller blir radikalisert, men heller at det kan være en årsak til at man kan ha en høyere risiko for å bli påvirket og presset inn mot voldelig ekstremisme. Det er mange motsetninger og uenigheter i forskningslitteraturen på sammenhengen mellom psykiske lidelser og voldelig ekstremisme, og forståelsen av denne sammenhengen er fremdeles under utvikling (O'Driscoll, 2018).

5.2. Kognitive kriser, sårbarhet og identitet

Fengslingen oppleves av mange som et sjokk, et traume og en personlig krise, som skaper dype spørsmål om ens liv. Man er avskåret fra den nærmeste familien, venner og samfunnet, og man befinner seg i et miljø som ofte er fiendtlig og ukjent, med store variasjoner og splittelser blant religiøse og etniske grupper (Basra og Neumann, 2016). Soningen kan gi fysiske plager slik som søvnforstyrrelser og tap av matlyst, som kan gjøre innsatte mer påvirkelige og sårbare (Mulcahy, Merrington og Bell, 2013). Det er også vanlig å oppleve ubalanserte og ustabile følelsesmessige tilstander gjennom hat, sinne, tvil, ydmykelse, frykt og tristhet (Trujillo m fl., 2009). Under slike forhold er det lett å miste grepet om sin individuelle identitet på grunn av følelsen av utrygghet, og tap av kontroll og autonomi.

Fengsler er steder der spesielt nye innsatte er mentalt og fysisk sårbare, som kan føre til at de opplever 'kognitive kriser' (Neumann, 2010) eller 'kognitive åpninger' (Hannah, Clutterbuck og Rubin, 2008; Wiktorowicz, 2005). Slike kognitive åpninger kan gjøre innsatte mer mottakelige for å identifisere seg med nye ideer, tro/religion og sosiale grupper, siden den kognitive åpningen skaper et behov for å søke etter mening og identitet. Innsatte har også en tendens til å passe inn i demografien som jihadistgrupper tiltrekker seg og oppsøker: 'sinte unge menn' med muslimsk bakgrunn, som er impulsive, villige til å ta risiko, og har en kriminell fortid (Basra og Neumann, 2016). Andre innsatte og mulige rekrutterer kan se på slike omstendigheter som en mulighet til å utnytte, manipulere, påvirke, og dermed radikaliserer sårbare individer (Azani og Koblenz-Stenzler, 2022; Basra og Neumann, 2016; Hansen 2018; Leman, 2019; Liebling og Straub, 2012; Powis, Dixon og Woodhams, 2019; Tiscini og Lamote, 2019; Trujillo m fl., 2009).

Når et individ opplever å være forvirret over identiteten sin, som mange opplever når de ankommer fengsel, når man til slutt et punkt der man kommer til erkjennelsen av at ens gamle identitet ikke eksisterer lenger, og at man må etablere en ny (Wilner, referert i Mulcahy, Merrington og Bell, 2013: 8). Tiscini og Lamote (2018) har analysert litteraturen om radikaliseringsprosesser, og kombinert dette med kliniske refleksjoner fra seks års psykologisk og terapeutisk arbeid med innsatte i franske fengsler. Resultatene deres viser at fengselsmiljøet kan legge til rette for radikaliseringsprosesser gjennom en prosess der individets identitet blir skjøre som følge av den kriminelle handlingen og soningen. De beskriver en radikaliseringsprosess, som de kaller 'radikalogenese' som består av fire faser: svekkelse av identitet, disidentifisering, konvertering og re-identifikasjon, og radikaliseringsprosessen. Å være innestengt, overbefolkning, og de ofte vanskelige forholdene, kan forsterke følelser av raseri, sinne, skam, impulsivitet og angst. Denne kombinasjonen av følelser, sammen med frykten for å ha mistet alt og en overveldende skyldfølelse, kan sette i gang en slags oppløsning av identitet, som blir erstattet med en ny fengselsidentitet.

For å overvinne denne krisen er en mulig løsning å rekonstruere en ny identitet. De siste årene har det vært en tendens til å vende seg til ekstrem religiøs konvertering som en løsning på denne personlige krisen, og for å hjelpe til med å skape en ny identitet. Problemet er ikke selve konverteringen i seg selv, men hvordan individet bruker konverteringen. Fengsler er steder hvor raseri, sinne, hat, angst, frykt og vold kan forverres, og det er i denne forstand en religiøs konvertering kan bli til en ekstrem konvertering. Radikaliseringsprosessen i fengsel kan gjennom disse fire trinnene betraktes som et overgangsritual etter en utagering. En utagering kan manifestere seg gjennom voldshandlinger, både i fengsel og etter løslatelse. Krisen løses ved å re-identifisere seg med det Tiscini og Lamote (2018: 66) kaller et omvendt/veltet ideal, gjennom en ekstrem konvertering til religion. Forfatterne fremhever at en slik prosess vil forbli individuell, og er avhengig og tilpasses av den subjektive strukturen hos personen som blir radikaliseret.

Mange innsatte opplever å miste identiteten sin når de ankommer fengsel, og søken etter identitet og mening var en gjennomgående årsak til at innsatte sto i fare for å bli radikaliseret inn i en voldelig ekstremisme i utvalgslitteraturen (Acheson og Paul, 2019; Awan, 2013; Basra og Neumann, 2016; Hannah, Clutterbuck og Rubin, 2008; Mulcahy, Merrington og Bell, 2013; Neumann, 2010; Olsen, 2008; Tiscini og Lamote, 2019). Innsatte som tviler på identiteten sin anses å være mer mottakelige til å tilegne seg en religiøs ideologi i fengsel (Azani og Koblenz-Stenzler, 2022; Liebling og Straub, 2012; Rushchenko, 2019). Tapet av identitet kan komme som følge av fratakelsen av makt over seg selv; tap av familie og venner;

tap av privatliv; dehumanisering og objektivisering av innsatte; ekte eller oppfattet rasisme; diskriminering på bakgrunn av rase, farge, religion og lignende; og følelser av skam og skyld (Hansen, 2018: 129). Tap av identitet er også særlig fremtredende hos innsatte som er fengslet i et annet land enn sitt eget og ikke kan språket (Trujillo m fl., 2009: 562). Søken etter identitet kan føre til at man allierer seg med innsatte som anses å være mektige eller har et betydelig rykte, eller at man slutter seg til gjenger/grupper for å bygge opp identitetsfølelsen i et sosialt fellesskap (Awan, 2013: 375). Når radikaliserede individer sosialiserer seg og blir validert av likesinnede individer, forsterkes deres transformasjon samtidig som den nye identiteten styrkes (Wilner, referert i Mulcahy, Merrington og Bell, 2013: 8).

Et eksempel på dette blir gitt av Andre og Harris-Hogan (2013: 312) som viser til at terroristen Mohamed Merah tilsynelatende fikk et nytt støttenettverk, en moralsk kode, og en identitet gjennom å slutte seg til jihadister i fengsel. Mohamed Merah var en 23-år gammel algerisk-fransk jihadist som drepte syv mennesker i flere skyteepisoder i Toulouse og Montauban i Frankrike i 2012 (Kolberg, 2012). Merah ble selv skutt og drept av politiet da de stormet leiligheten hans, og han hoppet ut av vinduet med et våpen i hånden. Merah ble eksponert for radikal ideologi og ekstremistisk diskurs fra ung alder gjennom familie og det sosiale miljøet han vokste opp i, men det var i fengsel han vendte seg til salafismen og «gjenoppdaget islam» (Andre og Harris-Hogan, 2013: 309). Han vokste opp i et tøft nabolag i Toulouse og ble beskrevet som å ha en voldelig profil fra barndommen av, og å ha adferdsproblemer (BBC, 2012). Han ble arrestert en rekke ganger som ung, hovedsakelig for småkriminalitet, og sonet to fengselsdommer for henholdsvis grovt ran, tyverier, og trafikklovbrudd. Ifølge hans eldre bror ble Merah sin radikaliserings betydelig fremskyndet mens han sonet i fengsel, ved at han kom i kontakt med innsatte som var radikale jihadister (Andre og Harris-Hogan, 2013: 312). Merah ble løslatt fra fengselet i 2009 nesten fullstendig radikaliseret, og forkynte åpenlyst om sin fascinasjon for voldelig jihad (Andre og Harris-Hogan, 2013: 314).

I noen tilfeller kan søken etter identitet føre til at innsatte tilegner seg såkalte 'motstandsidentiteter' (Neumann, 2010). Fengselskonteksten utfordrer innsattes følelse av makt og kontroll over sine egne liv, og fengslers iboende autoritære karakter kan motivere innsatte til å stå imot fengselets regler og normer, og opptre fiendtlig og voldelig mot ansatte. En slik 'motstandsidentitet' fungerer som et middel for å få tilbake noe av den mistede makten og autonomien man opplever som en konsekvens av soningen (Hannah, Clutterbuck og Rubin, 2008: 7). Hansen (2018) viser til et eksempel på etableringen av en slik 'motstandsidentitet' fra et større forskningsprosjekt utført i norske fengsler. Gjennom intervjuer med en tidligere innsatt, som

han har kalt 'Zubair', gir han et overblikk over hans vei inn (og ut) av radikal islam mens han sonet i flere norske fengsler.

Zubair sin adferd i hans førradikaliseringsfase forteller en historie om en høyt frustrert innsatt, med et sårt behov for psykologisk assistanse og støtte. [...] Zubair følte seg i økende grad isolert og fremmedgjort. Den oppfattede rasismen gjorde Zubair enda mer sint og han startet å utvikle en dyp følelse av hat og et ønske om hevn på (det norske) samfunnet. [...] Det kan virke til at Zubair har prøvd å bruke sine muslimske ritualer som et virkemiddel for motmakt mot systemet senere, kanskje i det han forsto at betjentene var spesielt vare ovenfor islam som en religion. [...] For Zubair ble dermed islam en 'motstandsidentitet', et middel han brukte for å utfordre fengselsautoritetene, true og skremme medinnsatte – og å bli 'oppdaget' av en 'muslimsk fengselsgjeng'. Det faktumet at han justerte sin religion til å passe Salafisme betød også at fengselsansatte og innsatte ble mer vare ovenfor han – og så på ham som en potensielt voldelig ekstremist (Hansen, 2018: 136-138).

Dette sitatet belyser hvordan Zubair brukte islam som et virkemiddel for å trosse fengselsautoritetene, og som et opprør mot fengselssystemet. Denne 'motstandsidentiteten' ble en måte å ta tilbake noe av den tapte autonomien og kontrollen på, og fungerte samtidig som en (midlertidig) løsning på identitetskrisen han opplevde i det norske samfunnet og i fengsel.

Noen innsattes maktgrunnlag er basert på deres religiøse identitet. Å tilegne seg en offentlig identitet som muslim kan gi beskyttelse og skape frykt (Powis, Dixon og Woodhams, 2019). Liebling, Arnold og Straub (2011: 70) fant fra sin studie gjennomført i et høysikkerhetsfengsel i Storbritannia, at det å vise at man hadde en islamsk tro var del av et nytt «gjeng/gangster image» i fengselet, og at dette var en av mange ferdiglagde identiteter å velge mellom. Denne tolkningen av islam ble forurenset av, og dannet på grunnlag av fremstillinger og bilder som ble skapt av media. Det skapte en ny type gjengkultur som glorifiserte terroradferd og utnyttet frykten knyttet til terror. Kampen om makt var iboende i fengselslivet, og for noen innsatte var det å være muslim en motstandshandling mot fengselssystemet og ansatte. Dannelsen av en kollektiv (mot)identitet kan dermed være en reaksjon på følelsen av å bli presentert feil i rettssystemet, eller en form for motstand mot maktregimer som man selv oppfatter som urettferdige. For spesielt yngre innsatte, som er marginaliserte og skuffet over regjeringen og samfunnet, kan konvertering til islam og å gruppere seg med dømte terrorlovbrytere

virke som en passende måte å ta et standpunkt på, og som en handling for motstand mot fengselssystemet (Jones, 2014: 81).

I Frankrike kan dannelsen av 'motstandsidentiteter' sannsynliggjøre radikaliseringsgrad i ytterligere grad på grunn av frustrasjonen knyttet til forbudet mot uttrykk av islamsk identitet, som håndheves i franske fengsler i tråd med *laïcité*³, et forbud som ikke eksisterer andre steder (Khosrokhavar, 2013: 289). Khosrokhavar (2013) viser til en gruppe med ekstremistiske innsatte som han kaller 'de opprørske'. Dette var innsatte som ble ansett som å være i konstant opprør mot reglene, og gruppen inkluderte både innsatte som hadde tilegnet seg jihadistiske ideologier, og ideologier om hvit overmakt/overlegenhet⁴ og nynazisme. De fleste innsatte i denne kategorien kom riktignok fra nordafrikanske innvandrerfamilier, og oppfattet seg selv som å være ofre for rasisme i det franske samfunnet. De nektet å følge fengselsreglene og rettferdiggjorde utøvelse av vold mot samfunnet. Noen innsatte viste under intervjuene at de hadde en reell tilbøyelighet til å bli radikalisert på grunn av deres avvisning av samfunnets normer. Denne avvisningen kan gjøre dem mer mottakelige for en ekstrem islamistisk motstandsidentitet.

5.3. Følelser av grievances og frustrasjon

Det [radikalisering] skjer i fengselet. Jeg tror måten innsatte blir behandlet på i fengselet hjelper på situasjonen. De [fengselet] gjør det mer sannsynlig å lytte til noen med ekstreme synspunkter fordi unge gutter, hvis de ser ut til å bli sviktet av systemet, hvis de ser ut til å bli urettferdig behandlet, så får du noen som vil si 'vel se, se på disse menneskene, de er dette/der, det bla-bla', og stereotyperer noen konstant (Intervju med innsatt, referert i Liebling, Arnold og Straub, 2011: 93).

En svært betydningsfull årsak til fengselsradikalisering i europeisk kontekst, er virkningen av oppfattet diskriminering og ekskludering som følge av å være del av en minoritetsgruppe, og den påfølgende følelsen av fremmedgjøring fra det bredere samfunnet (Warnes og Hannah, 2008: 403). Muslimske innsatte har rapportert at de i økende grad opplever en følelse av sosial isolasjon, fremmedgjøring, sinne, eller å bli behandlet urettferdig, som videre kan gjøre dem åpne for å bli påvirket og radikalisert av ekstremister (Awan, 2013). Innsatte er typisk

³ Se kapittel 7.2.2

⁴ White supremacy

unge menn som kan holde intense grievances mot samfunnet og myndighetene (Basra og Neumann, 2020). Dommer som oppfattes som straffende og urettferdige kan frembringe ytterligere følelser av grievances og å bli urettferdig behandlet av samfunnet, noe Rushchenko (2019) karakteriserer som å være en push-faktor for radikaliserings. Grievances kan gjøre innsatte spesielt utsatte for ekstrem og radikal retorikk ved at andre radikale innsatte utnytter den opplevde marginaliseringen til å uttrykke og videreformidle sine egne ekstremistiske narrativer og ideer.

Den oppfattede ulikheten er ofte basert på manglende tillit til sikkerhets- og rettsinstanser, slik som politiet og straffesystemet, men også til politikerne som sitter i regjeringen (Awan, 2013: 376). Denne mistilliten til myndighetene kan føre til at man lettere får tillit til personer som bekrefter og underbygger misnøyen og oppfatningen av strukturell ulikhet. Følelsen av diskriminering og urettferdighet kan fungere radikaliserende ved at det bidrar til en oppfatning om at strafferettsystemet er iboende urettferdig, spesielt mot de med minoritetsstatus. Denne misnøyen gjør at fengsler kan fungere som ideelle arenaer for islamistiske gjenger til å fremme sin ideologi, ved å utnytte muslimske innsattes misnøye og mistillit til myndighetene.

Khosrokhavar (2013: 290-292) hevder at frustrasjon i seg selv ikke resulterer i radikaliserings, men at det kan føre til det dersom frustrasjonen blir gitt et ideologisk innhold. Det forelå to forskjellige typer frustrasjon i fengslene han studerte. En type frustrasjon opplevdes av innsatte uavhengig av tro og religion, mens den andre var direkte relatert til tro eller etnisitet. Det var mer sannsynlig at frustrasjon direkte relatert til tro eller etnisitet førte til radikaliserings fordi den påvirket kjernen av hellige følelser. Innenfor den første typen med frustrasjon var det den som var relatert til overbefolkning som skilte seg ut, spesielt når man tvang innsatte til å dele en celle. Frustrasjon kunne også forårsakes av betjentenes manglende evne til å tilfredsstille grunnleggende behov. Frustrasjon som var knyttet til islam og tilrettelegging for religionsutøvelse, kunne lettere ideologiseres. Radikale innsatte kunne bruke religiøse frustrasjoner til å anklage ansatte for islamofobi og rasisme, og samtidig gjøre andre muslimer oppmerksomme på dette. Intens frustrasjon skapte også et høyt nivå av sinne, spesielt i tilknytning til religion og mangel på fasiliteter. Det var tydelig at det forelå dype frustrasjoner blant de innsatte i Khosrokhavar (2013) sin studie, og innsatte som var preget av slike følelser var mer utsatt for å bli oppdaget av karismatiske radikaliserere, som kunne ideologisere frustrasjonen.

Williams og Liebling (2022) har med en etnografisk tilnærming studert relasjonen mellom ansatte og innsatte, og plasseringen og byggingen av tillit i høysikkerhetsfengsler. Et

forskersteam på fire personer gjennomførte observasjoner og intervjuer med 70 ansatte og 100 innsatte, organiserte samtalegrupper, og deltok i pedagogiske og religiøse aktiviteter i to høysikkerhetsfengsler i Storbritannia. Hovedmålet med studien var å gi en beskrivelse av livet, erfaringer, og sosial organisering, i de to høysikkerhetsfengslene. I det ene fengselet var det tydelig at en stor gruppe med innsatte følte seg sinte og fremmedgjorte, og at forholdet mellom innsatte og ansatte var anspent. Mange innsatte rapporterte at de opplevde disse spenningene som å være knyttet til rase, noe som førte til at de ble møtt med mistillit og mistenksomhet. Innsatte opplevde også at deres påstander om diskriminering og rasisme kunne bli avvist som illegitime og ideologiske. Å sone i dette fengselet forsterket følelsene av grievances og frustrasjon i høy grad blant mange innsatte, og var gjennomgående gjennom hele oppholdet.

Følelser av grievances og frustrasjon var spesielt knyttet til en opplevd marginalisering i samfunnet, på bakgrunn av etnisitet, rase og religion. Det er flere muslimske innsatte som rapporterer at de har blitt eksponert for rasisme av ansatte og innsatte, eller at de tydelig har blitt behandlet annerledes enn andre innsatte, spesielt kristne (Hansen, 2018; Liebling, Arnold og Straub, 2011). Oppfattede følelser av rasisme kan fostre sinne, og i verste fall føre til at man utvikler et dypt hat og et ønske om å ta hevn mot samfunnet. Leman (2019: 143-144) hevder at mange unge kriminelle med innvandrerbakgrunn føler seg svært begrenset, eller uten tilgang til den vestlige kulturens materialistiske forbrukersamfunn, og at dette kan oppleves som svært urettferdig:

Som oftest er ikke ungdommene som sitter i fengsel en kort periode jihadister, men de er svært sårbare for jihadisme. De kan ha ideen om at fengslingen deres er urettferdig og begynner å mislike samfunnet. [...] Følelsen av urettferdighet kan bli en kilde til jihadistisk radikaliseringsprosessen for dem. Andre som allerede har blitt jihadist-sympatisører kan påvirke de og fylle radikaliseringsprosessen med jihadistiske ideer. I 4 til 6 måneder kan disse ungdommene føle at de blir redusert til sin etniske identitet eller til å bare være et tall. En slik reduksjon kan skape et stigma som kan bli en kilde til eller et utgangspunkt for islamistisk radikaliseringsprosessen (Intervju med daværende direktør i Saint-Gilles fengsel, referert i Leman, 2019: 144).

For å få rettet opp denne urettferdigheten og få tilgang til de samme godene i samfunnet som alle andre, føler disse ungdommene derfor at de *må* begå kriminalitet. Den påfølgende fengslingen kan videre oppleves som et sjokk, og føles som en ny urettferdighet. Det er

spesielt de som soner kortere dommer som er mest utsatt. Sitatet viser samtidig at disse ungdommene kan føle at de mister sin individuelle identitet, ved at de blir redusert til sin etniske identitet eller til sitt innsattnummer. Som tidligere nevnt, er det vanlig at man opplever tap av identitet, kontroll og autonomi når man ankommer fengsel, spesielt den første gangen. Dermed dette identitetstapet fører til at man blir satt i bås og stigmatisert på bakgrunn av etnisitet, kan fengselsoppholdet oppleves som en fortsettelse og utvidelse av et liv som har vært preget av fremmedgjøring og oppfattet urettferdighet. Stigmatiserende reaksjoner fra ansatte kan dermed føre til videre misnøye og styrke følelser av grievances, frustrasjon og oppfatningen av å bli urettferdig behandlet, både under soning, og videre etter løslatelse. Dette skaper en grunnbunn for å dyrke hat mot samfunnet og betrakte fengselsansatte, andre myndigheter, og staten som en fiende. Et fengselsopphold kan slik bidra til å radikalisere en person som har disse følelsene (i ytterligere grad).

5.4. Oppsummerende betraktninger

I dette analysekapittelet har psykiske lidelser, identitetskriser, og følelser av grievances og frustrasjon blitt utpekt som risikofaktorer for radikalisering på individuelt nivå. For mange innsatte kan fengslingen oppleves som et sjokk og et traume, og det er vanlig å oppleve ustabile følelsesmessige tilstander som hat, sinne, tvil, frykt, utrygghet og tristhet. Under slike forhold vil spesielt unge innsatte som soner for første gang være mentalt og fysisk sårbare, og derav ha større sannsynlighet for å oppleve identitetskriser. Disse identitetskrisene kan skape 'kognitive åpninger' som gjør innsatte mer mottakelige for å identifisere seg med nye ideer, tro og sosiale grupper, siden det oppstår et større behov for å finne mening og identitet i fengselstilværelsen. Innsatte som er spesielt preget av uro, forvirring og maktesløshet, og søker etter identitet og mening, kan dermed fremstå som særlig sårbare, og derav mottakelige og påvirkelige, som potensielle ekstremistiske rekruttører kan utnytte til sin fordel. Ekstremistiske grupper i fengsel kan tilby både sosiale nettverk og fellesskap på situasjonelt nivå, og gi medlemmer støtte, tilhørighet, solidaritet og en viss form for identitet, som kan fylle et tomrom hos innsatte på individuelt nivå.

I noen tilfeller kan søken etter identitet føre til at innsatte tilegner seg 'motstandsidentiteter'. Motstandsidentiteter fungerer som et virkemiddel for å få tilbake noe av den tapte makten og autonomien man opplever som en konsekvens av soningen, som innebærer at man står imot fengselets regler og normer. Dette kan også innebære bruken av vold. Som det vil bli belyst i kapittel 6.1, kan frykt og mistillit knyttet til assosiasjoner med terrorisme og ekstremisme utnyttes for å oppnå høyere status og makt i fengselsmiljøet på situasjonelt nivå.

Tilegningen av en motstandsidentitet kan også fungere som et middel for å dempe følelser av utrygghet og fortvilelse, samtidig som det kan tilby en form for identitet for den enkelte innsatte.

For noen innsatte kan soningen skape alvorlige psykiske plager eller forverre allerede eksisterende psykiske lidelser. Innsatte med psykiske lidelser kan være mer sårbare for å bli manipulert og utnyttet av ekstremistiske innsatte eller grupper. Psykisk syke innsatte kan betraktes som å være enklere å påvirke og utnytte, spesielt dersom ekstremistiske innsatte er i stand til å etablere en sterk følelsesmessig tilknytning, hvor den psykisk syke innsatte er emosjonelt avhengig av dem. Det er viktig å merke seg at det ikke hevdes at psykiske lidelser anses som å være en direkte årsak til at innsatte radikaliseres, men heller at det kan fungere som en risikofaktor for å bli påvirket og eventuelt presset i retning av voldelig ekstremisme. Psykiske lidelser avgjør ikke utelukkende hvem som utøver vold eller blir radikalisert, men det fungerer i samspill med andre faktorer, som kognitive kriser, tvil på ens identitet, og frustrasjon på individuelt nivå, og tilstedeværelsen av en karismatisk lederfigur, eller behovet for beskyttelse på situasjonelt nivå.

En fremtredende årsak til fengselsradikalisering er sterke følelser av grievances og frustrasjon. Muslimske innsatte har i økende grad rapportert at de opplever å bli diskriminert og ekskludert fra det bredere majoritetssamfunnet, og at de ikke opplever å ha de samme mulighetene som andre. Fengselsdommer som oppfattes som straffende og urettferdige kan ytterligere forsterke følelser av grievances og å bli urettferdig behandlet. Følelser av grievances og frustrasjon er spesielt knyttet til en opplevd marginalisering og ekskludering på bakgrunn av etnisitet, rase og religion på et strukturelt nivå.⁵ Videre, kan stigmatiserende reaksjoner fra fengselsansatte på et situasjonelt nivå⁶ føre til videre misnøye og styrke følelser av grievances og frustrasjon, og slik skape grobunn for intense følelser av hat, og potensielt et ønske om å ta hevn mot samfunnet. Frustrasjon i seg selv fører ikke til at man blir radikalisert, men det kan fungere som en drivkraft dersom frustrasjonen blir gitt et ideologisk innhold. Intense følelser av grievances og frustrasjon kan dermed gjøre innsatte spesielt utsatte for ekstrem og radikal retorikk, ved at andre radikale innsatte utnytter innsattes sterke personlige følelser, og den opplevde marginaliseringen til å dyrke og formidle ekstremistiske narrativer.

⁵ Se kapittel 7.1

⁶ Se kapittel 6.1

6 Analysekapittel II: Situasjonelle årsaker

Dette analysekapittelet vil ta for seg situasjonelle årsaker som kan forklare hvordan innsatte kan bli radikalisert mens de soner i fengsel. Analysekapittelet vil redegjøre for og diskutere funn i litteraturen knyttet til hvordan ulike aspekter av fengselstilværelsen og fengselsmiljøet kan bidra til å øke risikoen for at innsatte radikaliseres. Overordnede temaer for disse årsakene er frykt og mistillit; beskyttelse og status; sosiale nettverk; karismatiske lederfigurer; og mangel på religiøse veiledere.

6.1. Frykt og mistillit

Flertallet av empiriske studier viser at radikalisering kan knyttes til en opplevelse av relativ sosial marginalisering eller ‘othering’⁷ (Jensen og Larsen, 2021). Dette finner vi også innad i fengsler. Flere studier rapporterer at det forelå spenninger, mistenksomhet og gjensidig mistillit blant muslimske innsatte og ansatte i anstalten (Khosrokhavar, 2013; Ravagnani og Romano, 2022; Williams og Liebling, 2022). Mistenksomhet og mistillit kan påvirke behandlingen av alle innsatte, men dette gjaldt spesielt muslimske innsatte.

Flere studier tyder også på at muslimer oftere blir utsatt for diskriminering og fordommer i fengsel (Beckford, Joly og Khosrokhavar, 2005; Bhui, 2018; HM Chief Inspector of Prisons, 2010; Liebling, Arnold og Straub, 2011). Trusselen om voldelig islamistisk ekstremisme og det økende antallet med muslimske terrormistenkte kan ha gitt opphav til stereotypiske og fordomsfulle oppfatninger om at terrorisme er iboende knyttet til islam (Veldhuis, 2016: 69), som kan forklare den økende frykten og mistilliten rettet mot muslimske innsatte. Denne mistilliten gjorde det også vanskeligere å skille fakta fra frykt, og konvertering til islam ble ofte sett på som det første tegnet på risiko.

Liebling og Straub (2012: 19) fant at det forelå en frykt for at tilstedeværelsen av terrordømte og ekstremistiske lovbrøyttere ville føre til at ‘sårbare’ innsatte ble radikalisert og negativt påvirket. Fengselet ble av noen innsatte beskrevet som å være «en rekrutteringsstasjon for Taliban», med ekstremister som prøvde å konvertere og radikalisere de som var sårbare. Den omfattende mediedekningen av al-Qaida-inspirert terrorisme i Irak, Pakistan og

⁷ Othering’ knyttes til det David Garland (1996) kaller ‘the criminology of the other’, som er et viktig aspekt av den nye «kontrollkulturen». Det klassiske skillet mellom den lovlige og kriminelle, «oss» og «dem», gjenspeiler de inkluderende og ekskluderende tendensene som eksisterer i samfunnet. «Den andre» er truende, utstøtt og fremmed, og ‘the criminology of the other’ fungerer som en rettferdiggjøring for å utvide sosial kontroll og utestenging og ekskludering.

Afghanistan, som ble lest og noen ganger diskutert av ansatte og innsatte på avdelingen, bidro til å øke denne frykten ytterligere, samt til en 'othering' av muslimske innsatte. Ifølge en innsatt hadde maktbalansen i fengselet skiftet retning, slik at det 'å være muslim', eller å oppmuntre til konvertering, ble en ny måte å få ansatte til å følge seg ukomfortable og usikre (Liebling og Straub, 2012: 17). Trusselen om ekstremistisk motiverte angrep påvirket atmosfæren i anstalten i stor grad, og både ansatte og innsatte rapporterte å være stadig på vakt, hvor de var redde for å bli utsatt for voldelige angrep fra et lite antall muslimske innsatte. Denne frykten gjennomsyret atmosfæren på anstalten og påvirket forholdet mellom ansatte og innsatte, og forholdet mellom innsatte. Tilstedeværelsen av en 'diffus trussel' førte i stor grad til generelle mistanker og mistillit blant de ansatte.

Williams og Liebling (2022) hevder at noen fengsler fremkaller høyere nivåer av sinne og fremmedgjøring enn andre, og at ulike typer ledere vokser ut fra disse forskjellige miljøene. Det ene av to fengsler de har foretatt studien sin i, Full Sutton, ble beskrevet som å være preget av at ansatte var fraværende overfor de innsatte, og det ble lagt vekt på sikkerhet og kontroll fremfor personlig utvikling og medmenneskelighet (Williams og Liebling, 2022: 5). Det var høy grad av mistenksomhet og risikotenkning, og innsatte klaget over overdreven kontroll, undertrykkende sikkerhet, favorisering, diskriminering, kulturell ufølsomhet, mangel på livsstøtte, og mangel på progresjon (Williams og Liebling, 2022: 5). På Full Sutton oppfattet betjentene all teologisk og religiøs samtale som 'radikaliserende handlinger', som gjorde terskelen for å si ifra om ekstremisme høyere blant innsatte (Williams og Liebling, 2022: 10). Spenninger knyttet til rase, religion og etnisitet kan skape en atmosfære preget av mistillit og mistenksomhet, som øker nivåene av sinne og fremmedgjøring, som i sin tur kan bidra til økt risiko for bruk av vold og tiltrekning til ekstremistiske narrativer i fengselsmiljøet.

Williams (2021) utforsker hvordan drapet på den britiske soldaten Lee Rigby i 2013, konflikten i Syria, og påfølgende bekymringer og 'moralsk panikk' over islam og ekstremisme, 'spilte seg ut' i et høysikkerhetsfengsel i England. Lee Rigby ble først påkjørt, og deretter angrepet og drept med kniv og kjøttøks på åpen gate av to islamister som var født og oppvokst i Storbritannia. De påstod at de var i krig mot det britiske folket, og at drapet var en form for hevn mot britiske styrker som drepte muslimer i andre land (Samland, 2013). Williams (2021: 1783) skriver at det ankom en fengselsimam kort tid etter drapet for å ha holde en fredagsbønn ved fengselet, og under fredagsbønnen skal minst tre muslimske innsatte ha gått ut i protest da imamen (som angivelig ikke var den imamen fengselet vanligvis benyttet seg av) ba de om å be en bønn for Rigby og hans familie. De kommende dagene holdt de tre innsatte som hadde gått ut av fredagsbønnen en betjent som gissel i flere timer og skadet en

annen betjent. Under den etterfølgende rettsaken kom det frem at det skal ha foreligget trusler om å halshugge den ansatte og dele det på YouTube under gisseltakingen.

Williams (2021: 1783) sitt feltarbeid startet i underkant av en måned etter drapet og gisseltakingen, og atmosfæren i fengselet var fremdeles preget av hendelsene. Både ansatte og innsatte var følelsesmessig på kanten, samtidig som politikken og mediene utenfra påvirket interaksjonen og atmosfæren innad i fengselet i høy grad. Siden Storbritannia primært er et kristent land, ble islam portrettert som 'fienden', og media polariserte forestillingen mellom «oss» og «dem». Media brukte drapet og gisseltakingen til å forsterke oppfatningen om at fienden i det britiske samfunnet kom 'innenfra', at drapet var et eksempel på 'hjemmelaget' radikaliserings, og på hvor sårbare vanlige byområder og fengsler kunne være for 'global jihad' (Williams, 2021: 1784).

Medias primære mål er ... å selge aviser ... Så det som selger er frykt, det er frykt og sladder som selger ... de fleste situasjoner i livet er alltid veldig komplekse, som du må være klar over, men du kan ikke selge kompleksitet i en 5 minutters lydbit ... Du må selge enkelhet, og du må selge [en] fiende, dem og oss, dem og oss, dem og oss ... forstår du hva jeg mener? (Intervju med innsatt, referert i Williams, 2021: 1785).

Ut fra sitatet over kan det tolkes som at den innsatte mener at media overdriver fremstillingene av muslimer og islam fordi det er «frykt og sladder som selger», og at media forenkler virkeligheten slik at den passer inn i deres rammer for «det som selger». Siden medias primære mål er å selge aviser og de derav trenger å fange leserne og seernes oppmerksomhet, kan en strategi være å ha overskrifter og innhold som vekker følelser og sjokkerer mottakeren. For å nå ut til flest mulig er mediene dessuten avhengig av å ha et innhold som er begripelig for majoriteten av mottakerne. Dermed blir ikke kompleksiteten og de mange sidene bak en hendelse alltid fullstendig belyst i media, som i dette tilfellet var drapet på Lee Rigby. Ifølge den innsatte, blir forestillingen om «oss» og «dem», og islam som «en fiende», en måte for mediene å selge avisene sine på, som gikk på bekostning av alle muslimer. Media sine fremstillinger gjorde at frykten for muslimer som preget samfunnet utenfor, også forsterket seg og preget hverdagen innad i fengselet. Innsatte beskrev at atmosfæren hadde endret seg subtilt, og selv om den ikke alltid var preget av åpenbar aggresjon, var den preget av ubehag og økt mistanke om den muslimske «andre» (Williams, 2021: 1785).

Som følge av denne usikkerheten rundt muslimske innsatte og innsattes religiøsitet, foreligger det en fare for å overfokusere og overvurdere risikoen for radikaliserings i fengsler

(Hansen, 2018, 2019b). Et stort problem er at fengselsbetjenter ikke har nok kunnskap om islam og muslimske kulturelle skikker, og føler seg usikre i møte med muslimer (Basra og Neumann, 2020; Hansen, 2018; Khosrokhavar, 2013, Rambøll, 2022). Dette har ført til at fengselsbetjenter ofte har hatt en tendens til å behandle muslimske innsatte som en gruppe, fremfor enkeltindivider (Bhui, 2018; Jones, 2014: 96). Hansen (2019b) illustrerer dette med et eksempel fra feltarbeid gjennomført i et høysikkerhetsfengsel i Norge, om en mannlig innsatt med bakgrunn fra Midtøsten:

En dag ble jeg gjort oppmerksom på at flere betjenter på avdelingen var overbevist om at han var en tikkende bombe, da de mente at han hylte og skrek «Allah!» utover i de sene nattetimer. I tillegg hadde han noe i pannen som betjentene tolket som et bønnemerke. Jeg var ikke overbevist om at det var et bønnemerke, noe jeg fikk bekreftet i samtaler med mannen noen dager senere. Da kommer det frem at det stemte at han hylte og skrek om natten, men det hadde mindre med religion å gjøre, og mer med psykiatriske utfordringer å gjøre, hvilket også forklarte merkene i pannen: han bedrev selvskading. Flere ansatte hadde vært overfokusert på at han måtte være radikal muslim, da de hadde gitt hans religiøse bakgrunn mer betydning enn hans helse. I samtaler med mannen ble jeg også gjort oppmerksom på at fengselet hadde fortalt ham om sin bekymring, men ikke fulgt opp med noe mer. Det gjorde nok ikke den innsattes psykiske helsesituasjon bedre (Hansen, 2019b: 251-252).

Dette eksempelet viser at lite kunnskap (og muligens forutinntatte holdninger) blant betjentene førte til at de ikke bare gjorde en feilvurdering av den innsattes radikalisering og religiøsitet, men også faktiske behov. Slike feilbedømmelser kan føre til at ressursene blir fordelt feil i arbeidet med innsatte, og at de ikke får den tilretteleggingen eller behandlingen de trenger, som i dette tilfellet var tilstrekkelig psykisk helsehjelp. I verste tilfelle kunne dette eksempelet potensielt ha utviklet seg i den retningen som Khosrokhavar (2013) beskriver fra sin studie i franske fengsler, hvor karismatiske islamistiske innsatte etablerer en sterk følelsesmessig relasjon til, og videre påvirker og radikaliserer psykisk syke innsatte.

Fengselsbetjenter i Norge har uttrykt at de ofte føler på frykt, angst og frustrasjon på grunn av sin kunnskapsbase, og bruker mye av tiden på å oppdatere seg på utviklingen innen radikalisering og ekstremisme (Hansen 2019b). Dette fremstår å fremdeles være tilfellet i dag. Rambøll (2022) har utarbeidet en rapport som evaluerer forebyggingstiltak rettet mot radikalisering og voldelig ekstremisme under straffegjennomføring. Rambøll (2022: 24) belyser at det

fremdeles foreligger mye usikkerhet knyttet til hva som skiller vanlig religionsutøvelse innen islam, fra radikal og ekstremistisk islamisme. Dette var spesielt gjeldende i tiden etter at regjeringens handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme ble lansert i 2014, hvor mange betjenter kunne tolke bønnerop, religiøse symboler, kosthold, og andre religiøse skikker, som tegn på radikaliserings. Flere fengselsbetjenter forteller at de på grunn av frykt eller mangel på kunnskap rapporterte saker inn fremfor å ta de vanskelige samtale med innsatte (Rambøll, 2022: 41). Flere etterspurte bedre kunnskap og veiledning på radikale uttrykk, og grensene mellom konservativ religionsutøvelse og radikaliserings.

Rapporten pekte på at fenomenkunnskapen virket å være bedre blant yngre betjenter, da yngre betjenter var mer opptatt av radikaliserings enn eldre betjenter (Rambøll, 2022: 23). Dette kan henge sammen med at de eldre ansatte kan ha vært utdannet og formet i en tid hvor radikaliserings og voldelig ekstremisme ikke var like aktuelt sammenlignet med i dag. Unge betjenter er muligens mer interessert i hva som skjer i samfunnet, samtidig som det kan komme av at de er nyligere utdannet fra Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter (KRUS), hvor temaet radikaliserings og voldelig ekstremisme har fått en større plass i undervisningen enn det hadde for 10-20 år siden (Rambøll, 2022: 23).

Fenomenkunnskap henger også sammen med antall saker eller innsatte man har som omhandler tematikken (Rambøll, 2022: 28). Vanligvis vil få aktuelle saker gjøre at ansatte opplever radikaliserings og voldelig ekstremisme som mindre relevante temaer i arbeidshverdagen. Det er også flere som peker på at det sannsynligvis skyldes frykten for det ukjente og en form for angst mot å konfrontere, som kan ha medført et 'tunnelsyn' i hvilke typer innsatte man vier oppmerksomhet til. En deltaker i studien hevder at det finnes mye diskriminering rettet mot muslimer og mennesker med en annen bakgrunn, og at det har vært en overrapportering av radikale islamister og underrapportering av høyre radikale (Rambøll, 2022: 24-25). Den samme deltakeren mener at høyreekstreme ikke fanges opp på samme måte fordi det ligger mye mer i assosiasjoner rundt annerledeshet enn de som er like en selv.

Det er derfor ikke uvanlig å blande de som søker etter mening, spiritualitet og identitet, og som viser tegn på religiøsitet, med å være radikale og ekstremister (Jones, 2014: 81; Liebling, Arnold og Straub, 2011: 181). Dette kan føre til stigmatiserende reaksjoner der ansatte ser på muslimer som en fare som videre kan føre til misnøye, isolasjon og fremmedgjøring blant innsatte, som i verste fall kan fremme radikaliserings. Stemplingssteorier hevder at den sosiale kontrollen av adferden til de som blir stemplet og behandlet som kriminelle, bidrar til at de fortsetter å begå kriminalitet (Cullen, Agnew og Wilcox, 2018b: 193). Stemplingssteoretikere argumenterte for at reaksjonen på folk som 'kriminelle' initierte prosesser som fungerte

som selvoppfyllende profetier som gjorde personen til en kriminell (Cullen, Agnew og Wilcox, 2018b: 195). Stempling endrer ikke bare en persons identitet, men det påvirker også ens sosiale relasjoner. Når man har blitt stigmatisert som en 'kriminell', mister personen sine konvensjonelle sosiale relasjoner og blir tvunget til å hovedsakelig assosiere seg med andre kriminelle – uansett om det er i fengsel eller på gata (Cullen, Agnew og Wilcox, 2018b: 196).

Dette kan også gjøre seg gjeldende for muslimer i fengsel og stemplingen av muslimer som 'ekstremister' eller 'terrorister'. Skepsis til islam kan dermed resultere i faktisk dårligere behandling av muslimske innsatte – som i seg selv kan underbygge og forsterke muslimske innsattes følelse av å bli undertrykt og diskriminert (Bhui, 2018). 'Oss' mot 'dem' mentaliteten kan fungere som en selvoppfyllende profeti for å skape situasjoner og miljøer som kategoriserer en spesifikk gruppe med innsatte sammen, for eksempel muslimer, som kan føre til at det potensielt dannes ekstremistiske gjenger (Hansen, 2019b: 254). Allerede ekstremistiske innsatte kan til gjengjeld dra nytte av dette og utnytte ansattes frykt for å bli omtalt som rasister til å fortsette sin virksomhet (Rushchenko, 2019: 301). Betjentes frykt for å bli kalt for rasister har tidligere blitt påpekt som å være en konkret barriere for å håndtere fengselsradikalisering (Acheson, 2016: 6). Paradoksalt nok kan derfor et overfokus på å oppdage radikaliserings i seg selv bidra til (ytterligere) radikaliserings (Hansen, 2019b: 252). Økt kunnskap er derfor viktig for å unngå stigmatisering av praktiserende muslimske innsatte.

På den andre siden, finner Brandon (2009b: 29) at innsatte i Storbritannia ofte var bekymret for å blande seg med terrordømte lovbrøyttere på grunn av nettopp frykten for å bli stigmatisert av fengselsansatte, ledelsen, og andre innsatte. Offentlige oppfatninger av og frykt for islam i samfunnet, har påvirket relasjonen mellom muslimske innsatte, andre innsatte, og ansatte i fengsler (Spalek og El-Hassan, 2007: 100). Hvis det i tillegg blir gjort liten innsats for å skille mellom muslimske innsatte og de mer radikale tilhengerne fra fengselets side, er det en risiko for at alle blir behandlet likt, og mistenkt for å assosiere seg med eller være terrorister. Siden flere muslimske innsatte føler seg diskriminert, vanskeligstilt, og dårlig behandlet i fengsel, velger derfor flere å motarbeide konvertering til islam og holde seg unna religionen for å ikke bli kategorisert sammen med, og behandlet som muslimske innsatte (Jones, 2014: 95). Det tilsier at frykt både kan fungere som en årsak til at noen assosieres og samhandles med ekstremistiske lovbrøyttere og potensielt blir radikaliseret, men at det også kan føre til at innsatte tar avstand fra muslimske innsatte, hvilket kan ha en svekkende effekt ovenfor innsatte som forsøker å påvirke og radikaliserer andre.

6.2. Beskyttelse og status

I fengselet må du overleve ... For å gjøre det må du komme tett på en gruppe. Ellers lider du i beste fall. I verste fall dør du. Da jeg ble fengslet på Les Baumettes, tilbød de skjeggete meg beskyttelse og en mobiltelefon ... i bytte mot fem bøtter om dagen. Jeg praktiserte ikke, men jeg adlød. Jeg leste Koranen deres, hadde på meg djellaba, slo av musikken i cellen, dusjet i shorts. Jeg hadde et føyelig liv fordi det var den eneste måten å få fred på. Vi gjør alle det samme, også katolikkene! En dag spurte de meg om jeg var klar til å drive med Jihad. De sa at de kunne hjelpe med å organisere en voldelig handling utenfor. Eller inne ... (Blachère, referert i Basra og Neumann, 2020: 18).

Som det kommer frem av sitatet over, forekommer ikke radikalisering nødvendigvis som følge av rent ideologiske eller religiøse årsaker. Noen innsatte konverterer til islam på grunn av et behov for beskyttelse som følge av miljøet de befinner seg i (Azani og Koblenz-Stensler, 2022; Basra og Neumann, 2020; Hansen, 2018; Jones, 2014, Khosrokhavar, 2013; Liebling, Arnold og Straub, 2011; Neumann, 2010; Powis, Dixon og Woodhams, 2019; Rushchenko, 2019; Trujillo m fl., 2009; Williams og Liebling, 2022). Fengselsmiljøer kan være fiendtlige og uforutsigbare, med fysisk vold og trusler som en del av hverdagslivet (Jones, 2014: 92). Å bli med i en ekstremistisk gruppe kan for noen være et rasjonelt valg som følge av at man er omringet av det som omfattes som et utrygt og fiendtlig miljø (Basra og Neumann, 2020: 18). Innsatte kan dermed føle seg motivert eller tvunget til å bli med i en ekstremistgruppe som en måte å overleve soningen på ved at de får fysisk beskyttelse, uavhengig av om de identifiserer seg med eller er enige med gruppens ekstremistiske ideologi (Veldhuis, 2016: 54). Slike innsatte kan tilsynelatende virke radikaliserte, men det reflekterer heller en måte å overleve soningen på fremfor en faktisk tro på de verdiene, holdningene, og ideologien som ekstremistiske grupper står for.

Khosrokhavar (2013: 297) beskriver to typer innsatte som radikalisatorer retter seg spesifikt mot: de som er psykisk skjøre eller syke, og de som har en viss kjennskap til islam, og får beskyttelse og trøst ved å finne tilbake til religionen. I fengselsmiljøet kan det foreligge en risiko for å bli utsatt for mishandling, angrep eller vold fra andre innsatte. Innsatte som har begått lovbrudd knyttet til voldtekt eller drap på kvinner og barn, og befinner seg nederst i fengselshierarkiet, er spesielt utsatt. Å konvertere til islam og bli muslim kan dermed gi automatisk beskyttelse fra andre innsatte som potensielt kan skremme eller mishandle en. Dette

kan bli resultatet dersom radikaliseratoren på en overbevisende måte kan formidle sin kunnskap, tro og ideologi, samtidig som han vinner tillit gjennom å gi beskyttelse mot andre innsatte.

På Full Sutton var det et presserende behov for overlevelse blant de innsatte (Williams og Liebling, 2022). For de sårbare var det enklere å slutte seg til den muslimske gruppen fremfor å bestride den, selv om de var likegyldige til islam som religion, siden gruppen ga beskyttelse som ble ansett som nødvendig for å overleve. Å være muslim innebar at man var del av en gruppe og ikke bare var et enkeltindivid, som var viktig når ting eskalerte:

Mange unge med kortere dommer ... går nå til fredagsbønnen ... vil lese Koranen ... fordi det er den eneste måten de kommer til å overleve her ... at beskyttelse har en pris, og at det vil være når det er friksjon med en annen gruppe, eller et annet individ, og de vil bli opplært til å utføre et overfall. Og de vil være så redde at de vil gjøre det (Intervju med ansatt på Full Sutton, referert i Williams og Liebling, 2022: 10).

Sitatet viser at flere unge innsatte ved Full Sutton hadde begynt å gå til fredagsbønnen og lese koranen som en overlevelsesmekanisme. Beskyttelse kom imidlertid ikke uten forventninger om å få noe tilbake. Det var forventet at de som fikk beskyttelse av gruppen også skulle trå til og beskytte de andre medlemmene dersom det oppstod gnisninger med andre innsatte. Vold og trusler kunne fremstå som det eneste alternativet for de som var avhengige av andre innsatte for å komme seg (fysisk) helskinnet gjennom fengselsoppholdet.

Overlevelse gjennom konvertering til islam trenger imidlertid ikke å være preget av vold, selv om det som regel var tilfelle. En annen innsatt fortalte at han endret statusen sin til muslim når han ankom fengselet «fordi det passet» selv om han selv følte seg kristen og spiste bacon fordi han «ville» (Williams og Liebling, 2022: 10). Han kom til å bytte tilbake til kristendommen når han overført til et annet fengsel, fordi han trodde at det å være muslim ikke passet bra med betingelsene for prøveløslatelse, siden de ville tro at han var en ekstremist (Williams og Liebling, 2022: 10).

Behovet for beskyttelse var mest sannsynlig tilfelle for Zubair i begynnelsen av hans vei til å bli radikalisert, som Hansen (2018) beskriver i sin studie. Zubair var en innsatt som følte seg alene, isolert og fremmedgjort fra det norske samfunnet og kriminalomsorgen, og han hadde konstruert seg selv om en hard og tøff innsatt. Det tøffe bildet utad førte til at Zubair hadde behov for beskyttelse fra mulige fiendtlige innsatte, og dette fant han ved å bli med i en islamistisk gjeng. Etter at han ble med i gruppen, og ble bedre kjent med lederen og de

andre medlemmene, begynte han å identifisere seg mer med ekstremistiske ideologier og ble drevet inn i en voldelig islamisme (Hansen: 2018: 141).

Å være muslim kan derfor fungere som en overlevelsesstrategi i et miljø der det er få andre tilgjengelige alternativer. Innsatte blir ikke alltid del av en ekstremistisk gruppe eller gjeng på grunn av deres ideologi og tro, men radikaliseringsprosessen kan oppstå som et resultat etter at man har blitt en del av gruppen, dersom dette er en gruppe som fremmer voldelig og ekstrem islamisme.

Noen innsatte konverterer til islam for å forbedre sin sosiale status i fengselet (Jones, 2014: 81; Lloyd, 2012; Powis, Dixon og Woodhams, 2019). Cohen (1955) hevdet at avvirkende subkulturer oppstod som en reaksjon på frustrasjon relatert til status. Sosial status påvirker et individs plass i det sosiale hierarkiet, der de på toppen av hierarkiet fikk mer anerkjennelse og privilegier enn de på bunnen av hierarkiet. For å løse dette 'statusproblemet' dannet man sin egen gruppe med verdier som motsatte seg de konvensjonelle verdiene i samfunnet, og man oppnådde slik status med hverandre innad i gruppen. Cottee (2011) bygget videre på denne tanken, og antydte at jihadistiske grupper i vesten kunne forstås som en kollektiv respons eller løsning på belastningene som medlemmene ble påført og møtt med i vestlige samfunn. Personene som ble med i de al-Qaida-inspirerte gruppene bestod hovedsakelig av unge andre- og tredje-generasjons muslimske menn i lavere klasser, som ble møtt med og utsatt for sosiale påkjenninger og begrensninger i arbeidsmarkedet, utdanningssystemet, politikken, og andre offentlige sektorer, som også var tilknyttet deres kulturelle og religiøse bakgrunn (Cottee, 2011: 738).

Dette kan også overføres til fengselskonteksten. Innsatte kan tro at å skape frykt hos andre innsatte og ansatte ved å utnytte sine assosiasjoner til terrorisme og ekstremisme, kan gi en høyere status og mer makt i fengselsrommet. Versjonen av islam som man tilegner seg i fengsel kan være svært aggressiv og konfronterende, men den fører ikke nødvendigvis til videre bruk av vold etter løslatelse (Liebling, Arnold og Straub, 2011: 62). Mange konverteringer til islam har en positiv effekt på innsatte som søker etter en ny retning og mening i livet, men det har imidlertid også vært en økning i radikale unge innsatte som slår seg sammen, forguder terrorisme og vold, og ser på terrororganisasjoner som status (Jones, 2014: 97).

Noe av motivasjonen som fører til at man blir med i voldelige ekstremistiske grupper kan være relatert til ære, status og anerkjennelse, og behovet for spenning og heltedåd. Dette er faktorer som gjør at å delta i slike grupper og Jihad anses som å være 'noe kult', og gir det en viss type status, samtidig som det fungerer som en motmakt og motstrøm til storsamfunnet (Lia og Nesser, 2014: 410) I slike tilfeller virker konvertering til islam å være et resultat av at

man ønsker å forbedre sin status og posisjon i fengselsmiljøet, samt en demonstrasjon mot systemet og for å få mer makt.

Jones (2014: 97) hevder imidlertid at de fleste innsatte vil vende tilbake til den livsstilen og sosiale settingen de hadde før de ankom fengsel, og etterlate radikal ideologi og ekstremisme når de forlater fengselet. Selv om denne typen radikaliseringsprosess kan virke truende i fengsel, ser den likevel ut til å ha liten innvirkning på den typen radikaliseringsprosess som fører til faktiske terrorhandlinger etter løslatelse. Det kan dermed tenkes at innsatte som konverterer til islam i fengsel for å få beskyttelse eller øke sin status og posisjon, og slik blir omringet av ekstrem islamisme, ikke vil ta med seg religionen eller radikale ideer og ideologi videre ut i samfunnet når de blir løslatt. Dette kan også være gjeldende dersom man blir overført til et annet fengsel eller soningsform, der behovet for overlevelse ikke er like presserende. Dette var eksempelvis tilfellet med den innsatte i Williams og Liebling (2022) sin studie som fortalte at han kom til å 'bytte tilbake' til kristendommen når han ble overført til et annet fengsel.

Forskning har også funnet bevis på at konvertering til islam har hatt en positiv innvirkning på innsatte og bidratt til en bedre reintegreringsprosess (Awan, 2013; Basra og Neumann, 2020; Hansen, 2019a, 2019b; Liebling, Arnold og Straub, 2011; Olsen, 2008). Det er ikke urealistisk at mange vil etterlate seg de vanene, praksisene, og handlingene som fungerte som overlevelsesmekanismer under soningen når de har kommet seg vekk fra fengselsrommet, og ikke har behov for disse for å klare seg i hverdagen. Selv om det er sannsynlig at de fleste vil etterlate seg radikal ideologi når de blir løslatt, bør man være oppmerksom på at dette ikke nødvendigvis er det gitte utfallet i alle tilfeller, spesielt om det har dannet seg sterke sosiale bånd og nettverk.

6.3 Sosiale nettverk

Innsatte som er unge eller soner for første gang kan ha et spesielt behov for å løse problemet som gjelder overlevelse, både fysisk og psykisk. Å finne og bli med i en gruppe hjelper ikke bare en med å overleve fengselstilværelsen fysisk, men det kan også bidra med det fellesskapet og samholdet man trenger for å overleve psykisk. Innsattes personlige nettverk forblir ganske begrensede under soning, som kan gjøre det mer attraktivt å tilegne seg holdninger som innflytelsesrike innsatte har (Veldhuis og Staun, 2009: 46). Utvalgslitteraturen viser at et utbredt trekk ved fengselsradikaliseringsprosess er at den finner sted i sosiale nettverk og gjennom innsattes samhandling med andre ekstremister i grupper (Awan, 2013; Azani og Koblenz-Stensler, 2022; Hansen, 2018; Jones, 2014; Mulcahy, Merrington og Bell, 2013; Neumann, 2010; Olsen, 2008; Trujillo m fl., 2009; Veldhuis, 2016; Veldhuis og Staun, 2009). Det finnes

få tilfeller der innsatte har blitt radikaliserert på egenhånd uten å ha noen forbindelser til andre ekstremister,⁸ og de fleste tilfellene av radikalisering i Europa de senere årene har involvert en viss grad av interaksjon mellom ‘vanlige’ innsatte og ekstremister (Basra og Neumann, 2020).

Basra og Neumann (2020: 22-24) har laget en tabell som lister opp fengselsrelaterte terrorangrep i Europa, både planlagte og gjennomførte, i tidsrommet fra 2015-2020. Denne tabellen består av 22 tilfeller, hvor tolv av de var i Frankrike, fem i England, to i Belgia, og ett tilfelle hver i Danmark, Nederland og Østerrike. Fem av angrepene hadde sin opprinnelse i fengsel ved at gjerningsmennene enten møttes der, eller konspirerte med hverandre og planla angrepene mens de sonet i samme fengsel. I slike tilfeller kan fengselsrommet fungere som en arena for å møte likesinnede individer, dele ideer, og skape forbindelser. Dersom man ikke isolerer ekstremistiske lovbrøttere enten fullstendig fra hverandre eller fra den generelle fengselsbefolkningen, som sjeldent benyttes som plasseringsmetode, er det vanskelig å forhindre at det dannes sosiale nettverk og grupper (Basra og Neumann, 2020: 17).

Trujillo m fl. (2009) har benyttet seg av en kvantitativ metode ved å dele ut et spørreskjema til 192 fengselsansatte tilknyttet 25 spanske fengsler. De ansatte tilhørte innenriksdepartementet og overvåket innsatte i fengselsanstaltene. De jobbet i fengsler som huset et større antall muslimske innsatte og ble ansett som å være eksperter på å gi en psykososial profil av denne typen innsatte. Alle deltakerne hadde erfaring med å overvåke muslimske innsatte i minst tre måneder, og ble sett på som å være i stand til å gi mye informasjon om de psykososiale faktorene knyttet til islamistisk ekstremisme og radikalisering.

Basert på svarene fra spørreskjemaet, skisserte Trujillo m fl. (2009: 563-564) fem forhold som lettet fremveksten av islamistisk radikalisering i fengsel – horisontalt samhold; vertikal samhörighet; gruppeidentitet; legitimering av islamistisk terrorisme; og årvåkenhet. Sosial støtte, samhold, og relasjoner mellom medlemmer av en radikal gruppe med muslimer, samt støtte og relasjoner mellom ledere og de underordnede medlemmene, bidro til å øke selvtilliten og gruppeidentiteten til medlemmene. Samholdet innad i gruppa og med lederne var viktig for å indoktrinere medlemmene og få de til å identifisere seg med den versjonen av

⁸ Khosrokhavar (2013: 301) beskriver ‘den ensomme selv-radikalisatoren’ som en radikaliseringsstype som eksisterer i fengslene. Man betegnes som ‘ensom’ i den forstand at man ikke har en umiddelbar tilknytning til noen innsatte i fengselet man soner i, men til gjengjeld har man gjerne bånd til innsatte i andre fengsler eller personer utenfor fengselet, slik som et familiemedlem eller en organisasjon. Khosrokhavar karakteriserer Mohamed Merah som å falle inn under denne kategorien, da han tilsynelatende ikke utviklet et konkret nettverk i fengselet. Andre og Harris-Hogan (2013) viser imidlertid til at Merah, selv om han ikke var en del av en etablert og distinkt gruppe eller gjeng, møtte andre jihadister i fengselet som han samhandlet med, som kan ha bidratt til å ytterligere styrke radikaliseringsprosessen han allerede var i.

islam de forkynnte, for å videre kunne danne verdier og holdninger som rettferdiggjorde og forsvarte terrorhandlinger som ble begått av jihadister. Trujillo m fl. (2009: 576) fant at gruppesolidariteten som ble observert blant de muslimske innsatte i de undersøkte fengslene var ganske høy, mens sosial kommunikasjon og samhandling blant muslimer og ikke-muslimske grupper var ganske begrenset. Dette tyder på at det var distinkte forskjeller i gruppeidentitet i fengsler med en høy konsentrasjon av muslimske innsatte og jihadister/terrordømte innsatte. De påpeker også at det er et høyt omløp av muslimske innsatte mellom ulike enheter og fengsler, og som følge av dette er det viktig å tenke på den mulige utviklingen av radikalisererte sosiale nettverk både i, utenfor, og mellom ulike fengsler.

Basert på en analyse av case-studier av muslimske konvertitter som har begått terrorangrep, avdekker Azani og Koblenz-Stensler (2022: 180) flere komponenter som kan bidra til å forklare hvorfor noen muslimske konvertitter integreres inn i jihadistiske grupper, og begår voldelige ekstremistiske handlinger. To av disse komponentene er soning og møtet med ekstremistiske innsatte, og å opprettholde kontakten med den muslimske gruppen, det såkalte fellesskapet. Kontakt med andre muslimer, både i fengsel, blant familie, og i lokalsamfunnet, var tydelig i åtte av de elleve casestudiene som Azani og Koblenz-Stensler (2022) analyserte.

Et eksempel på en person som samhandlet med ekstremister mens han sonet i fengsel, er gjerningspersonen bak terrorangrepet på julemarkedet i Berlin i 2016. Anis Amri var en 24-år gammel tunisier som kjørte en semitrailer inn i julemarkedet i Berlin, der tolv mennesker mistet livet. Som følge av blant annet den arabiske våren, reiste han til Italia og søkte asyl der, og i 2011 ble han dømt til fire års fengsel for å forårsake brann, skade på eiendom, og komme med trusler (Connolly, 2016). Ifølge hans far og diverse andre kilder skal han ha kommet i kontakt med ekstremistiske grupper mens han sonet i fengsel i Sicilia, og slik ha blitt radikalisert (Connolly, 2016). Han ble beskrevet som å være veldig aggressiv, voldelig og ha en generell truende adferd, og så ut til å ville skape et opprør mot fengselsvesenet (Connolly, 2016). Etter han ble løslatt fra fengsel var han i kontakt med en rekke radikale predikanter som var kjent for å radikalisere unge muslimer (Troianovski, Hedhli og Morajea, 2016). Ifølge det tyske nyhetsmagasinet *Der Spiegel* skal Amri ha vært del av et bredt europeisk nettverk av IS-tilhengere, som også angivelig skal ha hatt en nær relasjon med gjerningsmennene som begikk terrorangrepene i Paris i november 2015 (Counter Extremism Project, 2023).

Et annet eksempel på betydningen av sosiale nettverk, finner vi hos Saïd og Chérif Kouachi, og Amédy Coulibaly. Kouachi-brødrene stod bak terrorangrepet mot satiremagasinet *Charlie Hebdo* i Paris 7. januar 2015 der tolv mennesker ble drept, mens Coulibaly stod bak en rekke med skyteepisoder 7-9. januar 2015, der fem mennesker ble drept og elleve ble

skadet (BBC, 2015a). Angrepene involverte drapet på en kvinnelig politibetjent, og det ble holdt gisler på et kosher-supermarked i Paris. Coulibaly uttalte at han synkroniserte angrepene sine med Kouachi-brødrene (Gauthier-Villars, Fitch og Abdulrahim, 2015). Alle gjerningsmennene ble skutt og drept av politiet etter hendelsene. Gjerningsmennene ble omtalt som en gruppe med barn med svært lite utdanning, uten et politisk prosjekt, uerfarne, avsosialiserte, på kanten, kriminelle, og arbeidsløse, som var på leting etter identitet (Chrisafis, 2015). Kouachi-brødrene var godt kjent av fransk sikkerhetspoliti og de skal ha blitt radikalisert av en islamistisk predikant i moskeen nær hjemmet deres i Paris (Brenna m fl., 2015).

Etter å ha blitt arrestert da han prøvde å fly til Damaskus i 2005, med mistanke om at han skulle videre til Irak, ble Chérif Kouachi varetektsfengslet i Europas største fengsel, Fleury-Mérogis, som var et enormt fengsel i dårlig stand (Chrisafis, 2015). En annen innsatt som levde under de forferdelige fengselsforholdene, var Amédy Coulibaly. Coulibaly og Kouachi ble godt kjent i løpet av de syv månedene de var på samme fløy. Innsatte med lignende bakgrunn og tilhørighet sonet ofte på de samme avdelingene, noe som gjorde at de lettere kunne samles (Chrisafis, 2015). Etter løslatelsen holdt begge to og Saïd Kouachi kontakten med radikale islamister. Kouachi og Coulibaly fant ikke bare hverandre i fengselet, men også en mentor som var en viktig kilde til deres (ytterligere) radikalisering.

6.4. Karismatiske lederfigurer

Flere av bidragene i utvalgslitteraturen vektlegger karismatiske ledere som en faktor som øker risikoen for radikalisering (Awan, 2013; Hansen, 2018; Khosrokhavar, 2013; Liebling og Straub, 2012; Rappaport, Veldhuis og Guiora, 2013; Rushchenko, 2019; Santos-Hermoso m fl., 2021). I den sårbare fengselstilværelsen tjener karismatiske ledere spesielt på innsattes behov for å finne en identitet og mening i (fengsels)livet. Det er derfor naturlig at de sikter seg inn på innsatte som virker forlatt, ensomme eller maktesløse, samtidig som frykt og press også fungerer som virkemidler for å rekruttere nye innsatte. Slike personer kan lettere få fremmet budskapet sitt, da de blir respektert og oppfattet som ivaretagende overfor sine tilhengere. Karismatiske ledere kan fungere som et element som fremskynder radikaliseringsprosessen ved at innsatte, spesielt de som er usikre og sårbare, men også frustrerte og sinte, kan føle seg trukket til personer som fremstår som stolte, selvsikre, modne, og har autoritet.

De eneste folkene som har prøvd å tilby meg religion har vært folk som er i fengsel for terror. Men de var ikke det minste grann aggressive om det, og de var villige til å snakke om troen deres på en ganske fornuftig måte. Dette er, en av tingene jeg har

funnet ut, at de folkene jeg blir fortalt er ravende fanatikere, de jeg har møtt er alt annet enn det. [...] de er ikke 'dårlige folk' på et personlig nivå. De er faktisk mye bedre folk enn mange av de innsatte innad i fengselssystemet, basert på personlige erfaringer. Så jeg kan se hvorfor de kan bli innflytelsesrike og karismatiske, fordi åpenbart, hvis du er en ung person, og det er mange av dem i fengselssystemet, kan en slik person potensielt bli en svært god mentor (Liebling og Straub, 2012: 21).

I sitatet over skildrer en innsatt hvordan karismatiske lederfigurer kan opptre i møte med andre innsatte. De oppfattes ikke nødvendigvis som å være aggressive, ufornuftige, absurde, 'ravende fanatikere', som eksempelvis media, fengselsbetjenter, eller andre innsatte kan ha fremstilt de som. Isteden oppleves de som å være fornuftige, saklige, og alt i alt, normale personer. For et individ som har opplevd mye motgang både ute i samfunnet og i fengselssystemet, kan slike personer fremstå som 'gode' motpoler til personer de tidligere har hatt kontakt og samhandlet med. Derfor «kan en slik person potensielt bli en svært god mentor» (Liebling og Straub, 2012: 21).

Det er riktignok verdt å nevne at dette er en subjektiv forståelse, og at denne forståelsen høyst sannsynlig vil være påvirket av flere faktorer, slik som tidligere erfaringer og samhandlinger med aktører i fengselssystemet. Sitatet er likevel et eksempel på at karismatiske ekstremistiske innsatte ikke utelukkende og bestandig betraktes som frastøtende, ekstreme, voldelige, eller 'dårlige folk', til tross for at de soner for terrorrelaterte lovbrudd.

Et av eksemplene Azani og Koblenz-Stensler (2022: 182-183) presenterer i sin studie er Benjamin Herman. Benjamin Herman skjøt og knivstakk to kvinnelige politibetjenter og en sivil i Liège, Belgia i mai 2018, og holdt en kvinne som gissel før han ble drept av politiet (Said-Moorhouse, Cotovio og Mezzofiore, 2018). Han hadde vært inn og ut av fengsel siden han var ungdom og satt inne for hovedsakelig volds- og narkotikalovbrudd (BBC, 2018). Han var på endagspermisjon fra fengselet da angrepene fant sted, og hadde siden 2017 vært mistenkt for å ha blitt radikaliserert i fengsel etter å ha konvertert til islam (Stern og de Carbonnel, 2018). Hans tidligere cellekamerat hevdet at han gikk gjennom en rask radikaliseringsprosess etter å ha tilbragt mye tid med en innsatt, Fouad Belkacem, en IS-sympatisør som er kjent for å være en islamistisk rekruttør (Azani og Koblenz-Stensler, 2022: 182).

Som nevnt avslutningsvis i kapittel 6.3 fant Chérif Kouachi, og Amédy Coulibaly en mentor i Djamel Beghal under soningen deres, som de opprettholdt kontakt med og besøkte flere ganger etter løslatelse (BBC, 2015b). Beghal sonet en dom for sin rolle i en mislykket plan fra 1999-2001 om å sprengne den amerikanske ambassaden i Paris, og ble ansett å være en

av al-Qaidas ledende rekruttører i Europa av både britisk og fransk etterretning (Chrisafis, 2015). Tidligere nestleder for Frankrikes antiterror-etterretningsenhet skal ha uttalt at «han har en gave om å kunne overbevise om riktigheten av sin sak» og «alle som kom i kontakt med ham kunne ikke ha unngått å bli mer radikalisert» (Sage og Labbé, 2015). Beghal hadde imidlertid blitt plassert i isolasjon og det ble forsøkt å holde han unna andre innsatte, da han var en kjent trussel for fengselsvesenet, blant annet på grunn av sin store innflytelseskraft (Sage og Labbé, 2015). Men overbefolkning, dårlige fengselsforhold, underbemanning⁹, og innsattes kreative kommunikasjonsmetoder, gjorde at Beghal fremdeles kunne kommunisere og samhandle med Kouachi og Coulibaly i en viss grad og danne et bånd til dem, til tross for sitt egentlige isolasjonsregime. Beghal og Coulibaly skal ha klart å kommunisere og bygge et nettverk i fengselet ved å sende meldinger til hverandres celler og snakke gjennom åpne vinduer (Ruschenko, 2019: 303).

6.5. Mangel på religiøse veiledere

Det er dokumentert at islam og religion kan bidra med identitet, samhold, et fellesskap, og en følelse av tilhørighet (Awan, 2013; Hansen, 2018; Liebling, Arnold og Straub, 2011; Mulcahy, Merrington og Bell, 2013; Olsen, 2008). Religion kan brukes som et hjelpemiddel både i form av rehabilitering og reintegrering etter løslatelse, men også for å hjelpe radikaliserede innsatte bort fra voldelig ekstremisme. Fraværet av eller mangelen på fengselsimamer eller religiøse veiledere kan fungere som en bidragende årsak til at innsatte blir radikaliseret i fengsel (Hansen, 2019b: 255; Neumann, 2010: 33). Problemet som kan oppstå når det ikke finnes en religiøs autoritet som kan veilede og lære innsatte om religion, er at det skaper en situasjon der innsatte selv kan påta seg rollen som imamer og lære bort sine egne versjoner av islam, som ofte er ikke-teologisk baserte, misforståtte, og feil (Goldman, 2014: 54-55). Forskning viser at innsatte med lite kunnskap om islam er mer mottakelige for å bli radikaliseret (Lloyd, 2012: 28). Innsatte med lite kunnskap om islam tilegner seg ofte sin kunnskap gjennom å høre på CD'er, selvstudier, og gjennom tolkninger som blir delt innad i gruppen de er del av (Awan, 2013: 381). Innsatte som har lite kunnskap om religion er enklere å manipulere, og dette kan bidra til å etablere negative maktforhold mellom innsattgrupper, samt konflikter mellom innsatte og ansatte ved at innsatte kan bruke islam som en motstandsidentitet (Hansen, 2019b: 255-256).

⁹ Dette sammenfaller med det Khosrokhavar (2013) beskriver eksplisitt som årsaker til radikalisering i franske fengsler.

Mangel på midler til å praktisere religion og mangel på tilgang til religiøse og spirituelle veiledere, har vist seg å være tilfelle flere steder i Europa. Khosrokhavar (2013: 290-291) skriver at en medvirkende årsak til radikaliseringsprosessen i franske fengsler er frustrasjonen knyttet til mangelen på imamer. Mangelen på både individuell og kollektiv tilgang på imamer i mange franske fengsler gjør at muslimer blir et 'lett bytte' for radikale innsatte, som utøver innflytelse med sine egne religiøse synspunkter og tolkninger (Beckford, Joly og Khosrokhavar, 2005). Den store mangelen på imamer gir et gunstig grunnlag for radikaliseringsprosessen, spesielt når muslimske innsatte sammenligner sin situasjon med jøder og kristne, som vanligvis har et bedre tilbud av religiøse tjenester og har større mulighet til å praktisere religion i fengselsrommet.

Ravagnani og Romano (2022: 7-8) hevder også at å tilby ekstern religiøs eller spirituell veiledning burde være et av de første tiltakene som iverksettes for å forebygge og forhindre radikaliseringsprosessen i fengsel. Som følge av COVID-19 pandemien ble alle eksterne aktører og aktiviteter midlertidig fjernet fra italienske fengsler, og i et slikt vakuum befant radikale innsatte og karismatiske ledere seg i en ideell posisjon. Ved å ekskludere ikke bare imamer og spirituelle veiledere, men også familiemedlemmer, frivillige, og andre eksterne aktører som var inne i fengslene daglig, kunne ikke de overvåke og styre utøvelsen og formidlingen av islam blant innsatte. Karismatiske ledere kunne dermed utnytte situasjonen til å fremme sin ideologi og religiøse tolkning uforstyrret, og risikoen for radikaliseringsprosessen ble dermed langt større.

Jeg har vært i mange fengsler [i Norge]. Det er ikke noe rom for fredagsbønn i noen av dem. Jeg har møtt mange unge ekstreme muslimer og de opplever de samme problemene som jeg har. I de fengslene er det ikke noen imam. [Det som skjer da er at] vi (innsatte) starter å mate hverandre med feil informasjon (om islam). Imamen er veldig, veldig viktig for å forhindre dette (Hansen, 2018: 146)

I sitatet over forteller Zubair at det har vært lite tilrettelagt for fredagsbønn i de norske fengslene han har sonet i, og at det er mangel på imamer. Han bekrefter, slik som det er funnet i flere andre studier, at mangel på religiøse veiledere fører til at innsatte begynner å diskutere religion med hverandre. Uten en imam til stede for å lære bort, veilede og diskutere religion med innsatte, øker sjansene for at innsatte sprer feilinformasjon og mistolkede forståelser av islam til hverandre. Det samme gjelder ved fredagsbønn. Fredagsbønn er ikke bare et religiøst ritual, men fungerer også som en møteplass for muslimske innsatte. Når denne møteplassen for å praktisere og formidle religion ikke er til stede, øker risikoen for at innsatte påtar seg

rollen som imamer og videreformidler sine versjoner av islam, som i verste fall kan være ekstreme tolkninger som rettferdiggjør bruken av vold.

6.6. Oppsummerende betraktninger

I dette kapittelet har fem situasjonelle årsaker til fengselsradikalisering blitt identifisert og presentert. Muslimske innsatte som opplever å bli møtt med frykt, mistillit, og mistenksomhet fra fengselsbetjenter og andre ansatte, har større sannsynlighet for å bli utsatt for diskriminering og fordommer i fengsel, som igjen kan føre til at muslimer blir dårligere behandlet enn andre innsatte. Frykten og mistilliten som har blitt rettet mot muslimske innsatte kan ha kommet som følge av terrorangrep utført av voldelige islamistiske grupper og individer, trusselen rundt voldelig islamistisk ekstremisme generelt, og det økende antallet med muslimske innsatte som soner for terrorlovbrudd i europeiske fengsler, men også media sine fremstillinger av islam og muslimer, som også preger fengselsatmosfæren i betydelig grad. Et stort problem er også at fengselsbetjenter ikke har tilstrekkelig med kunnskap om islam og føler seg usikre i møte med muslimer. Som følge av denne usikkerheten, er det en fare for at betjenter overfokuserer og overvurderer risikoen for radikalisering, og at praktiserende muslimer blir stemplet som å være ekstremister. Kunnskapsmangelen og usikkerheten som mange betjenter føler på, kan underbygge frykten og mistilliten muslimske innsatte rapporterer å ha erfart.

Frykt og mistillit blant fengselsbetjenter kan føre til at muslimske innsatte føler seg ytterligere undertrykt og fremmedgjort, som en forlengelse av marginaliseringen flere har opplevd i europeiske samfunn på et strukturelt nivå,¹⁰ før fengselsoppholdet. Dette kan også styrke allerede eksisterende følelser av grievances, frustrasjon, fiendtlighet, og sinne på individuelt nivå. Muslimske innsatte kan som følge av mistilliten også miste tillit til rettsvesenet og systemet, og dermed kan det bli lettere å akseptere ekstreme ideologier og tankesett som tilbyr et alternativ til det etablerte systemet. Kombinasjonen av disse tilstandene kan bidra til at innsatte søker tilflukt og støtte i ekstremistiske grupper som kan tilby en følelse av mening, tilhørighet, fellesskap, og en form for likhet.

Noen innsatte konverterer til islam som følge av et behov for beskyttelse eller et ønske om å oppnå status og makt i fengselsmiljøet. Innsatte kan bli medlem av ekstremistiske grupper/gjenger som en måte å overleve soningen på, enten frivillig eller fordi de føler seg tvunget, uavhengig av om de identifiserer seg med gruppens ideologi. I slike tilfeller vil sannsynligvis innsatte ikke videreføre og ta med seg den religiøse, ideologiske doktrinen dersom

¹⁰ Se kapittel 7.1

de blir overført til andre fengsler som ikke har like krevende miljøer, eller blir løslatt. Risikoen for radikaliserings vil også avhenge av om gjengen benytter seg av religion som et dekke for å bedrive kriminell virksomhet innad i fengselet. Dersom dette er tilfellet, er det mindre sannsynlig at gruppen faktisk er drevet av religion og ideologi, og at de heller er opptatt av å skape frykt og uro ved å utnytte assosiasjoner til ekstremisme og terrorisme. Selv om sannsynligheten kan være lavere, foreligger det fremdeles en mulighet for at innsatte kan bli radikaliseret dersom de blir medlem av ekstremistiske grupper for å oppnå beskyttelse.

Noe av motivasjonen til å bli med i voldelige ekstremistiske grupper kan også være relatert til ære, status, anerkjennelse, og makt. Ekstremistiske grupper kan anses som å være en 'kul' gruppe å være del av, samtidig som det kan fungere som en motmakt mot fengsels-systemet og samfunnet utenfor, i form av å skape en 'motstandsidentitet' på individuelt plan.

Fengsler kan fungere som arenaer for radikaliserings i form av at de tilbyr en møteplass der radikale personer kan møte likesinnede, eller potensielt rekruttere nye medlemmer. Etableringen av sosiale nettverk er derfor et viktig element ved fengselsradikaliserings. Det er få innsatte som blir radikaliseret fullstendig på egenhånd, og et utbredt trekk ved radikaliseringsprosesser i fengsel er at de i stor grad blir drevet av innsattes samhandling med andre ekstremister i grupper. Det viser seg at flere personer som har begått terrorangrep som tidligere har sonet i fengsel, har opprettholdt de sosiale nettverkene eller kontakten med andre ekstremister de møtte under soning. I forlengelsen av dette, vektlegges også karismatiske lederfigurer som å være en betydningsfull faktor som øker risikoen for radikaliserings. Slike personer vil som regel befinne seg øverst i hierarkiet til ekstremistiske grupper/gjenger, men som beskrevet i kapittel 5.1, kan de også danne sterke relasjoner til og ha innflytelse over innsatte uten at de trenger å inkludere dem i en gruppe.

Islam og religion kan ha positiv effekt på innsatte i form av at det kan bidra med identitet, samhold, et felleskap, og en følelse av tilhørighet, og dermed motvirke identitetskriser og den følelsesmessige sårbare tilstanden mange innsatte befinner seg i. Religion kan også brukes som et hjelpemiddel for å trekke innsatte bort fra voldelig ekstremisme. Hvordan religion fortolkes vil imidlertid avhenge av hvilke kanaler man får kunnskap om islam fra, og hvem som formidler den. Dersom det er fravær av eller mangel på imamer eller religiøse veiledere som kan lære innsatte om religion, kan det skape situasjoner der innsatte, spesielt karismatiske lederfigurer, kan påta seg rollen som imamer og lære bort egne versjoner av islam. Det er enklere å videreføre feilinformasjon om islam til innsatte med lite kunnskap og som ikke stiller kritiske spørsmål. Innsatte med lite kunnskap om islam kan dermed være mer mottakelige for å tilegne seg ekstreme tolkninger av religion og derav bli radikaliseret.

7 **Analysekapittel III: Strukturelle årsaker**

Dette analysekapittelet vil ta for seg de strukturelle årsakene som kan fremme radikaliserings i fengsel. Kapittelet vil undersøke hvordan marginalisering, politikk i samfunnet og enkelte fengselsforhold, kan fungere som bidragende faktorer til at noen innsatte blir presset mot eller velger å tilegne seg nye religiøse og/eller ideologiske synspunkter. Temaene som vil omtales og diskuteres er marginalisering, utenriks- og innenrikspolitikk, og fengselsforhold og organisering. Temaene er organisert etter strukturelle årsaker som i 'kronologisk rekkefølge' kan føre til at man blir radikalisert, fra den opplevde marginaliseringen som fører til at man begår kriminalitet, utenrikspolitikk og innenrikspolitikk som driver frem misnøye og frustrasjon, til forhold og organisering i fengselet som fremmer og tilrettelegger for radikaliserings.

7.1. Marginalisering

Strukturell marginalisering kan fungere som en overordnet årsak til radikaliserings. Rabasa og Benard (2015) fremhever hvordan noen av gjerningspersonene bak terrorangrep i Europa ble radikalisert mens de sonet i fengsel. De fant at det vanligste mønsteret var at andre- eller tredje generasjonsmuslimer begikk småkriminalitet som følge av sosial marginalisering, og følgelig ble dømt til fengselsstraff. Disse personene kom så i kontakt med islamistiske ekstremister mens de sonet i fengsel og var radikalisererte da de ble løslatt. For småkriminelle uten noen særlige fremtidsambisjoner, kan radikal islam tilby en måte å heve seg over tilstanden de er i livet (Rabasa og Benard, 2015: 110). Hovedårsaken til radikaliserings var imidlertid ikke at de møtte andre radikale i fengselet. Radikaliserings oppstod heller som en konsekvens av vanskelighetene og urettferdighetene de ble påført i samfunnet, som følge av den manglende integreringen og strukturelle marginaliseringen de opplevde i samfunnet. Om dette ikke hadde vært tilfellet, kan det tenkes at de ikke hadde hatt det samme behovet for å begå kriminalitet, og slik ende opp i fengsel.

Roy (2017a) undersøker tilstedeværelsen av Jihad i Europa og ser spesielt på identitetsnarrativer knyttet til terrorisme. Analysen er basert på data av belgiske og franske terrorister. Felles kjennetegn blant gjerningsmennene han studerte var at mange kom fra vanskeliggjorte miljøer, var født i Europa, men bodde i bydeler med lav sosioøkonomisk status og høy arbeidsledighet, og at mange hadde sonet i fengsel for småkriminalitet. Roy (2017a) konkluderte med at soningen spilte en viktig rolle i deres radikaliseringsprosess, ved at fengselsmiljøet bidro til dannelsen av nettverk med likesinnede, frustrerte, unge muslimske menn, som var mottakelige for radikale jihadistiske ideer og tankesett.

Marginaliseringen består av en sammensetning av faktorer som inkluderer fattigdom, innvandrerbakgrunn, dårlig integrering, arbeidsledighet, lav/ingen utdanning, og å bo på mer utsatte områder og nabolag. Mange europeiske land har fått en stadig større tilstrømming av innvandrere fra andre land og kontinenter, som har ført til at vestlige land i økende grad består av etniske minoriteter. En stor andel av disse innvandrerne stammer fra muslimske land, som gjør at muslimer utgjør en betydelig andel av befolkningen i flere europeiske land. Når det gjelder integreringen av muslimer, antyder forskning at de sosioøkonomiske profilene til muslimer skiller seg betydelig fra befolkningen generelt i europeiske land (Veldhuis og Staun, 2009: 31). De har generelt lavere utdanningsnivå, bor ofte i nabolag eller boligområder med lav sosioøkonomisk status, har vanskeligheter for å komme inn på arbeidsmarkedet, og de som kommer inn på arbeidsmarkedet sliter med å få ordentlige og godt betalte jobber (Veldhuis og Staun, 2009: 31). Den dårlige integreringen og påfølgende marginaliseringen gjenspeiler den oppfattede diskrimineringen som mange muslimer i utvalgslitteraturen rapporterer å ha erfart.

En slik marginalisering er også å se hos flere som mistenkes å ha blitt radikalisert mens de sonet i fengsel, som etter løslatelse har begått terrorangrep og voldelige handlinger. Chérif Chekatt stod bak angrepet på julemarkedet i Strasbourg i 2018, hvor fem mennesker ble drept og elleve ble skadet. Chekatt ble født i Strasbourg i en familie med marokkansk opprinnelse, og bedrev først småkriminalitet før han beveget seg inn mot gjengkriminalitet (Willsher, 2018). Han vokste opp i et av boligprosjektene i den ytre delen av Strasbourg, som bestod av en stor andel beboere med nordafrikansk bakgrunn og opprinnelse, hvor fattigdom og arbeidsledighet var utbredt. Han fikk sin første dom da han var 13 år gammel, droppet ut av skolen som 16-åring, og hadde sin siste ordentlige jobb (i en rekke av lavtlønnede jobber) da han var 22 år (Torres, 2018). Chekatt skal ha blitt radikalisert under sitt siste fengselsopphold fra 2013 til 2015 (Torres, 2018).

Gjerningsmannen bak skyteepisodene og angrepene i København i 2015, Omar El-Hussein, hadde også en innvandrerbakgrunn. Han ble født i Danmark til jordansk-palestinske foreldre og vokste opp på Mjølnerparken, et boligområde som nesten utelukkende huset innvandrere og personer med innvandrerbakgrunn, og som i mange år har hatt et omdømme for å være et utsatt boligområde preget av sosiale problemer og ungdomskriminalitet (Vording, 2017). Dette har ført til at området har vært på den danske regjeringens såkalte 'ghettoliste' (nå kalt parallellsamfunnsliste) over særlig utsatte boligområder (Andersen, 2022). El-Hussein ble betegnet som å være ivrig etter å fullføre videregående, men ble utvist fra skolen som følge av en voldsdom (Richardt, 2015). Han hadde vært i kontakt med rettsvesenet flere

ganger og ble dømt for blant annet vold, besittelse av ulovlig våpen, og besittelse av hasj (Richardt, 2015). Han ble løslatt fra fengsel to uker før skyteangrepene, og de to ukene var han arbeidsledig og hjemløs (Smith-Spark og Robertson, 2015). El-Hussein skal ha blitt radikaliserert mens han var varetektsfengslet, og kriminalomsorgen skal ha uttrykt bekymring for hans endrede og 'ekstremt religiøse' adferd, og derav varslet den danske etterretningstjenesten (Hotvedt, 2015).

Molenbeek er en kommune i regionen Brussel hvor flertallet av innbyggerne er muslimer av marokkansk opprinnelse, men kommunen har de siste årene hatt en voksende innvandrerbefolkning fra Afrika og Øst-Europa (Vohra, 2022). Området har lenge vært preget av høy arbeidsledighet, høye nivåer av fattigdom, og få utdanningsmuligheter (Vohra, 2022). Mehdi Nemmouche, som stod bak en masseskyting på et jødisk museum i Brussel i 2014, og minst fire av terroristene bak terrorangrepene i Paris i november 2015, skal ha vokst opp eller bodd i Molenbeek før de begikk terrorangrepene. I etterkant av disse angrepene har beboerne i Molenbeek rapportert at de føler seg stadig mer stigmatisert, og at de blir oppfattet og mistenkt for å være terrorister fordi de bor i dette området (Vohra, 2022).

En opphopning av faktorer som reduserer ens muligheter til å oppnå det man ønsker, eller opplevelsen av å ikke ha de samme forutsetningene for å lykkes i samfunnet som andre, kan derav dyrke frem misnøye og frustrasjon. Denne frustrasjonen kan bli enda sterkere dersom man forsøker å bruke de legitime midlene på lik linje som andre i samfunnet, men fremdeles ikke oppnår de samme resultatene på bakgrunn av at man er en minoritet.

Denne marginaliseringen blir også gjenspeilet i fengselsbefolkningen. 95 % av innsatte i europeiske fengsler i 2021 var menn, et faktum som også reflekteres av at menn statistisk sett begår mer kriminalitet enn kvinner (Aebi m fl., 2021). Det er også et gjennomgående trekk at mange som soner i fengsel har lav eller ingen utdanning, har opplevd fattigdom eller hatt lite penger i oppveksten, har en ustabil bosituasjon, har vokst opp i områder som er preget av kriminalitet og rus, har ustabil tilknytning til arbeidsmarkedet og har dårlig økonomi, både i form av lavtlønnede jobber og arbeidsledighet, for å nevne noen (se f. eks Revold, 2015). Slike forhold kan føre til at veien til å begå kriminalitet blir kortere, en forekomst som har blitt utforsket i utallige studier innenfor kriminologien, blant annet gjennom Merton (1938) sin belastningsteori. Sosial ulikhet kan skape situasjoner der individer opplever belastning mellom målene som samfunnet mener de bør jobbe mot, og de legitime midlene de har tilgjengelig for å nå disse målene (Merton, 1938). Samfunnsstrukturer kan dermed presse individer til å begå kriminalitet, på grunn av belastningen og presset de opplever med å nå samfunnets sosialt aksepterte mål.

7.2. Politikk og samfunn

Det er ikke uvanlig at ekstremistiske narrativer er politisk motiverte i fengsel. Dette er ikke et nytt fenomen og det er heller ikke begrenset til en type ideologi. Dette gjør seg gjeldende for flere radikale grupper og organisasjoner som har en historie bak fengselsmurene, slik som IRA i Storbritannia og ETA i Spania. I dag er det voldelig islamistisk ekstremisme og jihadistisk ideologi som skaper store bekymringer i straffesystemer i Europa. Dette kommer som følge av at stadig flere blir dømt på paragrafer og for lovbrudd knyttet til terrorisme, og at hundrevis av fremmedkrigere vender tilbake til sine respektive europeiske land. I det følgende skal det undersøkes hvordan utenrikspolitikk knyttet til vestlig krigføring og innenrikspolitikk knyttet til sekularisering kan fungere som bidragende faktorer til radikaleringen av innsatte.

7.2.1 Utenrikspolitikk

Moderne politiske systemer og deres holdninger til andre systemer spiller en viktig rolle i å påvirke internasjonale relasjoner (Veldhuis og Staun, 2009: 32). Selv om fengsler fysisk sett skal være inngjerdet og skilt fra samfunnet utenfor, blir de fremdeles påvirket av de bredere sosiale og politiske konfliktene som foregår. Fengsler kan gi terrordømte lovbrøyttere og ekstremistiske innsatte nye kommunikasjonskanaler til å formidle politiske perspektiver til lovbrøyttere som er dømt for lovbrudd av ikke-ideologisk art (Rushchenko, 2019: 308). Fengselstilværelsen kan dessuten forsterke tolkningen av kriminalitet, vold, eller terror som en legitim politisk protest (Roy, 2017b), som videre kan fungere som en pådriver for radikalisering.

Innsatte som sliter med eksistensielle spørsmål og står uten sine tidligere sosiale nettverk, kan være spesielt sårbare for både religiøse og politiske påvirkninger. Vestlig støtte til konfliktene i Midtøsten og omegn, kan oppfattes som undertrykkende og gi næring til anti-vestlige følelser (Veldhuis og Staun, 2009: 33). Krigene i Afghanistan og Irak har blitt spesielt trukket frem som å være bevis på vestlig imperialisme og fiendtlighet mot islam, og hvordan muslimer har blitt ofre for vestens moralske feil (Lloyd, 2012: 23). Innsatte som er del av en minoritetsgruppe og som før soning har opplevd å bli marginalisert, ekskludert og skjøvet til ytterkantene av samfunnet, kan være spesielt mottakelige for radikal diskurs som fordømmer Vestens behandling og undertrykkelse av deres gruppe. Utenrikspolitikken knyttet til spesielt den vestlige krigføringen i Irak, konflikter i Midtøsten, og vestens stilling i disse konfliktene, kan derfor fungere som en bakenforliggende faktor for radikalisering til voldelig ekstrem islamisme.

Home Affairs Committee (2012) gjennomførte en rekke intervjuer med betjenter og innsatte ved Belmarsh fengsel i London. Flere av de innsatte som deltok i studien oppga at de

ikke følte seg tvunget, truet eller radikalisert av andre innsatte. Ansatte ved Belmarsh mente at ekstremistiske synspunkter var spredt i fengselet, men at det var vanskelig å vite i hvilken grad og hvor mange som faktisk tilegnet seg disse synspunktene. Abu Hamza,¹¹ en høyprofilert islamsk fundamentalistisk lærd som ble intervjuet, mente at en av drivkreftene bak radikaliseringsprosessen var følelsen av grievances og å bli dårlig og urettferdig behandlet, som ble forårsaket og drevet av misnøyen til britisk utenrikspolitikk, relatert spesielt til Palestina og Afghanistan (Home Affairs Committee, 2012: 38).

Liebling, Arnold og Straub (2011) fant i sin studie at islam ble ansett som å være den nye 'underdog'-religionen, og at å bli en del av den muslimske gjengen kunne fungere som et virkemiddel til å formidle et politisk budskap:

Jeg tror mange bruker islam som en måte å uttrykke sitt sinne mot samfunnet på, kanskje uttrykke sitt eget sinne mot fengsling. Det er åpenbart folk som henvender seg til islam i fengsel, ikke fordi de tror på Gud, ikke fordi de tror på islam og de vil følge den sanne troen, men fordi de er sinte på samfunnet og de vil på en eller annen måte ... (det) får dem til å føle seg bra, fordi de på sin egen måte er en del av noe som angriper selve samfunnet som fengslet dem, og jeg tror psykologisk sett kan det gi folk litt av et kick, eller kanskje det handler mer om politikk enn religion (Intervju med innsatt, referert i Liebling, Arnold og Straub, 2011: 71-72).

Etter terrorangrepene 11. september 2001 har det utviklet seg en form for islamfiendtlig politisk diskurs i Europa og den vestlige verden. Islamofobi¹² har blitt stadig mer utbredt i den vestlige verden, ved at islam og muslimer oppfattes som en trussel mot den vestlige livsstilen. Denne islamofobien blir videre fremmet i media gjennom stigmatiserende fremstillinger av islam som noe annerledes, mistenkelig og truende. Frykten for at radikale islamister skal utføre terrorhandlinger blir også matet inn i disse forestillingene.

Goffman (1968) beskrev stigmatisering som et fenomen der et individ med en spesiell egenskap eller særtrekk ble møtt med sterk mistillit og avvist av samfunnet som et resultat av egenskapen de innehadde. Stigmatisering ble også beskrevet som å være en prosess der

¹¹ Abu Hamza er en egyptisk lærd som var imamen i Finsbury Park moskeen i London, som har blitt knyttet til flere personer som har begått terrorhandlinger, som f. eks 9/11. Hamza regnes som en av de mest radikale islamistene i Storbritannia. Han var opprinnelig fengslet i Belmarsh for 11 terrorrelaterte lovbrudd, men ble i 2012 utlevert til USA og soner nå en livstidsdom der.

¹² Brukes som en samlebetegnelse for fordommer mot og diskriminering av muslimer.

andres reaksjoner kunne ødelegge et individ sin identitet (Goffman, 1968). Muslimer opplever å bli stigmatisert på grunn av assosiasjoner til terrorisme og vold, som har blitt knyttet til islam etter enkeltindivider eller grupper har brukt islam som en unnskyldning til å gjennomføre voldelige handlinger og angrep. Denne stigmatiseringen bidrar til en økende fremmedgjøring av muslimer og minoritetsgrupper i vestlige samfunn (Bhui, 2018). For individer som enten oppfatter eller faktisk blir utsatt for islamofobi og fremmedfrykt, kan det å 'spille på lag' med den fiendtlige andre virke som en passende måte å ta et politisk standpunkt på, og for å stå opp for seg selv. Det ble eksempelvis rapportert at å være muslim på HMP Whitemoor kunne brukes som en politisk uttalelse mot myndighetene, mot fengselssystemet de var plassert i, og som et virkemiddel for å signalisere at de var uenige med myndighetene og den politikken de førte (Liebling, Arnold og Straub, 2011: 72).

Konverteringer til islam eller gjenopptakelse av religion kan dermed sees i sammenheng med det som foregår i samfunnet utenfor. Begivenheter på utsiden former sosiale og politiske forestillinger om muslimer, og muslimer som er involvert i kriminalitet er en gruppe som allerede blir sterkt stigmatisert i samfunnet (Bucerius, 2014). Derfor kan det enkelt oppstå misforståtte koblinger mellom gatekultur, islam og jihadisme, som også er til stede i offentlige debatter (Tutenges og Sandberg, 2022). Stereotypiske fremstillinger av muslimer og islam i media og samfunnet utenfor, kan gjøre at muslimer blir sett på som å være del av en høyrisikogruppe fremfor å være enkeltindivider. Det kan derfor være enklere å identifisere seg med å være en 'underdog' når man ikke føler seg inkludert i majoritetssamfunnet, eller media og det 'vanlige' samfunnet betegner gruppen man er del av som 'farlige', og bidrar til å intensivere deres marginalisering. Innsatte kan ønske å konvertere til islam og å være en del av det muslimske fellesskapet i fengsel, fordi de identifiserer seg med å være del av en minoritetsgruppe, som følge av at de har opplevd å være marginalisert i samfunnet utenfor.

Som beskrevet i kapittel 6.1, skal motivet for drapet på den britiske soldaten Lee Rigby ha vært en hevnaksjon mot de britiske myndighetene for å være innblandet i krigene i Irak og Afghanistan (Smith-Spark, Morgan og Gumuchian, 2013). Khalid el-Bakraoui, en av selvmordsbomberne på Zaventem flyplass i Brussel i mars 2016, skal angivelig ha blitt radikalisert mens han sonet i fengsel for et mislykket bankran (Pop, 2016). IS-magasinet *Dabiq*¹³ hevdet at el-Bakraoui fulgte nyhetene om «grusomhetene mot muslimer» i Syria mens han

¹³ *Dabiq* var et nettbasert magasin rettet mot et vestlig publikum som ble utgitt og brukt av IS for islamsk radikalisering og rekruttering.

satt i fengsel (Engel, 2016). Ut ifra dette utsagnet kan det tenkes at el-Bakraoui sin radikaliserings kan ha vært politisk preget.

Gjerningspersonene bak drapene på Lee Rigby hadde riktignok ikke sonet i fengsel før angrepene, men disse eksemplene er inkludert for å belyse hvordan utenrikspolitikk kan fungere som en årsak til radikaliserings, og som et motiv for å begå voldelige handlinger.

7.2.2 Innenrikspolitikk knyttet til sekularisering og religion

Sekularisering har preget flere deler av europeiske samfunn og deres organisering. Forholdet mellom religion og stat, samt den overordnede tilnærmingen til sekularisme, kan ha en innvirkning på radikaliserings og voldelig ekstremisme. Eleftheriadou, (2018: 1805) hevder at de to ytterpunktene, som innebærer stater med ‘nasjonale kirker’ – slik som Storbritannia – og stater med en aggressiv tilnærming til sekularisme – slik som Frankrike, kan se ut til å være mindre imøtekommende og mer fiendtlige til ‘nye religioner’, og kan dermed være mer utsatt for radikaliserings. Dette er fordi slike stater ofte mangler et regelverk for religiøse institusjoner og foreninger (som ikke er en del av kristendommen), som tillater at ulike subkulturer får større muligheter til å spre seg (Eleftheriadou, 2018: 1805).

I Europa har fengsler historisk sett implementert den moderne forestillingen om sekularisme, og de spiller også en sentral rolle i sekulariseringsprosessen i samfunnet (Becci, 2015: 1). Sammenlignet med for et par tiår siden, har mangfoldet av religiøse tilknytninger, diskurser og praksiser økt, samtidig som det har vært en endring i den bredere diskursen rundt religion i fengsel. Graden av sekularisme og religiøst mangfold varierer riktignok på tvers av land, men også fra en fengselsanstalt til en annen innad i det samme landet.

I Italia skal religionsfrihet fremdeles sikres dersom man blir frihetsberøvet, og det anses å være et viktig element i fengselsbehandlingen (Ravagnani og Romano, 2022: 5). Religionsfrihet innebærer også å ha tilgang på bestemte matvarer, ha spesielle steder for bønn, og at religiøse veiledere er formelt anerkjent av de religiøse samfunnene som de tilhører. Dette gjør seg riktignok ikke gjeldende for alle religiøse retninger i praksis. Religiøse og spirituelle veiledere som ikke tilhører den katolske religionen, spesielt muslimske, har en marginal rolle og blir ikke anerkjent av den italienske fengselsadministrasjonen (Ravagnani og Romano, 2022: 5). Implementeringen av forskriften som sier at alle innsatte har rett på tilgang til en religiøs/spirituell veileder, har lenge blitt delegert til de innsatte selv (Ravagnani og Romano, 2022: 5). En faktor som forsterker dette, er at det italienske fengselsvesenet har få autoriserte og kvalifiserte imamer som har tilgang til og er tillatt å komme inn i fengslene. Dette gir dermed god mulighet for innsatte til å påta seg rollen som imamer, og spre radikale og

ekstremistiske synspunkter og diskurser. Dessuten påvirker også strukturelle problemer som overbefolkning og reduksjonen av antall fengselsanstalter muligheten til å utøve religion (Fabretti, 2015: 112). Alvorlige strukturelle mangler ved bygningene reduserer mulighetene for å utøve religion, som potensielt kan bidra til å øke frustrasjoner blant innsatte, eller at de samles inne på cellene der betjenter, andre ansatte, eller imamer ikke kan ha tilsyn over innsattes samtaler og aktiviteter.

Frankrike har en sekulariseringspolitikk, kalt *laïcité*, som skiller seg fra andre deler av Europa. Ifølge den franske sosiologen Jean Baubérot, ble *laïcité* etablert i 1905 for å frigjøre staten fra religionen og dens institusjon sitt styre, samt å etablere likhet, frihet, religiøs frihet, og samvittighetsfrihet, spesielt med hensyn til protestantiske og jødiske minoriteter (Baubérot, referert i Andre og Harris-Hogan, 2013: 317). Dette etablerte en adskillelse av kirke og stat, samt at religion ble fjernet fra den politiske sfæren og begrenset til å oppholde seg i den private sfæren. Dette har imidlertid ført til at staten har fått økt myndiggjøring over individet. De siste 30 årene har en hard tolkning av *laïcité*, som stiller spørsmål ved islam og dens plass i det franske samfunnet, blitt dominerende i Frankrike.

Den harde sekulariserte tolkningen til fransk *laïcité* kan bidra til å presse muslimske minoriteter mot ekstremisme ved at deres individuelle religionsfrihet blir begrenset. Frankrike har vært preget av en kontinuerlig debatt rundt bruken av hijab og burka, samt bruk av *laïcité*, som har bidratt til stigmatisering av islam og muslimer i den franske politikken og samfunnet (Doyle, 2013). En av motivasjonene bak angrepet på satiremagasinet *Charlie Hebdo* kan betraktes som å ha vært et oppgjør mot *laïcité*. Mohamed Merah, som sto bak skytingene i Toulouse og Montauban, var også engasjert i denne debatten. Ifølge hans bror, gjorde den anti-muslimske diskursen til politikeren Marine Le Pen og debatter om gatebønner Merah rasende (Andre og Harris-Hogan, 2013: 317). Kontroversiell politikk og retningslinjer rundt muslimers oppførsel og påkledning i det franske samfunnet, samt stigmatiseringen muslimer opplevde som en helhet, eskalerte sannsynligvis Merahs sin radikaliserings (Andre og Harris-Hogan, 2013: 317). For Merah ble vold et middel til å uttrykke frustrasjon rundt hvordan muslimer ble behandlet. De religiøse begrensningene og den anti-muslimske politikken kan dermed tenkes å ha fungert som en motivasjon for angrepene.

Den politiske debatten rundt islam og *laïcité* kan oppfattes som et angrep på muslimers religion og identitet, og kan styrke følelser av frustrasjon og misnøye, som videre kan fostre ekstremistiske perspektiver. Utøvelsen av *laïcité* fører til at muslimer blir sosialt ekskludert og stigmatisert i det franske samfunnet, som gjør dem sårbare for ekstremistiske tolkninger av religion. Det oppmuntrer også til etableringen av motstandsgrupper- og identiteter, slik som

voldelig islamisme kan være en tolkning av. Fengselsradikalisering kan dermed fremstå som et skalkeskjul for et større problem, som er fremmedgjøringen og avvisningen mange franske muslimer opplever som følge av fransk politikk.

Sekulariseringspolitikken blir videreført til fengslene gjennom innskrenkingen av innsattes muligheter til utøvelsen av religion. Det er tydelig i Khosrokhavar (2013) sine funn at det forelå dype frustrasjoner i franske fengsler knyttet til den rigide bruken av laïcité, som førte til at innsatte manglet midler for å praktisere islam på en ordentlig og tilfredsstillende måte. Det hadde eksempelvis vært mangel på imamer, forbud mot bønnetepper, forbud mot papirbøker, problemer med å tilby halal-mat, og dårlig tilrettelegging for ramadan. Kristne og jødiske innsatte hadde i større grad muligheter og tilgang til regelmessig bønn og å uttrykke seg religiøst, sammenlignet med muslimer (Khosrokhavar, 2013: 290). Frustrasjon knyttet til en innsatt sin tro eller etnisitet kan forsterke radikaliseringsprosessen ved at mangelen på tilgang til å utøve religion kan oppfattes som urettferdig og diskriminerende. Det er verdt å påpeke at denne forskningsartikkelen er ti år gammel, og at dette var forholdene i fengslene der forfatteren foretok sin datainnsamling. Det foreligger heller ikke noen gode empiriske data på hvordan dette utspiller seg i franske fengsler i dag. Til tross for at praksisen sannsynligvis ikke er helt lik i dag, illustrerer funnene til Khosrokhavar (2013) hvordan fransk innenrikspolitik har hatt stor innvirkning på religionsutøvelsen i franske fengsler, og hvordan dette har bidratt til å fostre frustrasjon blant innsatte, som videre kan utnyttes av ekstremistiske forkynnere.

7.3. Fengselsforhold og organisering

Radikalisering kan også forårsakes av forholdene i fengsel, gjennom dets organisering og spesifikke arkitektur. I fengselsrommet blir ulike typer mennesker tvunget til å leve sammen, og derfor vil fengselsforholdene og dets struktur og organisering, ha betydning for måten relasjoner etableres og opprettholdes mellom innsatte. Fengselsforholdene som skal undersøkes nærmere er overbefolkning og underbemanning, samt hvordan COVID-19 pandemien har påvirket risikoen for radikalisering.

7.3.1 Overbefolkning og underbemanning

På strukturelt nivå viser utvalgslitteraturen at radikalisering kan forårsakes eller fremmes av organisatoriske faktorer i fengslene knyttet til mangel på ressurser og dårlige levekår (Khosrokhavar, 2013; Mulcahy, Merrington og Bell, 2013; Neumann, 2010; Rappaport, Veldhuis og Guiora, 2013; Ravagnani og Romano, 2022; Rushchenko, 2019; Trujillo m fl., 2009).

Overbefolkning og underbemanning blir særlig trukket frem som faktorer som kan øke risikoen for radikaliseringsprosesser. I noen land er problemene med overbefolkning så gjennomgripende at det krever omfattende strukturelle endringer i fengselssystemene for å motvirke dette problemet. Dårlige fengsler som har ydmykende og umenneskelige forhold, som overbefolkning og underbemanning kan bygge opp under, kan skape en atmosfære som lar gjenger og voldelige ekstremister blomstre (Rappaport, Veldhuis og Guiora, 2013: 24). Fengselsgjenger har en tendens til å danne seg i miljøer preget av lite og dårlige ressurser, etniske og religiøse konflikter, og der fengselsledelsen ikke klarer å ivareta sikkerheten til alle innsatte på en tilfredsstillende måte (Neumann, 2010: 30). Overbefolkning kan dessuten forsterke følelser av raseri, sinne, og impulsivitet, som ekstremistiske rekrutterere kan dra nytte av. Dårlige fengsler og overfylte fengsler kan bidra med å tilrettelegge for at ekstremistiske rekrutterere kan kontrollere diskursen om religion og politikk, som gjør det vanskeligere å oppdage radikaliseringsprosesser.

Som følge av overbefolkning opplever også mange fengsler å være kronisk underbemannede. Dette kan skape krevende arbeidsforhold for betjenter, og påvirker utførelsen og innholdet av deres arbeidsoppgaver. Slike arbeidsforhold fører til at betjenter jobber under konstant stress, og betjentene i Khosrokhavar (2013: 293) sin studie, som jobbet i fengsler der innsatte sonet kortere dommer, beskrev at forholdet til de fleste innsatte opplevdes å være utmattende og preget av en konstant spenning. Vanskelige arbeidsforhold kunne forårsake utmattelse, som førte til at betjenter oftere startet å jobbe i andre fengsler eller anstalter med mindre hektiske og krevende arbeidsforhold. For å kunne observere radikaliseringsprosesser blant innsatte på en effektiv måte må ansatte bli kjent med de innsatte, og dette tar tid. Underbemanning og en høy gjennomflyt av både ansatte og innsatte gjør denne oppgaven enda mer krevende (Khosrokhavar, 2013). Underbemanning kombinert med overbefolkning gjør det vanskeligere å oppdage radikaliseringsprosesser, spesielt når det ikke foreligger noen synlige kjennetegn eller elementer som ellers blir knyttet til voldelig ekstremisme og radikaliseringsprosesser. Det kan bidra til at betjenter mister kontrollen, slik at både disiplinen og regler blir brutt, som skaper ideelle forhold for gjenger og ekstremister (Basra og Neumann, 2020: 49).

Khosrokhavar (2013: 290-292) belyste hvordan frustrasjon,¹⁴ om den ble gitt et ideologisk innhold, var en av hovedårsakene knyttet til radikaliseringsprosesser i franske fengsler. Den ene typen frustrasjon kom som følge av betjentenes manglende evne til å tilfredsstille innsattes behov og krav, på grunn av den store arbeidsmengden deres, som igjen var et resultat av overbefolkningen. Franske fengsler hadde i 2022 et belegg på 119% med en total kapasitet på 60 749

¹⁴ Se kapittel 5.3

innsatte mot 69 448 faktiske innsatte, inkludert varetekt (Council of Europe, 2023; World Prison Brief, 2023b). Som følge av overbefolkningen blir mange innsatte eksempelvis tvunget til å dele en celle med opp til tre andre innsatte, og det er spesielt 'korttidsfengslene', fengsler med innsatte som soner korte dommer, som lider mest av dette (Khosrokhavar, 2013). I fengsler der innsatte soner lengre dommer har innsatte og betjenter trolig større mulighet til å utvikle en relasjon, som kan redusere risikoen og sannsynligheten for radikalisering.

Fleury-Mérogis fengselet i Paris, som Chérif Kouachi og Amédy Coulibaly møttes i, har en kapasitet på 3800 innsatte, men huset 9500 innsatte mens Kouachi og Coulibaly sonet der (Chrisafis, 2015). Like etter at Kouachi forlot fengselet i 2007 klaget International Observatory of Prisons på at forholdene i fengselet var så dårlige at det var en fare for helsen og sikkerheten til innsatte og ansatte (Chrisafis, 2015). Coulibaly laget også en film som kritiserte fengselsforholdene han sonet i, og utdrag fra denne filmen ble vist på fransk TV etter hans løslatelse (Kepel, 2017).

Mangelen på ressurser og problemet med overbefolkning, og underbemanning, og dets tilknytning til fengselsradikalisering, har også vært et belyst problem i utvalgslitteraturen fra Belgia, Italia, Storbritannia, og Spania (Acheson, 2019; Paul, 2019a; Ravagnani og Romano, 2022; Rushchenko, 2019; Trujillo m fl., 2009). Statistikk viser at 52 %¹⁵ (62 enheter) av fengselsinstitusjonene i England og Wales var overfylte med et belegg på 106,5 %, mens statistikk fra Italia¹⁶ og Belgia¹⁷ viser at de hadde et belegg på henholdsvis 110 % og 116 % (Sturge, 2022; World Prison Brief, 2023a, 2023c). Spanske fengsler har imidlertid et belegg på 73,7%¹⁸ og regnes ikke som å være overbefolket per dags dato (World Prison Brief, 2023d). I en rapport fra Europarådets årlige straffestatistikk er Belgia blant de landene som karakteriseres som å ha en veldig høy fengselstetthet,¹⁹ mens Italia, Frankrike, Sverige, England og Wales, Østerrike, og Danmark er blant de landene som har en høy²⁰ fengselstetthet (Aebi m fl., 2022).

Sammenlignet med de landene som karakteriseres som å ha 'lav' eller 'veldig lav' tetthet, ifølge Europarådets rapport, har forekomsten av terrorangrep vist seg å være mye høyere

¹⁵ Statistikk fra september 2022 og 25.11.2022

¹⁶ Statistikk fra 30.11.2022 – ikke inkludert straffeinstitusjoner for mindreårige

¹⁷ Statistikk fra februar 2023

¹⁸ Statistikk fra 01.01.2022

¹⁹ Definisjon av veldig høy er at «poengsummen er mer enn 25% høyere enn den europeiske medianverdien» (Aebi m fl., 2022)

²⁰ Definisjonen av høy er at «poengsummen er mellom 5,1% og 25% høyere enn den europeiske medianverdien» (Aebi m fl., 2022)

blant de landene med 'veldig høy' eller 'høy' tetthet, som kan betegnes som å være preget av overbefolkning. Alle de nevnte landene med 'veldig høy' eller 'høy' fengselstetthet, har også opplevd ett eller flere (forsøk på) terrorangrep knyttet til voldelig islamisme fra år 2000 til 2022, hvor Frankrike har klart flest. I flere av tilfellene ble angrepene begått av gjerningspersoner som tidligere har sonet i fengsel i de respektive landene. Dette betyr ikke at overbefolkning er den eneste eller den direkte årsaken til gjerningspersonenes radikalisering, men det er en tydelig indikator på at overbefolkning og de påfølgende dårlige fengselsforholdene kan bygge opp under frustrasjonene som påvirker individers (ytterligere) radikalisering. Fengsler med lavere tetthetsnivå har større kapasitet til å ha en bedre oversikt over alle innsatte, og kan dermed potensielt ha større mulighet til å oppdage tegn på radikalisering.

Man bør likevel være oppmerksom når man leser og sammenligner fengselsstatistikk fra forskjellige land. Det kan foreligge store forskjeller i kriteriene på hva som regnes som en innsatt i fengselsstatistikk, samt hvilke andre straffereaksjoner man har som kan påvirke antallet som soner i fengsel. Det er dessuten varierende hvor relevant og utdypende statistikk ulike land har i forhold til estimater av antall terrordømte lovbrøyttere, innsatte som kan ha blitt radikalisert eller er i faresonen for å bli det under soning, og tilbakefallsraten til løslatte terrordømte lovbrøyttere og radikaliserte innsatte (Jones, 2014: 76), som kan påvirke hvordan man studerer risikoen for radikalisering.

7.3.2 COVID-19 pandemien

Ravagnani og Romano (2022) undersøker hvordan og hvorfor tiltakene som ble innført for å bekjempe Covid-19 viruset, kan ha påvirket risikoen for radikalisering i italienske fengsler. De fant at det var noen spesifikke elementer ved fengselsforholdene som ble forverret som følge av pandemien, som kunne tilrettelegge for at radikalisering fant sted. Disse var overbefolkning, isolasjon/segregering, ingen tilgang til eksterne spirituelle veiledere, og midlertidig fjerning av rehabiliterende tiltak.

Overbefolkningen har bidratt til å gjøre dagliglivet til innsatte enda tøffere under pandemien, og isolasjon/segregering ble normen under pandemiperioden for å forhindre smitte. Dette betød både mer isolasjon på cellen ved at ulike aktivitets- og sysselsettingsprogrammer og rehabiliterende tiltak for de innsatte ble avlyst, men også at personlige besøk fra familie, venner, og andre frivillige aktører uteble. Det samme gjaldt besøk fra eksterne spirituelle veiledere, slik som imamer. I et slikt vakuum sto ekstremistiske innsatte i en enda mer ideell posisjon til å uforstyrret fremme sitt tankesett og sin ideologi. Dessuten kan det mer presserende behovet for sosial kontakt som følge av økt isolasjon ha styrket risikoen for radikalisering.

Innstrammingene som preget pandemien påvirket også ressursene som ble satt av til å bekjempe radikaliserings og voldelig ekstremisme i fengsel, og etterlot dermed innsatte i en enda mer utsatt og sårbar situasjon enn tidligere. Virkningene av pandemien kan bidra til å forverre den allerede problematiske fengselskonteksten, spesielt ved å fjerne mulighetene og tiltakene for reintegrering, og utøvelse av religion. Ravagnani og Romano (2022: 13) konkluderer med at selv om det er forståelig at alle ressursene og tiltakene som ble innført i en slik alvorlig situasjon var primært fokusert på å beskytte innsattes liv, er det viktig å anerkjenne at de nye tiltakene kan ha hatt en negativ innvirkning på en allerede skjør og sårbar gruppe med mennesker, og ført til at flere kan ha funnet tilflukt i ekstremistiske ideologier.

7.4. Oppsummerende betraktninger

Opplevd marginalisering på strukturelt nivå blir fremhevet som å være en betydelig årsak til radikaliserings. Denne marginaliseringen består av en kombinasjon av faktorer som fattigdom, innvandrerbakgrunn, dårlig integrering, arbeidsledighet, lav/ingen utdanning, og å bo i nabolag med lav sosioøkonomisk status. Dette viste seg å være til stede blant flere av personene som er nevnt i analysen. Radikaliserings er derfor ikke kun et resultat av samhandling med andre radikale innsatte, men det kan være en konsekvens av den manglende integreringen og strukturelle marginaliseringen opplevd ute i samfunnet, som også kan være bidragende til at man begynner å begå kriminalitet og ender opp i fengsel. Den strukturelle marginaliseringen, diskrimineringen, og avvisningen som minoriteter kan oppleve i vestlige samfunn, kan videre ha konsekvenser på situasjonelt og individuelt nivå. Fengslingen oppleves av mange som et sjokk, et traume, og en personlig krise, og påkjenningen ved å sone åpner opp for at man blir mer sårbar og påvirkelig. Tidligere opplevd marginalisering kan i tillegg skape intense følelser av misnøye, grievances og frustrasjon, som karismatiske lederfigurer eller andre radikale innsatte i fengselet kan utnytte.

Både utenriks- og innenrikspolitikken har blitt identifisert som potensielle drivkrefter for radikaliserings. Krigene og konfliktene i spesielt Irak, Afghanistan og Syria, og europeiske lands stilling i disse konfliktene, blir trukket frem som å drive frem følelser av misnøye og undertrykkelse, som kan gi næring til anti-vestlige følelser. Politikk kan fungere radikaliserende i samspill med sosiale og individuelle årsaker, slik som mediedekning, samhandling med andre, og personlige følelser, som påvirker folks oppfatning av politisk diskurs, aktiviteter og hendelser. Innenrikspolitikken knyttet til sekulariserings- og religionspolitikk kan også vekke følelser av frustrasjon og utilfredshet. Sekulariserings- og religionspolitikk kan ha en innvirkning på mulighetene og midlene for å praktisere religion i fengslene, samt forekomsten av

fengselsimamer, og muligheten karismatiske lederfigurer har til å formidle ekstreme tolkninger. Muslimske innsatte har uttrykt særlig frustrasjon over at de ikke har gode nok tilbud av religiøse tjenester eller tilrettelegging for å utøve religion under soning, spesielt når de sammenligner situasjonen sin med kristne og jøder. Frankrike sin sekulariseringspolitikk har utpekt seg som å være en særlig kilde til misnøye blant muslimer, på grunn av begrensningene, fremmedgjøringen, stigmatiseringen, og ekskluderingen mange franske muslimer opplever.

Radikalisering kan også forårsakes av fengselets struktur, organisering, og generelle fengselsforhold. Overbefolkning og underbemanning blir fremhevet som å være særlig avgjørende faktorer som kan øke sjansene for at radikalisering finner sted. Fengsler som er preget av overbefolkning og underbemanning kan tilrettelegge for at ekstremistiske rekruttører kan samhandle med andre innsatte, og at fengselsgjenger kan vedlikeholde sine aktiviteter. Overbefolkning kan dessuten forsterke følelser av sinne og frustrasjon som kan være gunstig for rekruttører. Betjenter kan ha dårligere forutsetninger for å utvikle gode relasjoner med og ha en oversikt over alle innsatte dersom fengslene de jobber i er preget av overbefolkning og underbemanning, som kan gjøre det vanskeligere å oppdage radikaliseringsprosesser dersom de finner sted.

COVID-19 pandemien har ført til en omdisponering av ressurser som har hatt negative konsekvenser for arbeidet mot radikalisering og voldelig ekstremisme. Forskning viser at tiltak som ble innført i italienske fengsler som økt bruk av isolasjon, midlertidig fjerning av rehabiliterende tiltak, og ingen besøk, som også inkluderte eksterne spirituelle veiledere og imamer, kan ha bidratt til å øke risikoen for radikalisering. Innsatte ble i ytterligere grad isolert fra omverdenen og var uten tilgang på imamer som følge av at oppmerksomheten ble viet til å bekjempe pandemien, som igjen bygget opp allerede eksisterende frustrasjon og misnøye med soningsforholdene. Disse forholdene kan ha ført til at flere innsatte fant tilflukt i ekstremistiske ideologier, og det tillot potensielle karismatiske rekruttører eller radikale grupper å fortsette sin virksomhet uforstyrret.

8 Diskusjon: Fængselsradikalisering sett i lys av maskulinitetsperspektiver

I det følgende kapittelet skal årsakene som har blitt presentert og beskrevet i de tre analysekapitlene diskuteres i lys av det teoretiske rammeverket, som er maskulinitetsperspektiver og interseksjonalitet. Videre vil det redegjøres for to mulige utfall av radikaliseringsprosessen til voldelig ekstremisme som innebærer utførelsen av voldelige handlinger eller terrorangrep: å bli fremmedkriger eller en 'homegrown terrorist', altså begå terrorangrep i det landet man er født og/eller oppvokst i. Det vil også bli diskutert forskjeller og likheter mellom disse to i lys av det teoretiske rammeverket. I motsetning til analysen vil ikke diskusjonen deles inn i samme kategorisering i form av individuelle, situasjonelle, eller strukturelle årsaker, da det er tydelig at disse fungerer i samspill med hverandre og er knyttet sammen, og fordi radikaliseringsprosessen er en kompleks prosess sammensatt av flere årsaker på de tre nivåene.

8.1. Maskulinitetsutøvelse i fængselsrommet

Slik som i andre sosiale settinger og miljøer, eksisterer det ulike subkulturer i fængsler. Dette har også en innvirkning på hvilke maskuliniteter og maskulinitetsuttrykk som er tilgjengelige. Det er få miljøer som inneholder et mer intenst og tøft sett med omstendigheter enn fængselsmiljøet (Jewkes, 2005: 51). Maskulinitetskulturen i mange fængsler idealiserer personlig makt og fysisk dominans (Ericsson, 2000: 22). Dette fører til at frykten for personlig sikkerhet er et overordnet trekk for mange innsatte.

Å vise at man er i stand til å beskytte seg selv og sin gruppe, etablerer i mange tilfeller en forestilling om at man vil fremstå som fysisk dominerende. Med fysisk dominans følger også ofte ønsket om makt og status, og mange innsatte blir med i grupper og gjenger nettopp som et middel for å oppnå makt og status (Ricciardelli, 2014). Innsatte som ikke er i stand til å beskytte seg selv står i fare for å bli enda mer sårbare i det som for mange oppleves som en allerede krevende, sårbar, og vanskelig situasjon. Derfor kan det oppleves som nødvendig å fremstå som hard og tøff, og som en person som er i stand til å beskytte seg selv. Sårbarhet i form av at man ikke kan beskytte seg selv fysisk, kan virke truende mot ens maskulinitet. Trusler mot ens personlige sikkerhet og derav maskulinitet kan bidra til at man blir medlem av bestemte sosiale grupper eller gjenger i fængsel som kan bistå med beskyttelse. Medlemskap i en slik gruppe fører ikke bare til at man enklere kan komme seg fysisk gjennom fængselsoppholdet, men det virker også for å opprettholde ens maskulinitet, i det minste når det

gjelder ytre fremvisninger. Ens maskulinitet kan ytterligere vedlikeholdes og forsterkes når man likeså kan vise for andre at man er villig og makter å beskytte gruppen man er en del av.

Dette ser man sannsynligvis er tilfelle i Hansen (2018) sin studie, der Zubair sin maskulinitetskonstruksjon som en hard og tøff innsatt førte til at han fikk et behov for beskyttelse fra potensielle fiendtlige innsatte, og denne beskyttelsen fikk han ved å bli med i en islamistisk gjeng. Den hypermaskuline fremvisningen ble videre opprettholdt av at han også beskyttet de andre medlemmene av gjengen. Ved et tilfelle gikk han så langt som å knivstikke en annen innsatt for å vise at han var lojal ovenfor gjengen og at han ikke var redd for noen (Hansen, 2018: 142). Zubair fortalte at denne hendelsen førte til at statusen hans skjøt opp i været og han fikk ekte respekt, noe som følte veldig bra og var en posisjon han var villig til å gjøre hva som helst for å opprettholde (Hansen: 2018 142).

Jewkes (2005: 46) hevder at et miljø preget av frykt vil føre til at individer med mer makt utnytter individene som anses som svake. I fengsel ser fordelingen av makt ut til å ligne på tradisjonelle mønstre av patriarkatet ute i samfunnet, der sårbare innsatte, f. eks seksuallovbrytere, blir skremt, truet, og utsatt for vold. Det er tydelig i fengselslitteraturen at innsatte som har begått seksuallovbrudd er nederst på rangstigen og at dette gjør seg gjeldende på tvers av fengselssystemer (se f. eks Maguire, 2021; Ricciardelli, 2015; Ugelvik, 2015). Det kan også argumenteres for at innsatte som lider av psykiske lidelser eller har psykiske problemer også er lenger nede i fengselshierarkiet, da de kan ha større vanskeligheter med å oppfylle (hyper)maskuline idealer om å være tøffe, fysisk dominerende, selvstendige, utvise styrke, ha makt, og være i stand til å håndtere soningen som 'en ekte mann'.

Innsatte som faller inn under disse to kategoriene kan karakteriseres som å ha underordnede maskuliniteter. Det kan dermed tenkes at de som er nederst i fengselshierarkiet, og innehar en sårbar maskulinitet og posisjon – en underordnet maskulinitet - kan stå i større fare for å bli påvirket av ekstremistiske innsatte. Dette viser seg å være gjeldende i radikaliseringsprosessen av innsatte i de franske fengslene som Khosrokhavar (2013) studerte. Der ble innsatte som ble ansett å være spesielt sårbare i fengselsteksten og befant seg nederst i fengselshierarkiet, oppsøkt av karismatiske radikaliserere, og hadde større risiko for å bli forsøkt radikalisert.

8.1.1 Radikalisering som en ressurs for «å gjøre kjønn»

Messerschmidt (1993) argumenterte for at kriminalitet fungerer som en ressurs for «å gjøre kjønn» og som en måte å vise at man er maskulin. Videre argumenterer han for at kriminalitet oppstår som et resultat av at man ikke har andre legitime midler for å demonstrere

maskulinitet. I dette rammeverket kan det å bli medlem av en fengselsgjeng og å bli radikalisert være en måte å vise maskulinitet på, i fraværet av andre 'legitime' midler å vise maskulinitet i fengselsteksten. Radikaliseringsprosessen kan dermed beskrives som en måte «å gjøre kjønn».

Dette virker å kunne tilskrives Zubair sin opplevelse. Hansen (2018: 132-133) skriver at Zubair var en mann i midten av tjuårene som opprinnelig var fra Nord-Afrika. Zubair hadde først migrert til et annet europeisk land med familien sin, og fortalte at han aldri hadde opplevd noen form for rasisme eller sosial ekskludering mens han bodde i dette europeiske landet. Han flyttet etter hvert alene til Norge og opplevde store problemer med å integrere seg inn i det norske samfunnet. Han følte seg alene, isolert, deprimert, og sosialt ekskludert, og begynte etter hvert å oppleve flere tilfeller av rasisme. I denne perioden hadde han et omfattende narkotikamisbruk og det var under ruspåvirket tilstand at han begikk flere voldelige lovbrudd, som førte til at han ble fengslet. Disse følelsene ble ytterligere forsterket under soningen, og han utviklet et dypt hat mot vesten, nordmenn, og kriminalomsorgen.

Zubair hadde et stort behov for å få respekt og å bli sett på som en tøff innsatt. Å bli med i den muslimske fengselsgjengen bidro til at Zubair kunne styrke sin fremtreden som tøff, samt hans posisjon og makt i fengselmiljøet. Flere av de verdiene som Zubair hadde behov for å ytre og bli assosiert med da han sonet i det ene høysikkerhetsfengselet, er verdier som ofte har blitt tilskrevet som tradisjonelt maskuline, slik som styrke, dominans, tilbøyelighet til å utøve vold, selvsikkerhet, og aggressivitet (Connell, 1995). Det kan tenkes at deltakelsen i gjengen bidro til at Zubair klarte å oppnå den maskuliniteten han ønsket, som han mislyktes med å oppnå både i det norske samfunnet før han kom i fengsel, og før han ble med i den muslimske fengselsgjengen. I fraværet av andre 'legitime' midler for å oppnå en tilfredsstillende maskulinitet i fengselet, kunne midlene som fengselsgjengen tilbød virke appellerende for å oppnå de maskuline praksisene som han ellers ikke klarte å oppnå ved å følge den legitime veien.

8.2. Betydningen av sosiale relasjoner og sårbarhet for maskulinitetsutøvelse

En faktor som konsekvent går igjen i forskningslitteraturen på radikaliseringsprosessen generelt er tilknytningen til likesinnede individer i subkulturelle grupper, og ønsket om og følelsen av sosial tilhørighet (se f.eks. Cottey og Hayward, 2011; Larsen og Jensen, 2019; McCauley og Moskalenko, 2008; Stern, 2003). Dette behovet er også tilstedeværende i fengsel (Awan, 2013; Hansen, 2018; Liebling, Arnold og Straub, 2011; Mulcahy, Merrington og Bell, 2013; Olsen, 2008). I fengsel reduseres dessuten innsattes tilknytning til og samhandling med

sosiale relasjoner de har på utsiden. Dette kan for noen resultere i at man isolerer seg selv fra andre, mens andre søker etter likesinnede og etablerer nye relasjoner.

Fengselshierarkier og maktstrukturen påvirker hvordan innsatte konstruerer og opprettholder sin identitet, som også påvirker deres mentale helse (Iwamoto m fl., 2012: 284). Fengslingen kan for mange oppleves som et sjokk og et traume, og som nevnt tidligere er det også vanlig å oppleve ubalanserte og ustabile følelsesmessige tilstander slik som sinne, frykt, og tristhet, samt identitetskriser (Tiscini og Lamote, 2019).

Menn møter mange hindringer på veien til å få psykisk helsehjelp og behandling i fengsler (Kupers, 2005: 714). En årsak til dette kan være som følge av det opplevde tapet av personlig frihet, å leve i et restriktivt miljø, følelser av håpløshet, og tilpasningsprosessen til et nytt og krevende miljø (Pomeroy, Kiam og Green, 2000). Disse faktorene kan forverre ens psykiske helse generelt, men det kan også utvikle seg til å bli mer langvarig og alvorlig. Maskulin dysfunksjonell belastningsteori beskriver hvordan presset for å oppnå samfunnsmessige kjønnsforventninger forårsaker 'maskulin belastning', som kan ha uheldige konsekvenser for den mentale helsen, slik som utviklingen av psykiske lidelser (Pleck, 1995). Dette er svært gjeldende for menn som soner i fengsel, som prøver å oppfylle maskulinitetsforventningene i fengselsmiljøet.

Forskning viser at innsatte som følger strenge og tradisjonelle forestillinger om maskulinitet, generelt opplever mer angst og depresjon, og har en dårligere psykisk helse (Courtenay og Sabo, 2001). Menn i fengsel kan også være mer sårbare for å utvikle psykiske helseproblemer og lidelser sammenlignet med menn i den generelle befolkningen, på grunn av det krevende miljøet de lever i (Iwamoto m fl., 2012: 284). Menn i fengsel har også en tendens til å avvise andre innsatte som søker hjelp eller innsatte som oppfattes som å klage for mye på tilværelsen eller omstendighetene (Courtenay og Sabo, 2001). Dette kan oppfattes som å være 'en kvinnelig ting å gjøre' og mannlige innsatte kan derfor i større grad holde problemene sine for seg selv og avstå fra å søke hjelp. Opprettholdelsen av og presset om å følge strenge maskuline normer og verdier kan dermed føre til store belastninger på innsattes psykiske helse.

Siden det kan bli oppfattet som ikke-maskulint å be om hjelp, kan det føre til at man holder problemene sine for seg selv, og muligens også prøver å holde seg unna fellesområder eller aktiviteter der det er mange andre innsatte til stede. Radikalisatorene som Khosrokhavar (2013) beskriver i sin studie prøver også å holde seg mer anonyme og under radaren, men riktignok av andre årsaker. Radikalisatorene brukte i mindre grad fellesbønn eller andre religiøse sammenkomster i fengselet som rekrutteringsarenaer og beveget seg heller mot treningsrommet eller arbeidsdriften. Selv om flere innsatte kan trene eller jobbe på arbeidsdriften

samtidig, foregår ikke dette som felles aktiviteter, og det er muligheter for at innsatte trener eller jobber alene. Her kan radikaliserende gjøre seg kjent med innsatte som er for seg selv, og potensielt danne en sterk relasjon til dem. For en innsatt som er psykisk syk, kan dette fremstå som å være en person man kan lene seg på, stole på, og få støtte og hjelp av. Radikaliserende kan utnytte den sterke følelsesmessige tilknytningen og de psykiske problemene til sin fordel, og slik påvirke og endre tankesettet til den psykisk syke innsatte.

Innsatte som føler seg ensomme, maktesløse, og fortapte, og prøver å finne et nytt fellesskap eller etablere nye relasjoner, befinner seg i en posisjon som innsatte som opptrer som karismatiske lederfigurer kan utnytte. I vakuumet som oppstår når man mister kontakt med relasjoner på utsiden og/eller prøver å finne en mening med fengselstilværelsen, kan karismatiske innsatte opptre som mannlige forbilder man kan få en tilknytning til.

Lloyd (2012: 29) siterer fra en upublisert rapport hvor det argumenteres for at tilknytning til voldelig Jihad styrker maskulinitet, og kompenserer for følelsen av å bli dominert og emaskulert av autoritære fedre. I den aktuelle rapporten rapporterte flere intervjuobjekter at de hadde anstrengte familieforhold der det ble snakket lite om følelser, og at de hadde en svært autoritativ eller fraværende far (Lloyd, 2012: 29). Dette var også et fellestrekk i bakgrunnen til terrordømte som Lloyd (2012) hadde jobbet med gjennom saksbehandling. Hun viser til beretninger om at de ikke følte seg respektert eller av noe verdi for faren; at faren hadde forlatt dem som barn; at de følte seg ydmyket og med liten status; eller at faren var sterkt imot islamistisk ekstremisme, og at vedkommende ble ekstremist fordi de selv hatet og foraktet faren.

Paul (2019b) sine funn blant ekstremister i Nederland viste at mange radikaliserende individer i Nederland også kom fra dysfunksjonelle familier med svak sosial kontroll. Paul (2019b: 64) siterer en nederlandsk terrorismeekspert som uttalte at mange nederlandske ekstremister hadde fedre som tilbragte mye tid utenfor hjemmet sammen med andre menn, og knapt brydde seg om oppveksten til barna sine. Disse fedrene hadde tradisjonelle syn på kjønnsroller og anså barnepass og oppdragelse som morens arbeid, mens faren skulle adlydes og ikke være en som barna diskuterte problemene sine med.

Flere av mennene som har begått terrorangrep- og handlinger som det vises til i analysen, hadde problematiske oppvekster som var preget av autoritative og/eller fraværende fedre. Foreldrene til Mohamed Merah skilte seg da han var rundt fem år, og faren, som hadde vært fysisk voldelig mot hans eldre brødre, tilbrakte mesteparten av tiden etter skilsmissen i Algerie hvor han importerte franske varer ulovlig (Andre og Harris-Hogan, 2013: 308). Han ble senere dømt for narkotikahandel i Frankrike. Merah sin far tilegnet seg også et islamistisk

tankesett og diskurs da han var ung, som førte til at Merah og søsknene hans måtte se på voldelige bilder og videoer (Andre og Harris-Hogan, 2013: 309). Merah vokste opp i et miljø der han var preget av farens ekstremistiske diskurs og daglige fysiske mishandling. Man vet lite om faren til gjerningsmennene bak terrorangrepet på *Charlie Hebdo*, Saïd og Chérif Kouachi, men begge foreldrene skal ha dødd mens de var unge (Walklate og Mythen, 2016). Mehdi Nemmouche, gjerningsmannen bak masseskytingen på et jødisk museum, hadde en far som ikke ville anerkjenne ham som sin sønn, og forlot moren før han ble født (Perliger og Milton, 2016). Moren hans led av depresjon og han ble sendt på fosterhjem da han var tre år, frem til bestemoren hans tok han inn da han var 17 år (Weitzmann, 2014).

Det kan tenkes at de som ikke har hatt gode mannlige rollefigurer i oppveksten eller gjennom livet, lettere kan knytte seg til karismatiske lederfigurer. Dette kan gjøre seg spesielt gjeldende dersom en slik relasjon kan oppfylle tidligere utilfredstilte behov som respekt, bekreftelse og oppmerksomhet. Karismatiske lederfigurer kan dermed oppta en farsrolle for unge menn som enten har blitt avvist eller ikke har hatt en farsfigur i livet sitt, og slik etablere et sterkt tillitsforhold.

8.3 Ekstrem islamisme – en type protestmaskulinitet

‘Motstandsidentitetene’ som noen innsatte tilegner seg i løpet av soningen, kan karakteriseres som å være en form for protestmaskulinitet. Motstandsidentitetene oppstår som en løsning på fratakelsen av identitet, og som et middel for å få tilbake kontrollen og autonomien man mister som en konsekvens av soningen. Den kan motivere innsatte til å stå i opposisjon til fengsels normer, regler og autoritet.

Walker (2006) teoretiserte en ‘disiplinert’ protestmaskulinitet til å innebære en gruppe med likesinnede som danner et fellesskap basert på felles verdier eller handlinger som utfordrer hegemonisk maskulinitet. Sentrale trekk ved hegemonisk maskulinitet som også er gjeldende i fengsel er makt, kontroll, følelsesmessig undertrykkelse, autoritet, uavhengighet, aggressivitet, og en toleranse for vold (Evans og Wallace, 2008; Karp, 2010). Dette er riktignok hvordan hegemonisk maskulinitet blir oppfattet mellom innsatte og som en del av innsatthierarkiet. For fengselsledelsen derimot, vil den ideelle innsatte og derav maskuliniteten, heller bestå av å være en ‘mønsterinnsatt’ som tilpasser seg fengselstilværelsen, følger reglene og retningslinjene de er underlagt, og ikke gjør opprør mot de ansatte eller fengselssystemet. ‘Motstandsidentitetene’ fungerer som et opprør mot fengselssystemet og reglene man er underlagt, altså som en protest som utfordrer det fengselsledelsen anser som en idealinnsatt. Eksempelvis, ble ‘motstandsidentiteten’ til Zubair beskrevet som å blant annet bli brukt som et

middel for å utfordre fengselsautoritetene (Hansen, 2018: 138). Slik som Connell (1995) beskrev, inneholder protestmaskuliniteter ofte overdrevne fremvisninger av styrke, tøffhet, og hypermaskulinitet, som ikke er uvanlige maskulinitetskonstruksjoner i fengsel (Haney, 2011; Jewkes, 2005; Sabo, Kupers og London, 2001). Islam kan dermed brukes for å underbygge en type protestmaskulinitet, og som et virkemiddel for å trosse fengselssystemet. Selv om innsatte som etablerer 'motstandsidentiteter' kan fremstå som potensielt voldelige ekstremister, er ikke dette nødvendigvis tilfelle.

Nyere tids utenrikspolitikk knyttet til den vestlige krigføringen i Irak og konflikter i Midtøsten, spesielt i Afghanistan, kan fungere som en bidragende radikaliseringsfaktor, både i fengsel og utenfor. Krigføring utgjør en viktig arena for organisert vold, og har vært en praksis som nesten utelukkende har vært utført av menn (Christensen og Rasmussen, 2015). Ifølge Christensen og Rasmussen (2015: 189) betyr dette at krigføring og militære institusjoner har vært viktige i etableringen av maskuliniteter, og i mange sammenhenger har militarisert maskulinitet også vært et element i hegemoniske former for maskulinitet. På et strukturelt nivå er det ifølge Christensen og Jensen (2010: 78) tydelig at kjønn er en viktig faktor i global utvikling og sosiale endringer, og det er spesielt tydelig i tilknytning til terrorangrepene 11. september, og den påfølgende krigen mot terror som eskalerte i kjølvannet av angrepene. Diskursen som oppstod i etterkant var ofte rammet inn av skjæringspunktet mellom religion, klasse, etnisitet, og kjønn (Christensen og Jensen, 2010: 78), og kan dermed betegnes som å også være interseksjonell.

Det kan sies at den påfølgende politiske diskursen etter invasjonen av Irak og kampen mot Taliban og Al-Qaida, plasserte motparten sin maskulinitet som underordnet til den vestlige hegemoniske maskuliniteten. Dette kan føre til at personer som deler lignende egenskaper med medlemmene av disse bevegelsene, slik som religion og rase/etnisitet, eller fysiske trekk som ofte forbindes med mannlige medlemmer, og befinner seg i en lavere sosial klasse i vestlige samfunn, kan føle at deres identitet og maskulinitet blir truet av den vestlige politikken og diskursen. Europeiske lands valg om å fortsette å begå det som oppfattes som urett i land der majoriteten av befolkningen er muslimer, kan oppleves som undertrykkende og emaskulerende.

Lloyd (2012: 23) fant at mange muslimske innsatte som hadde sett bilder fra krigene i Afghanistan og Irak som fremstilte overgrep, ydmykelse, undertrykkelse, eller ofring av muslimer, fikk et sterkt ønske om å beskytte og hevne urettferdigheten som ble begått mot muslimer, og gjenopprette muslimsk stolthet. Radikaliseringen som blir drevet frem kan dermed betegnes som å gjenspeile en form for protestmaskulinitet mot utenrikspolitikken i flere

vestlige land. Fengselstilværelsen kan videre forsterke tolkningen av kriminalitet, vold, eller terror som et legitimt virkemiddel for politisk protest (Roy, 2017b). Dette ble eksempelvis rapportert i Liebling, Arnold og Straub (2011) sin studie, der innsatte fortalte at islam og å være muslim kunne brukes som en politisk uttalelse, og et virkemiddel mot både myndighetene og fengselssystemet, for å markere at de var uenige med myndighetenes politikk. Islam kunne brukes som en måte å uttrykke sinnet sitt mot samfunnet og ta et politisk standpunkt som sto i opposisjon til myndighetene og fengselssystemet.

En slik form for protestmaskulinitet gjør seg også gjeldende i relasjon til innenrikspolitikken, spesielt i fransk kontekst. En konsekvens som følge av politikk er den økende sikkerhetisering²¹ av muslimske maskuliniteter (Rizvi, 2022). I mange deler av Vest-Europa blir uttrykk for muslimsk religiøsitet i økende grad et område som blir preget av statlig intervensjon (Rizvi, 2022: 126). Et eksempel på dette er debattene rundt bruk av hijab og burka i Frankrike. I 2010, som det første landet i Europa, ble det vedtatt en lov som forbyr ansiktsdekkende plagg på offentlige steder, som burka og niqab (Doyle, 2013: 273). I 2021 ble det stemt frem et lovforslag som ville forby mindreamige i å bruke religiøse symboler og plagg som signaliserte kvinners underlegenhet overfor menn i offentligheten (Al Jazeera, 2021).

Det er nettopp kvinners underlegenhet overfor menn som er hovedmotivet bak debattene om muslimske kvinners bekledding. I både offentlig og privat sfære blir muslimske kvinner sett på som ofre for paternalisme,²² det muslimske patriarkatet, og for muslimsk kvinnehat (Hauser, 2021: 151). Lovforslaget argumenterer for at det skal beskytte kvinnen ved at de ikke skal bli tvunget til å dekke til ansiktet, at de ikke isoleres og gjøres usynlige ute i offentligheten, at de ikke skal undertrykkes ved å dekke seg til for å ikke friste menn, og bidra til å frigjøre kvinnen fra den overlegne muslimske mannen (Gohir, 2015). Spørsmålet er om dette lovforslaget egentlig er ment for å frigjøre kvinnen eller om det er ment som et virkemiddel for å kontrollere muslimske menn som anses å utføre denne tvangen. Denne debatten kan dermed også være en refleksjon av det stigmaet som muslimske menn møter i det franske samfunnet generelt, og egentlig handle om at man er mer redd for den muslimske mannen og deres oppfattede variant av hegemonisk maskulinitet, enn man er opptatt av kvinners antatte undertrykkelse.

²¹ Sikkerhetisering blir definert som å være «trekket som tar politikk utover de etablerte spillereglene og rammer inn spørsmål enten som en spesiell type politikk eller som å være over politikk» (Buzan, de Wilde og Waever, 1998: 23). Konseptet omhandler hvordan ulike aktører gjør et fenomen om til et sikkerhetsspørsmål.

²² En persons makt over en annen person som kan styre seg selv.

Den harde, sekulariserte tolkningen av fransk laïcité kan presse muslimske minoriteter mot voldelig ekstremisme ved å begrense individuell religionsfrihet. Dette har videre bidratt til stigmatiseringen av islam og muslimer i den franske politikken (Doyle, 2013). Terrorangrepene mot *Charlie Hebdo* og angrepene utført av Mohamed Merah, var påvirket av sekulariseringspolitikken og de religiøse begrensningene som ble oppfattet å være spesielt rettet mot muslimer. Kouachi-brødrene uttalte at *Charlie Hebdo* primært ble angrepet som hevn for publikasjonene av karikaturer av profeten Muhammed, og for magasinet nedsettende fremstilling av islam og muslimer (Walklate og Mythen, 2016: 334), mens retningslinjene rundt muslimers adferd og påkledning, og stigmatiseringen fra samfunnet som en helhet, sannsynligvis akselererte Merahs radikaliseringsprosess (Andre og Harris-Hogan, 2013: 317).

Et alternativt narrativ er at terrorhandlingene er en voldelig respons og en form for motstand mot den tydelige kolonialismen til vestlig sekularisering (Jones, 2018: 153). Den franske staten har en lang historie med å skape og beskytte en offentlig sfære der religion og religiøse idealer ikke har noen spesiell status, hvor ytringsfriheten anses som å være svært viktig (Jones, 2018: 153). Vestlig sekularisering kan dermed fremstå som en trussel mot muslimsk maskulinitet, i form av at den prøver å undertrykke den til å tilpasse seg det sekulariserte franske samfunnets normer og hegemoni. Kontroversielle karikaturer og degraderende fremstillinger av islam kan oppleves som nedverdiggende, og dermed føre til at man får et sterkt behov for å beskytte og forsvare sin egen og den kollektive muslimske identiteten.

8.4. En sammensatt marginalisert maskulinitet

Flere av gjerningspersonene nevnt i analysen som har begått terrorangrep eller voldelige handlinger etter løslatelse, var arbeidsledige eller hadde lavtlønnede jobber, hadde lite eller ingen utdanning, hadde en marginalisert posisjon i samfunnet, og oppnådde generelt ikke betingelsene til den dominerende hegemoniske maskuliniteten i samfunnet. Som det fremkommer av analysen, rapporterte mange muslimske innsatte i europeiske fengsler at de følte seg utsatt for diskriminering, rasisme, og islamofobi. Mange opplevde at dette påvirket måten de ble behandlet på under soningen av både betjenter og andre innsatte, og for mange var tilværelsen preget av frykt og mistillit. Følelsen av å være en kollektivt marginalisert gruppe kan dermed fungere som en sterk kobling blant identitetssøkende innsatte (Veldhuis og Staun, 2009: 46).

Det kan virke til at årsaken til denne behandlingen primært kom som følge av at de var muslimer, men disse opplevelsene henger også sammen med kjønn, klasse, og alder. Så og si alle tilfellene som blir presentert i analysen er unge menn i 20-årene fra lavere klasser, ofte

med etnisk minoritetsbakgrunn. Sammensetningen av disse egenskapene og trekkene kan resultere i posisjoneringen av disse mennene inn under marginaliserte maskuliniteter, både ute i samfunnet og bak murene. Denne marginaliseringen kan best forstås som å være interseksjonell (Jensen og Larsen, 2021: 431). En slik marginalisert posisjon kan oppleves som en trussel mot ens identitet, og i slike tilfeller kan radikal og voldelig islamisme fungere som en løsning på dette problemet ved å tilby en ny form for maskulinitet som er heroisk og særegen i tilhengernes øyne, men fremdeles illegitim i flertallets øyne i samfunnet (Jensen og Larsen, 2021: 431). Å begå voldelige handlinger kan derfor være en måte å bevise sin mannlighet på, både blant vanlige kriminelle og voldelige ekstremister.

Å bli delegert til en posisjon som marginalisert maskulinitet er knyttet til den strukturelle marginaliseringen som mange muslimske minoriteter har opplevd før de kommer i fengsel. Unge muslimske menn er ofte underlagt negative kjønnete forventninger knyttet til antakelser om «Midtøsten» eller «muslimsk» maskulinitet (Jensen, 2006: 270). Det blir dermed ikke en fordel å være mann dersom man i tillegg er ung muslim. Ifølge Jensen (2006: 270) mangler disse unge mennene verdifull sosial og symbolsk kapital fra begynnelsen av, som følge av måten klasse, kjønn, etnisitet/rase, og religion krysser hverandre og former deres sosiale situasjon.

Muslimske maskuliniteter blir i lys av «krigen mot terror» og påfølgende negative mediefremstillinger utsatt for vedvarende sosiale ulikheter, strukturell marginalisering og ekskludering. I slike tilfeller kan radikal og voldelig islamisme fungere som et svar på de sosiale strukturene som henviser en til en marginalisert maskulinitet. Voldelig ekstremisme kan tilby et alternativ til identitet og maskulinitet som kan virke mer attraktivt for individer som ikke opplever å ha samme forutsetninger for å oppfylle maskulinitetsidealene i samfunnet, for eksempel knyttet til arbeid og økonomi (Jensen og Larsen, 2021: 431). Dette viser hvordan sosiale strukturer er knyttet til opplevelser og identitetsdannelse på individuelt nivå (Jensen og Larsen, 2021: 431). Den strukturelle marginaliseringen kan forstås som å være interseksjonell, da den omfatter en krysning mellom flere faktorer, som religion, rase/etnisitet, og lavere klasse, som skaper konsekvenser som dårlig integrering, fattigdom, og arbeidsledighet. Radikalisering kan dermed forstås som et svar og en løsning på den sosiale marginaliseringen og emaskuleringen man opplever i samfunnet, som følge av ens sosiale bakgrunn, etnisitet og religion, som videre kan forsterkes når man soner i fengsel.

8.5 Fremmedkriger-maskulinitet og 'homegrown terrorist'-maskulinitet

Det kan tenkes at innsatte kan bli rekruttert og påvirket til å begå terror- eller voldshandlinger innenfor to forskjellige kategorier: som fremmedkrigere eller 'homegrown terrorists', altså begå terrorangrep innenlands i landene de bor i.

Forskning viser at en kriminell fortid er vanlig blant europeiske jihadister, både blant de som har reist som fremmedkrigere til Syria og Irak, og har begått terrorangrep i Europa (Basra og Neumann, 2016). Marginaliserte individer har alltid vært en del av europeiske jihadistnettverk (Nesser, 2015), men det ser ut til at personer som har vært involvert i gatekriminalitet i større grad verver seg til å hjelpe IS (Ilan og Sandberg, 2019). Flere tidligere innsatte som er mistenkt for å ha blitt (ytterligere) radikalisert i løpet av soningen og har begått terrorhandlinger etter løslatelse, har en historie med gatekriminalitet. Dette var tilfellene hos blant annet Mohamed Merah, Amedy Coulibaly, Omar El-Hussein, brødrepåret Ibrahim og Khalid el-Bakraoui, og Mehdi Nemmouche. Voldelig jihadisme kan spille to ulike roller for gatekriminelle, der den rollen er at det kan fungere som en måte å rettferdiggjøre kriminalitet, mens den andre er å være en form for et «befrielsesnarrativ» for marginaliserte gatekriminelle (Basra og Neumann, 2016: 28-29). Disse diskursene kan være spesielt viktige for radikalisatorer i fengselsmiljøet.

Av eksemplene som er benyttet i analysen, har flertallet av de som har begått terrorangrep etter løslatelse utført angrepene innenlands. Noen av gjerningspersonene forsøkte også å reise til Syria eller Irak før de fikk fengselsstraffer, eller ble overvåket av myndighetene som følge av reiser til Afghanistan eller Pakistan. Dette er blant annet tilfellet hos Chérif Kouachi og Mohamed Merah. Chérif Kouachi ble arrestert i 2005 da han var på vei til å ta et fly til Damaskus, med mistanke om at han skulle videre til Irak. Han fortalte domstolen at han var lettet over å bli stoppet siden han egentlig ikke hadde lyst til å reise, men var redd for å bli sett på som feig dersom han ikke reiste (Chrisafis, 2015). Han fikk en relativt kort fengselsdom for dette, da advokatene mente han så ut til å være en skjør, ung gutt med få reelle politiske og radikale ideer, og at han heller var blitt manipulert til å bli med i en ekstremistisk gruppe (Chrisafis, 2015). Sammensetningen med personer som reiser til Syria har endret seg fra de som ønsket å kjempe i Irak. De som reiser til Syria for å bli fremmedkrigere kommer fra varierte bakgrunner, ofte med middelklassebakgrunn, utdanning og gode utsikter for fremtiden, mens de som ønsket å kjempe i Irak ble ansett som å være psykisk skjøre, fattige, og uten mål for fremtiden (Chrisafis, 2015). Kouachi falt inn under den sistnevnte kategorien.

Franske myndigheter hadde kjennskap til og overvåket Mohamed Merah som følge av hans reiser til Afghanistan og Pakistan (BBC, 2012). Disse turene gjorde at franske

myndigheter mistenkte ham for å bedrive radikal islamistisk aktivitet. Andre, slik som Mehdi Nemmouche, reiste til Syria for å bli fremmedkriger etter å ha blitt løslatt fra fengsel.

Nemmouche betegnes som å være den første fremmedkrigeren som har reist til Syria og begått et terrorangrep i Europa etter å ha vendt tilbake (Perliger og Milton, 2016: 1). Han reiste til Syria tre uker etter at han ble løslatt fra fengsel i 2012 og skal ha tilbragt over ett år med radikale jihadister der (Almasy og Erdman, 2014). Han skal ha blitt påvirket av islamistiske ideer mens han sonet i fengsel.

I skrivende stund har IS lidd militært nederlag og har ikke den samme hyppigheten av personer som kommer fra Vesten for å hjelpe dem. Dette betyr ikke at IS er oppløst eller at deres støttespillere har forsvunnet, men heller at de opererer på mer hemmelige former enn tidligere (Jensen og Larsen, 2021: 427). Det er derfor fremdeles relevant å se på maskulinitetsuttrykk knyttet til fremmedkrigere, siden dette fremdeles er et mulig utfall etter løslatelse, selv om det er mindre sannsynlig i dag. Dessuten har flere fremmedkrigere vendt hjem til sine respektive europeiske land, enten frivillig eller ved å ha blitt hentet, og det er sannsynlig at enda flere vil vende tilbake igjen i fremtiden og bli straffeforfulgt. Returnerende fremmedkrigere kan utgjøre en betydelig risiko, ved at de potensielt kan radikalisere innsatte gjennom å fortelle krigshistorier om heltemot fra Syria og Irak (Fabbri, 2019: 41), og oppta rollen som karismatiske ledere.

Voldelige islamistiske grupper bruker vanligvis følelser av grievances, følelsen av å bli marginalisert og viktimisert av det vestlige samfunnet, forventninger rundt maskuline roller, mostand mot skiftende kjønnsroller, og idealiseringen av 'kriger'-maskuliniteter, som strategier for å rekruttere unge menn (Dier og Baldwin, 2022: 5). Van Leuven, Mazurana og Gordon (2016) har demonstrert hvordan IS sin propaganda skildrer en idealisert og romantisert forestilling om maskulinitet som baserer seg på en tolkning av islam som gir menn høy status. IS sin propaganda er i stor grad strukturert for å trekke til seg unge menn, og de bruker hypermilitariserte, hypermaskuliniserte, og svært voldelige motiver for å fremstille sine krigere som selve symbolet på «ekte menn». Disse voldelige og hypermaskuliniserte bildene brukes for å desensitivisere mulige rekrutter slik at de er i stand til å begå handlingene som forventes av dem. Gjennom denne propagandaen utnytter IS unge menns følelser av skade og emaskulering, ved å konstruere en hypermaskulinitet basert på vold og underordningen av kvinner.

Selv om innsatte ikke har tilgang på internett og derav ikke burde ha muligheten til å se på slikt materiale mens de soner, kommer det frem av utvalgslitteraturen at noen innsatte likevel har hatt tilgang på videoer og bilder fra IS eller annet islamistisk materiale, eller har

bedrevet ekstremistisk aktivitet gjennom smuglede mobiltelefoner (Basra og Neumann, 2020; Hansen, 2018; Neumann, 2010; Trujillo m fl., 2009). Det er dermed ikke helt utenkelig at innsatte har fått tilgang til IS eller lignende gruppers propaganda, til tross for at de soner i fengsel.

Et sentralt tema for de kjønnede narrativene som brukes av både IS og andre voldelige ekstremistgrupper, er forholdet mellom det globale nord og sør (Dier og Baldwin, 2022: 4). «Krigen mot terror» har ført til opprettelsen av visse forestillinger av maskulinitet. Messerschmidt og Rohde (2018) identifiserte at Osama Bin Laden benyttet seg av hierarkisk, kjønnede narrativer konstruert rundt forestillinger om skurker (amerikanere og jøder), ofre (ummah eller det islamske samfunnet), og helter (jihadistene). Bin Laden brukte disse narrativene til å oppfordre unge muslimske menn til å oppfylle sin maskuline plikt og rolle som beskyttere av ummahen. Messerschmidt og Rohde (2018) viste videre hvordan det nærmest oppstod en «maskulinitetskrig» mellom Vesten og voldelige islamistiske grupper, hvor de prøvde å konstruere og bevise at deres maskulinitet var mer overlegen enn motpartens.

Et trekk ved ekstrem islamistisk ideologi er at den avviser vestlig kultur, og dens normer og verdier. Som belyst i kapittel 5.3, hevder Leman (2019: 143-144) at mange unge kriminelle med innvandrerbakgrunn føler at de har svært begrenset, eller ingen muligheter eller tilgang til den vestlige kulturens materialistiske forbrukersamfunn, og at dette oppleves som urettferdig. Unge minoritetsmenn kan derfor oppleve at de ikke har like muligheter til å oppnå sine mål ved å benytte seg av samfunnet legitime midler som følge av lav sosioøkonomisk status, ekskludering fra arbeidsmarkedet, og strukturell marginalisering. Resultatet av dette kan bli at unge minoritetsmenn føler seg avvist og fremmedgjort fra det samfunnet de bor i. Ved å benytte seg av skillet mellom det globale nord og sør, kan voldelige islamistiske grupper i ytterligere grad appellere til dem som innehar følelser av grievances og som føler seg marginalisert, diskriminert, og urettferdig behandlet i vestlige samfunn. Slike individuelle følelser henger tett sammen med antatt eller faktisk marginalisering på strukturelt nivå og dette kan potensielt resonnerer enda sterkere blant innsatte som soner i vestlige fengsler.

Manndom og ære henger tett sammen, og menn blir ofte ansett som å være beskyttere av både sin egen og kvinnenens ære i sine familier (Cohen m fl., 1996). I islamsk ekstremisme, oppnår man mannlig ære i rollen som kriger. En ekstrem versjon av islam kan bruke denne oppgaven som en rettferdiggjørelse for bruken av vold om nødvendig, fordi vanære er synonymt med skam og emaskulering (Möller-Leimkühler, 2017: 122). Dette ansvaret kan også overføres til å gjelde alle muslimer, ved at man har et ansvar for å beskytte islam som religion og muslimers ære. Satiremagasinet *Charlie Hebdo* var kjent for sine karikaturer og

kontroversielle fremstillinger av islam og muslimer. Cherif Kouachi uttalte i et intervju, noen timer før han ble skutt og drept av politiet, at de ikke var mordere, men forsvarere av profeten: «Vi dreper ikke kvinner. Vi er ikke som deg. Det er dere som dreper kvinner og barn i Syria, Irak og Afghanistan. Dette er ikke oss. Vi har en æreskodeks i Islam» (Saliba, 2015). Terrorangrepet som ble utført av Kouachi-brødrene kan betraktes som å være en handling ment å forsvare muslimske menn og kvinners ære fra nedgraderende fremstillinger, men også muslimske kvinner og barn som ble oppfattet å være ofre for vestlige militære styrker. Angrepet styrket deres manndom og fungerte som et 'bevis' på etterlevelse av rollen som beskytter.

Det kan hevdes at de som velger å bli fremmedkrigere etter løslatelse, potensielt gjør dette i et forsøk på å oppnå en form for hegemonisk maskulinitet, som de ikke har klart å oppnå i det vestlige samfunnet. En av årsakene til at unge menn ikke klarer å oppnå hegemonisk maskulinitet, er som følge av sammensetningen av rase/etnisitet, klasse og religion, og den påfølgende opplevde fremmedgjøringen, marginaliseringen, og ekskluderingen fra samfunnet. Som det er belyst tidligere, kan en hard og aggressiv maskulinitet oppstå som et svar på en opplevd eller faktisk sosial marginalisert posisjon (Jensen og Larsen, 2021).

IS retter seg hovedsakelig mot unge menn med skjøre identiteter som de kan forme, som lengter etter et mål med livet og eventyr (Möller-Leimkühler, 2017: 121). For mange unge menn kan det å bli fremmedkriger derfor også handle om at man ønsker tilhørighet til et fellesskap og har et ønske om å oppleve spenning, adrenalin, og heltedåd. Dette kan være spesielt gjeldende for unge menn som ikke finner noen annen vei for å oppnå disse tingene i de vestlige samfunnene de lever i. Videre, kan å slutte seg til ekstremistgrupper tilby solidaritet, trøst, og hevn mot en felles fiende, i tillegg til å bidra med identitet, mening, og mannlig stolthet. I en fremmedkriger-maskulinitet kan det dermed tenkes at ønsket om å oppnå en overordnet hegemonisk maskulinitet og alt det innebærer, er et av hovedmålene med å delta i slik aktivitet. Her blir tradisjonelle mannlige idealer sterkt overdrevet, og det er tydelig at menn som legemliggjør det voldelige ekstremistiske grupper betrakter som å være den ideelle mannen, dermed befinner seg øverst i kjønnshierarkiet.

Omfavnelsen av ekstrem islamistisk ideologi som fører til hjemmedyrket terrorisme, er lik fremmedkrigermaskuliniteten i form av at man ønsker å oppnå de samme maskuline idealene og målene, men den kan betegnes som å også gjenspeile og være nærmere en form for protestmaskulinitet. Terrorhandlinger som blir begått i samfunnet man er oppvokst og bor i, er ofte resultatet av at man velger å avvise det vestlige samfunnet som man selv har blitt avvist fra, og posisjonen man har blitt tildelt som marginalisert maskulinitet. Fremmedkriger-maskulinitet innebærer også avvissningen av det vestlige samfunnet og kulturen, men her står

fellesskapsfølelsen og ønsket om spenning også sterkere. Terror- og voldelige angrep utført innenlands kan bli sett på som et virkemiddel til å demonstrere mot vestlig politikk, verdier og kultur, og dette kan være spesielt gjeldende for unge muslimske menn som føler seg marginalisert eller urettferdig behandlet, eller oppfatter at islam og muslimer blir truet eller nedverdiggjort. Slik som det påpekes av Connell (1995) i hennes fortolkning av protestmaskuliniteten til fattige arbeiderklassemenn, fører utfallet av denne typen demonstrasjon blant unge muslimske menn sjeldent til en reell forbedring i livene deres. Dette blir illustrert ved at mange muslimske innsatte rapporterte at de ble møtt med frykt, mistillit, og mistenksomhet i fengselsanstaltene, som har påvirket måten de har blitt behandlet på av betjenter og andre innsatte (Beckford, Joly og Khosrokhavar, 2005; Khosrokhavar, 2013; Liebling og Straub, 2012; Ravagnani og Romano, 2022; Williams og Liebling, 2022). Denne mistilliten ble ofte ytterligere forsterket av medias fremstillinger av muslimer, spesielt i etterkant av terrorangrep og voldelige handlinger som har blitt utført av radikale islamister (Williams, 2021).

8.6. Avsluttende betraktninger

Radikalisering i fengsel kan forklares som å være del av en kjønnert prosess, og som en måte å utøve maskulinitet i omgivelsene og miljøet man befinner seg i. Fengselstilværelsen består ofte av krevende og tøffe forhold, som også preger maskulinitetskulturen. Maskulinitetskulturen i mange fengsler verdsetter styrke, makt, fysisk dominans, autoritet, tøffhet, og tilbøyelighet til bruk av vold. Fengsler blir derav ofte beskrevet som å være hypermaskuline rom. For noen innsatte kan det å bli med i ekstremistiske gjenger, hvor de fremstår som tilsynelatende radikalisererte, være en måte å oppnå de maskuline idealene, hegemonisk maskulinitet, i fengselsmiljøet. Dette kan være for å overleve soningen ved å tilpasse seg maskulinitetskulturen i fengselet man soner i, få beskyttelse og vise at man er i stand til å beskytte de andre medlemmene av gjengen gjennom vold og trusler, for å oppnå høyere status i innsatthierarkiet, eller for å unngå å bli posisjonert nederst i hierarkiet som en underordnet maskulinitet. Radikalisering kan dermed fungere som en ressurs for «å gjøre kjønn». Sosiale relasjoner, samhandlingen med, og tilknytningen man har til andre innsatte, spesielt karismatiske lederfigurer, er også av stor betydning for maskulinitetsutøvelse og potensielle radikaliseringsprosesser. De som befinner seg nederst i fengselhierarkiet, og innehar en sårbar posisjon og underordnet maskulinitet, kan stå i større fare for å bli radikaliseret, spesielt dersom de blir avhengige av andre innsatte for å komme seg gjennom soningen.

Ekstrem islamisme kan i noen tilfeller fungere som en type protestmaskulinitet og 'motstandsidentitet'. Det kan fungere som et opprør mot fengselssystemet og reglene man er

underlagt, og for å utfordre fengselsautoriteten. Denne protestmaskuliniteten vil også henge sammen med opplevelser av strukturell marginalisering, og følelser av grievances og frustrasjon innsatte kan ha erfart før de ankommer fengsel, som kan forsterkes under soning som følge av fengselsforholdene- og miljøet, og videreføres etter løslatelse. Det er enda større sannsynlighet for at en slik protestmaskulinitet fortsetter etter løslatelse om man også er sterkt misfornøyd med europeisk utenriks- og/eller innenrikspolitikk.

Mange muslimske innsatte kan betegnes som å ha vært posisjonert som marginaliserte maskuliniteter. Denne marginaliserte maskuliniteten virker å være sammensatt av kjønn, klasse, alder, og religion, og kan forstås som å være interseksjonell. Mange av disse unge mennene mangler sosial kapital fra begynnelsen av som følge av måten klasse, kjønn, etnisitet/rase og religion krysser hverandre, og former deres sosiale posisjon. Flere var arbeidsledige, hadde lite eller ingen utdanning, og oppnådde generelt ikke betingelsene til hegemonisk maskulinitet i samfunnet. I slike tilfeller kan voldelig islamisme fungere som en mulig løsning ved å tilby en form for maskulinitet og en alternativ måte å bevise sin mannlighet på.

To mulige utfall av fengselsradikalisering er å bli fremmedkriger eller 'homegrown terrorist'. Voldelige islamistiske grupper vil ofte utnytte følelser av grievances og frustrasjon, og opplevd marginalisering og viktimisering fra det vestlige samfunnet, for å rekruttere unge, misfornøyde menn. Dette kombineres med hypermilitariserte og hypermaskuliniserte forestillinger av ekte menn som 'krigere' og beskyttere. Begge utfall kan anses som å være forsøk på å oppnå en form for hegemonisk maskulinitet, som man ellers har ikke klart å oppnå av ulike grunner, i det vestlige samfunnet. Det kan også gjenspeile et ønske om identitet, tilhørighet, og fellesskap, samt spenning, adrenalin og heltedåd. 'Homegrown-terrorism' kan anses som å ligne mer på en protestmaskulinitet, da motivasjonen bak flere terrorangrep som har blitt begått i Europa, er å være angrep på vestlig politikk, verdier, og kultur, samt en demonstrasjon av gjerningspersonenes avvisning av det vestlige samfunnet. Blant fremmedkrigere vil oppfyllelsen av maskuline idealer, og rollen som 'ekte menn' muligens stå sterkere.

Til slutt, er det også svært viktig å påpeke at det er mange som ikke velger å gå denne veien. De aller fleste innsatte som søker etter mening og identitet, føler på sterk frustrasjon og urettferdighet, er uenige med utenriks- eller innenrikspolitikk, soner i fengselsmiljøer som er krevende og tøffe, eller soner sammen med terrordømte- og ekstremistiske innsatte, blir verken terrorister eller ekstremister. Personer som blir radikalisert og senere begår voldelige handlinger, kan ikke tilskrives som å utelukkende være 'ofre' for situasjonelle og strukturelle faktorer. Til tross for at innsatte regnes som å være en sårbar gruppe på grunn av situasjonen de befinner seg i, og noen innsatte betegnes som å være spesielt sårbare, er det viktig å

bemerke seg at valget om å bli fremmedkriger, begå volds- eller terrorhandlinger, eller støtte ekstreme religiøse tolkninger, også kan gjenspeile at individet er en aktør som tar egne valg. Eksempelvis, kan steget om å bli fremmedkriger også motiveres av indre følelser slik som spenning, fascinasjon, fantasi, aggresjon og ideer. Årsaken til at man velger å bli del av ekstremistiske grupper kan derfor i betydelig grad bli gjort på basis av egne ønsker, og ikke bare være et resultat av situasjonelle og strukturelle omgivelser som man ikke kan kontrollere. Det er også verdt å betrakte hvorvidt og i hvilken grad individer som blir tilsynelatende radikalisert er aktive aktører, og ikke bare anse dem som å være passive, sårbare, og maktesløse individer som blir styrt av omgivelsene.

9 Avslutning

Denne oppgaven har presentert og gitt en detaljert beskrivelse av årsaker på individuelt, situasjonelt og strukturelt nivå, som kan bidra til å forklare hvordan og hvorfor personer som soner i fengsel, kan radikaliseres til en voldelig ekstremisme under soning. For å gjennomføre dette har jeg brukt en kvalitativ litteraturstudie, der jeg har innhentet tidligere forskning og litteratur, samt konkrete eksempler fra forskningslitteraturen og media. Formålet med dette har vært å besvare forskningsspørsmålet: «*Hvordan kan innsattes radikalisering foregå på individuelt nivå, situasjonelt nivå og strukturelt nivå?*». Videre har oppgaven, med utgangspunkt i funnene fra analysen, vist hvordan maskulinitet og interseksjonalitet er to vesentlige og relevante perspektiver som bidrar til å kaste et nytt lys over den tidligere forskningen og kunnskapen på feltet. Formålet med dette har vært å belyse det kjønnete aspektet ved radikaliseringsprosesser som finner sted i fengsel, ved å besvare forskningsspørsmålet: «*Hvordan kan innsattes radikalisering forstås gjennom bruk av maskulinitetsperspektiver og interseksjonalitet?*». Samlet sett har jeg besvart oppgavens primære forskningsspørsmål, som var: «*Hvordan kan innsatte radikaliseres i fengsel?*».

Det har vært omdiskutert i hvilken grad et fengselsopphold kan ha innvirkning på individuelle radikaliseringsprosesser, og hvorvidt selve radikaliseringen fant sted før, under eller etter soning, men oppgavens formål har ikke vært å undersøke omfanget av eller sannsynligheten for å bli radikalisert mens man soner i fengsel. Oppgaven har heller vært opptatt av å konkretisere hvilke årsaker som *kan* bidra til at dette skjer, og gi en nøye beskrivelse av årsakene. Som presentert i analysen og diskusjonen, foreligger det flere tilfeller av personer som har blitt påvirket og (ytterligere) radikalisert mens de har sonet i europeiske fengsler, som senere har begått terrorangrep og voldelige handlinger. Det som er tydelig, er at fengsler har et *potensiale* til å fungere som arenaer for radikalisering. Det er vist at det foreligger flere forhold i fengselsmiljøet som kan forsterke underliggende, individuelle risikofaktorer eller overordnede strukturelle faktorer, som senere kan utvikle seg i retning av voldelig ekstremisme, dersom det ikke blir gitt oppmerksomhet til, eller grepet inn i tilfeller der det foreligger flere risikofaktorer.

Oppsummert, kan straffegjennomføringen i seg selv være en faktor som fører til radikalisering ved at den bidrar til å forsterke avstanden mellom samfunnet utenfor og de som soner i fengsel. Dette gjelder både om man har, eller ikke har, tilknytninger til ekstremister/ekstremistiske nettverk før man ankommer fengsel. Fengsler kan dessuten fungere som en

møteplass for ekstremistiske individer, spesielt for de som soner for terrorrelaterte lovbrudd, eller som en rekrutteringsarena. Mange innsatte har opplevd utenforskap og fremmedgjøring, og mangler tilhørighet til et fellesskap, som ytterligere kan forsterkes under soning. Fængselsforhold på strukturelt nivå vil ha en innvirkning på fængselsmiljøene på lokalt nivå, og dermed påvirke tilstedeværelsen av situasjonelle risikofaktorer for radikaliseringsprosesser. Hvorvidt individuelle risikofaktorer blir ytterligere forsterket eller ikke vil også bli påvirket av de konkrete forholdene i et gitt fængselsmiljø, samt av hvor mange potensielle risikofaktorer som foreligger, og i hvilken grad de intensiverer hverandre.

Opgaven presenterer ikke noen nye årsaker til fængselsradikalisering som ikke allerede er identifisert og beskrevet i tidligere forskning og litteratur. Det foreligger imidlertid ikke en systematisk gjennomgang av disse årsakene og hvordan de opererer på individuelt, situasjonelt og strukturelt nivå. Denne studien bidrar med en systematisk kategorisering av utpekte årsaker på forskningsfeltet, og beskriver nøye hvordan de kan virke radikaliserende på hvert av nivåene isolert sett, i tillegg til å gi en helhetlig forståelse av fenomenet. Opgaven har også benyttet seg av et teoretisk rammeverk som hittil har vært lite brukt på forskningsfeltet. Den viser hvordan maskulinitetsperspektiver og interseksjonalitet kan brukes til å kaste et nytt lys over litteraturen som omhandler radikaliseringsprosesser i fængsel, og hvordan menns opplevelser i fængsel, veier inn i ekstremisme og antatte radikaliseringsprosesser, kan være knyttet til kjønn og utøvelse av maskulinitet. Maskulinitet og interseksjonalitet er konsepter som gir innsikt i prosessene som plasserer noen maskuliniteter på toppen av kjønnshierarkiet og andre på bunnen, hvordan dette kan ha en innvirkning på personlige følelser og identitetsdannelse, og hvordan det kan påvirke samhandlingen i fængselsrommet.

Ved å systematisk undersøke den eksisterende litteraturen har jeg også oppdaget kunnskapshull, og jeg ønsker å synliggjøre noen områder hvor det er behov for videre forskning. Som det kom frem av litteratursøkene, forelå det svært lite forskning på høyreekstrem radikaliseringsprosesser, spesielt i europeisk kontekst. Med tanke på utbredelsen av disse gruppene i Europa og Skandinavia, at høyreekstremistiske grupper utgjør en terrortrussel ifølge PST sin trusselvurdering, og tidligere volds- og terrorhandlinger som har blitt utført av høyreekstreme gjerningspersoner, hvor gjerningspersonene har fått påfølgende fængselsdommer, er det svært relevant å se på forekomsten av høyreekstremisme i fængsel og radikaliseringsprosesser i denne retningen. I forlengelsen av dette burde det også undersøkes hvorvidt og hvordan radikaliseringsprosesser i retning av høyreekstremisme skiller seg fra islamistisk radikaliseringsprosesser.

Det foreligger også et stort kunnskapsbehov om kvinnelige terrordømte og ekstremister, deres opplevelser i fængsel, og kvinners radikaliseringsprosesser i fængsel. Til slutt er det

også aktuelt å foreta mer forskning på maskulinitet i tilknytning til radikaliseringsprosesser blant innsatte. Det hadde vært spesielt fruktbart å foreta kvalitative intervjuer med innsatte, både de som er ekstremister, de som har blitt påvirket og radikalisert av andre under soning, og de som har sonet i samme fengselsmiljø uten å ha blitt påvirket av radikale innsatte, for å få innsikt i innsattes egne erfaringer og følelser om disse temaene.

Avslutningsvis vil det påpekes at innsatte vil håndtere soningen på ulike måter, og at fengslers varierende struktur og organisering også vil ha en innvirkning på den sosiale dynamikken i fengsler, innsattes opplevelser, og hvordan de håndterer og blir påvirket av soningen. I tilfeller hvor innsatte fremstår som å være radikalisert eller ekstremt religiøse, vil det ofte være andre årsaker som ligger bak, og mange vil derfor etterlate seg ekstreme religiøse tolkninger og tankesett når de forlater det spesifikke fengselsmiljøet. Det er også viktig å fremheve at det er svært mange som ikke blir radikalisert, selv om de soner i de samme miljøene, er preget av de samme individuelle risikofaktorene, er uenige med politiske beslutninger, eller har vært i en marginalisert posisjon før de ble fengslet.

Det fastholdes likevel at fengsler har et potensiale til å fungere som arenaer for radikalisering, og det foreligger flere tilfeller av personer som har blitt påvirket og (ytterligere) radikalisert i europeiske fengsler, som senere har begått terrorangrep og voldelige handlinger. Det er omdiskutert hvorvidt og i hvilken grad fengselsoppholdet har hatt innvirkning på radikaliseringsprosessen i disse tilfellene, men det er tydelig at det foreligger flere forhold i fengselsmiljøet som kan forsterke individuelle årsaker som senere utvikler seg i retning av radikalisering. Det er derfor svært relevant og nødvendig å fortsette å forske på radikalisering i fengsel, for å videreutvikle og oppdatere kunnskapen innenfor feltet. Mer kunnskap om fenomenet gir bedre forutsetninger for å forebygge og forhindre at radikalisering oppstår og får utvikle seg, styrke innsattes rehabilitering og reintegrering tilbake til samfunnet, og for å hindre fremtidig kriminalitet og skadelige handlinger.

10 Litteraturliste

Acheson, I. (2016) *Summary of the main findings of the review of Islamist extremism in prisons, probation and youth justice*. London: HM Ministry of Justice. Tilgjengelig fra: <https://www.bl.uk/collection-items/summary-of-the-main-findings-of-the-review-of-islamist-extremism-in-prisons-probation-and-youth-justice>

Acheson, I. (2019) United Kingdom, i Acheson, I. og Paul, A. (red.) *Guns and glory: Criminality, imprisonment and jihadist extremism in Europe*. Brussels: European Policy Centre, Counter Extremism Project, s. 97-106

Acheson, I. og Paul, A. (red.) (2019) *Guns and glory: Criminality, imprisonment and jihadist extremism in Europe*. Brussels: European Policy Centre, Counter Extremism Project

Aebi, M.F. m fl. (2022). *Prisons and Prisoners in Europe 2021: Key Findings of the SPACE I report*. Series UNILCRIM 2022/3. Council of Europe and University of Lausanne.

Alcoff, L. og E. Potter (1993) Introduction: When feminisms Intersect Epistemology, i Alcoff, L. og Potter, E. (red.) *Feminist Epistemologies*. New York, London: Routledge, s. 1-14.

Al Jazeera (2021) 'Law against islam': French vote in favour of hijab ban condemned. *Al Jazeera*, 9.april 2021. Tilgjengelig fra: <https://www.aljazeera.com/news/2021/4/9/a-law-against-islam> (hentet: 3. april 2023).

Almasy, S. og Erdman, S.L. (2014) Captured Jewish Museum shooting suspect carried weapons, gas mask. *CNN*, 2.juni 2014. Tilgjengelig fra: <https://edition.cnn.com/2014/06/01/world/europe/france-belgium-jewish-shooting/index.html> (hentet: 3.april 2023)

Andersen, A.S. (2022) Her er den nye liste over parallelsamfund, *TV2 nyheter*, 1. desember 2022. Tilgjengelig fra: <https://nyheder.tv2.dk/2022-12-01-her-er-den-nye-liste-over-parallel-samfund> (hentet: 21. mars 2023)

Anderson, E. (1999) *Code of the Street: Decency, violence, and the moral life of the inner city*. New York: W.W. Norton

Andre, V. og Harris-Hogan, S. (2013) Mohamed Merah: From Petty Criminal to Neojihadist. *Politics, Religion & Ideology*, 14:2, s. 307-319.

Auger, C. P. (1998). *Information sources in grey literature*. 4th edition. London: Bowker-Saur

Aveyard, H. (2019) *Doing a literature review in health and social care: a practical guide*. 4th edition. London: Open University Press

Awan, I. (2013) Muslim Prisoners, Radicalization and Rehabilitation in British Prisons. *Journal of Muslim Minority Affairs*. 33:3, s. 371-384

Axelsson, J., Eriksson, L. og Grip, L. (2023) Managing Violent Extremist Clients in Prison and Probation Services: A Scoping Review. *Terrorism and Political Violence*, s. 1-24.

Azani, E. og Koblentz-Stenzler, L. (2022) Muslim Converts Who Turn to Global Jihad: Radicalization Characteristics and Countermeasures. *Studies in Conflict og Terrorism*, 45:2, s. 173-199.

Basra, R., og Neumann, P. R. (2016). Criminal pasts, terrorist futures: European jihadists and the new crime-terror nexus. *Perspectives on Terrorism*, 10(6), s. 25-40.

Basra, R., og Neumann, P. R. (2020). *Prisons and terrorism: Extremist offender management in 10 European countries*. London: Kings College London, ICSR Publication. Tilgjengelig fra: https://icsr.info/wp-content/uploads/2020/07/ICSR-Report-Prisons-and-Terrorism-Extremist-Offender-Management-in-10-European-Countries_V2.pdf

BBC (2012) Mohamed Merah: Who was Toulouse gunman? *BBC News*, 22.mars 2012. Tilgjengelig fra <https://www.bbc.com/news/world-europe-17456541> (hentet: 2.desember 2022).

BBC (2015a) Charlie Hebdo attack: Three days of terror, *BBC News*, 14. januar 2015. Tilgjengelig fra: <https://www.bbc.com/news/world-europe-30708237> (hentet dato: 17. mars 2023)

BBC (2015b) Paris attack: Suspects' profiles, *BBC News*, 12.januar 2015. Tilgjengelig fra: <https://www.bbc.com/news/world-europe-30722038> (hentet dato: 12. desember 2022)

BBC (2018) Liege shootings: Gunman 'had killed day before attack', *BBC News*, 30.mai 2018. Tilgjengelig fra: <https://www.bbc.com/news/world-europe-44299952> (hentet: 9. mars 2023)

Becci, I. (2015) European Research on Religious Diversity as a Factor in the Rehabilitation of Prisoners: An Introduction, i Becci, I. og Roy, O. (red.) *Religious Diversity in European Prisons*. Cham: Springer International Publishing, s. 1-11.

Beckford J., Joly, D. og Khosrokhavar, F. (2005). *Muslims in prison: challenge and change in Britain and France*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Berg, A-J., Flemmen, A-B. og Gullikstad, B. (2010). Innledning: Interseksjonalitet, flertydighet og metodologiske utfordringer, i Berg, A-J., Flemmen, A-B. og Gullikstad, B. (red.) *Likestilte norskheter: Om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir akademisk forlag, s. 11-37.

Bhui, H.S. (2018) Understanding Muslim Prisoners through a Global Lens, i Bosworth, M., Parmar, A. og Vázquez, Y. (red.) *Race, Criminal Justice, and Migration Control: Enforcing*

the Boundaries of Belonging. Oxford: Oxford University Press, s. 197-213. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198814887.003.0013>

Bove, V. og Böhmelt, T. (2022) Imprisonment and Terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 34:6, s. 1229-1240.

Brandon, J. (2009a). The danger of prison radicalization in the West. *CTC Sentinel*, 2(12), s. 1-4. Tilgjengelig fra: <https://ctc.westpoint.edu/wp-content/uploads/2010/08/CTCSentinel-Vol2Iss12-art1.pdf>

Brandon, J. (2009b). *Unlocking Al-Qaeda: Islamist extremism in British prisons*. London: Quilliam foundation

Brenna, J.G. m fl. (2015) Dette er de terrormistenkte brødrene, *VG*, 8. januar 2015. Tilgjengelig fra: <https://www.vg.no/nyheter/utenriks/i/2rm1a/dette-er-de-terrormistenkte-broedrene> (hentet: 12. desember 2022)

Bruhn, J.G. og Rebach, H.M. (2007). *Sociological Practice: Intervention and Social Change*. 2nd edition. New York: Springer

Bucerius, S.M. (2014) *Unwanted: Muslim Immigrants, Dignity and Drug Dealing*. New York: Oxford University Press

Bucerius, S.M., Schultz, W. og Haggerty, K.D. (2023). “That shit doesn't fly”: Subcultural constraints on prison radicalization. *Criminology*, 61, s. 157– 181

Bukve, O. (2021) *Forstå, forklare, forandre: om design av samfunnsvitenskaplege forskningsprosjekt*. 2 utg. Oslo: Universitetsforlaget

Buzan, B., de Wilde, J. og Waeber, O. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner.

Carrigan, T., Connell, B. og Lee, J. (1985) Toward a new sociology of masculinity. *Theory and Society*, 14, s. 551–604.

Chantraine, G., & Scheer, D. (2021). Performing the enemy? No-risk logic and the assessment of prisoners in “radicalization assessment units” in French prisons. *Punishment & Society*, 23(2), s, 260–280.

Chantraine, G. og Scheer, D. (2022). What the Fight Against Radicalization Does to the Prison Officer Profession. *Champ pénal/ Penal field*, 25, s. 1-21. <https://doi.org/10.4000/champ-penal.13838>

- Choo, H.Y., og Feree, M.M. (2010). Practicing intersectionality in sociological research: A critical analysis of inclusions, interactions, and institutions in the study of inequalities. *Sociological Theory*, 28, s. 129–149.
- Chrisafis, A. (2015) Charlie Hebdo attackers: born, raised and radicalised in Paris, *The Guardian*, 12. januar 2015. Tilgjengelig fra: <https://www.theguardian.com/world/2015/jan/12/-sp-charlie-hebdo-attackers-kids-france-radicalised-paris> (hentet: 12. desember 2022)
- Christensen, A. D. og Jensen, S. Q. (2010). Men, resistance and political radicalization: Special issue. *Norma: Nordic Journal for Masculinity Studies*, 5(2), s. 77–84.
- Christensen, A-D. og Jensen, S.Q. (2014) Combining hegemonic masculinity and intersectionality. *NORMA: International Journal for Masculinity Studies*, 9:1, s. 60-75
- Christensen, A.-D. og Rasmussen, P. (2015). War, violence and masculinities: Introduction and perspectives. *NORMA*, 10(3–4), s. 189–202.
- Cohen, A.K. (1955). *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. New York: The Free Press
- Cohen D. m fl. (1996). Insult, aggression, and the southern culture of honor: An “experimental ethnography.” *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, s. 945-960.
- Connell, R.W. (1987) *Gender and Power: Society, the person and sexual politics*. Cambridge: Polity Press
- Connell. R.W. (1995). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press
- Connell, R.W. (2005) *Masculinities*. 2nd edition. Cambridge: Polity Press
- Connell, R. W., og Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender & Society*, 19(6), s. 829–859.
- Connolly, K. (2016) Anis Amri: from young drifter to Europe’s most wanted man, *The Guardian*, 23. desember 2016. Tilgjengelig fra: <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/23/anis-amri-from-young-drifter-to-europes-most-wanted-man> (hentet: 12. desember 2022)
- Corner, E., Gill. P. og Mason, O. (2016). Mental Health Disorders and the Terrorist: A Research Note Probing Selection Effects and Disorder Prevalence. *Studies in Conflict & Terrorism*, 39:6, s. 560-568.
- Cottee, S. (2011) Jihadism as a Subcultural Response to Social Strain: Extending Marc Sageman's “Bunch of Guys” Thesis. *Terrorism and Political Violence*, 23:5, s. 730-751

Cottee, S., og Hayward, K. (2011). Terrorist (e)motives: The existential attractions of terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, 34(12), s. 963–986.

Council of Europe (2023) *SPACE I. Prison Stock on 1st January 2022*. Tilgjengelig fra: <https://wp.unil.ch/space/space-i/prison-stock-on-1-january/prison-stock-on-1st-january-2022/> (hentet: 5.januar 2023)

Counter Extremism Project (2023) *Anis Amri*. Tilgjengelig fra: <https://www.counterextremism.com/extremists/anis-amri> (hentet: 13. desember 2022)

Courtenay, W.H. og Sabo, D. (2001) Preventative health strategies for men in prison, i Sabo, D., Kupers, T.A. og London, W. (red.) *Prison Masculinities*. Philadelphia: Temple University Press, s. 157-172

Cowburn, M. (1998) A Man's World: Gender Issues in Working with Male Sex Offenders in Prison. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 37 (3), s. 234–251.

Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*. Volume 1989: Issue 1, Article 8, s. 139-167.

Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), s. 1241–1299.

Crewe, B. (2014). Not Looking Hard Enough: Masculinity, Emotion, and Prison Research. *Qualitative Inquiry*, 20(4), s. 392–403.

Cullen, F.T., Agnew, R. og Wilcox, P. (2018a). Feminist Theories: Gender, Power and Crime, i Cullen, F.T., Agnew, R. og Wilcox, P. (red.) *Criminological Theory: Past to Present. Essential Readings*. New York: Oxford University Press, s. 269-298

Cullen, F.T., Agnew, R. og Wilcox, P. (2018b). Labeling Theory: Societal Reaction and the Creation of Criminals, i Cullen, F.T., Agnew, R. og Wilcox, P. (red.) *Criminological Theory: Past to Present. Essential Readings*. New York: Oxford University Press, s. 193-204

Cullen, F.T., Agnew, R. og Wilcox, P. (2018c). 24. Masculinities and Crime, i Cullen, F.T., Agnew, R. og Wilcox, P. (red.) *Criminological Theory: Past to Present. Essential Readings*. New York: Oxford University Press, s. 299-300

Cuthbertson, I.M. (2004) Prisons and the education of terrorists. *World Policy Journal* 21(3), s. 15-22

Dalland, O. (2020) *Metode og oppgaveskriving*. 7.utg. Oslo: Gyldendal.

Decker, S.H. og Pyrooz, D.C. (2019) Activism and Radicalism in Prison: Measurement and Correlates in a Large Sample of Inmates in Texas. *Justice Quarterly*, 36:5, s. 787-815

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora [NESH] (2021) *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. 5.utg. Tilgjengelig fra: <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/> (hentet: 3. oktober 2022).

Dier, A. og Baldwin, G. (2022) *Masculinities and Violent Extremism*. International Peace Institute; UN Security Council Counter-Terrorism Committee Executive Directorate. Tilgjengelig fra: <https://www.ipinst.org/2022/06/masculinities-and-violent-extremism>

Doyle, N.J. (2013) Islam, Depoliticization and the European Crisis of Democratic Legitimacy, *Politics, Religion & Ideology*, 14:2, s. 265-283.

Durcan, G. og Zwemstra, J.C (2014) 11. Mental Health in Prison, i Enggist, S. m fl.(red.) *Prisons and Health*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, s. 87-95.

Eleftheriadou, M. (2020) Refugee Radicalization/Militarization in the Age of the European Refugee Crisis: A Composite Model. *Terrorism and Political Violence*, 32:8, s. 1797-1818.

Engel, P. (2016) The new issue of ISIS' English-language magazine provides clues about the Brussels attackers, *Business Insider*, 13.april 2016. Tilgjengelig fra: <https://www.businessinsider.com/isis-magazine-dabiq-profiles-brussels-attackers-2016-4?r=USoglR=T> (hentet: 20. februar 2023)

Ericsson, K. (2000) Maskulinitet, kriminalitet og kontroll. *Materialisten*, 4, s. 7-43.

Evans, T. og Wallace, P. (2008). A prison within a prison?: The masculinity narratives of male prisoners. *Men and Masculinities*, 10(4), s. 484–507

Fabbri, F. (2019) France, i Acheson, I. og Paul, A. (red.) *Guns and glory: Criminality, imprisonment and jihadist extremism in Europe*. Brussels: European Policy Centre, Counter Extremism Project, s. 35-44

Fabretti, V. (2015) Addressing Religious Differences in Italian Prisons: A Postsecular Perspective, i Becci, I. og Roy, O. (red.) *Religious Diversity in European Prisons*. Cham: Springer International Publishing, s. 101-116

Ferber, A., og Kimmel, M. S. (2008). The gendered face of terrorism. *Sociology Compass*, 2(3), s. 870– 887.

Forsberg, C. og Wengström, Y. (2015) *Att göra systematiska litteraturstudier: värdering, analys och presentation av omvårdnadsforskning*. 4.utg. Stockholm: Natur og Kultur

- García-Andrade, R.F. m fl. (2019) Forensic-psychiatric assessment of the risk of terrorist radicalisation in the mentally ill patient. *Spanish Journal of Legal Medicine*, 45(2), s. 59-66.
- Garland, D. (1996). THE LIMITS OF THE SOVEREIGN STATE: Strategies of Crime Control in Contemporary Society. *The British Journal of Criminology*, 36(4), s. 445–471.
- Gauthier-Villars, D., Fitch, A. og Abdulrahim, R. (2015) Islamic State Releases Video Calling Grocery Store Gunman Its ‘Soldier’, *The Wall Street Journal*, 11. januar 2015. Tilgjengelig fra: <https://www.wsj.com/articles/video-appears-to-show-paris-kosher-grocery-attack-suspect-coulibaly-swearing-allegiance-to-islamic-state-1420977506> (hentet dato: 9. desember 2022)
- Goffman, E. (1961) *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Anchor Books
- Goffman, E. (1968) *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. Harmondsworth: Penguin
- Gohir, S. (2015). The Veil Ban in Europe: Gender Equality or Gendered Islamophobia? *Georgetown Journal of International Affairs*, 16(1), s. 24–33.
- Goldman, L. (2014) From Criminals to Terrorists: The US Experience of Prison Radicalisation, i Silke, A. (red.) *Prisons, Terrorism and Extremism: Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform*. London: Routledge, s. 47-59
- Gule, L. (2012) *Ekstremismens kjennetegn: ansvar og motsvar*. Oslo: Spartacus
- Gøtzsche-Astrup, O., og Lindekilde, L. (2019). Either or? Reconciling Findings on Mental Health and Extremism using a Dimensional Rather than Categorical Paradigm. *Journal of forensic sciences*, 64(4), s. 982–988.
- Halvorsen, K. (2008). *Å forske på samfunnet: En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 5.utg. Oslo: Cappelen akademisk.
- Hamm, M. S. (2009). Prison islam in the age of sacred terror. *British Journal of Criminology* 49(5), s. 667–685.
- Hamm, M. S. (2013). *The Spectacular Few: Prisoner Radicalization and the Evolving Terrorist Threat*. New York: NYU Press.
- Haney, C. (2011) The perversions of prison: On the origins of hypermasculinity and sexual violence in confinement. *American Criminal Law Review*, 48(1), s. 121–141.
- Hannah, G., Clutterbuck, L. og Rubin, J. (2008) *Radicalization or Rehabilitation: Understanding the Challenge of Extremist and Radicalized Prisoners*. Santa Monica: RAND Corporation

Hansen, D. (2018). Radicalisation in Norwegian prisons: The story of Zubair, i Øverland, G. m fl. (red.), *Violent extremism in the 21st Century: international perspectives*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, s. 125–155.

Hansen, D. (2019a). Forebygging av radikaliserings i fengsel, i Heierstad, G. og Lid, S. (red.) *Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme*, Oslo: Gyldendal, s. 153-173

Hansen, D. (2019b). Radikaliserings i fengsel, i Westerheim, K. og Eide, H.M.K. (red.) *Kunnskapsbasert straffegjennomføring i kriminalomsorgen i Norge*, Bergen: Fagbokforlaget. s. 244-260

Hauser, J. (2021) Education, secularism, and illiberalism: Marginalisation of Muslims by the French state. *French Cultural Studies* 32:2, s. 149-162.

HM Chief Inspector of Prisons (2010) *Muslim prisoners' experiences: A thematic review*. London: HM Inspectorate of Prisons

s Committee (2012) *Roots of violent radicalization*. Nineteenth report on Session 2010–12. Vol. 1, HC 1446. Tilgjengelig fra: <https://publications.parliament.uk/pa/cm201012/cmselect/cmhaff/1446/1446.pdf>

Horgan, J. (2008). From Profiles to Pathways and Roots to Routes: Perspectives from Psychology on Radicalization into Terrorism. *The Annals of American Academy of Political and Social Science*, 618: s. 80-94.

Hotvedt, S.K. (2015) Politiet ble varslet om radikaliserings, men trodde ikke på angrep, *NRK*, 17.februar 2015. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/urix/pet-ble-varslet-men-sa-ikke-faren-1.12213534> (hentet: 10. februar 2023)

Hsu, H-F. (2005). The patterns of masculinity in prison sociology: A case study in one Taiwanese prison. *Critical Criminology*, 13, s. 1–16.

Ilan, J., & Sandberg, S. (2019). How 'gangsters' become jihadists: Bourdieu, criminology and the crime–terrorism nexus. *European Journal of Criminology*, 16(3), s. 278–294.

Illardi, J. (2010) *Prison radicalisation: The devil is in the detail*. Paper presented at the ARC Linkage Project on Radicalisation – Conference, Understanding Terrorism from an Australian Perspective: Radicalisation, De-Radicalisation and Counter Radicalisation. Monash University: Australia

Iwamoto, D.K. m fl. (2012) The role of masculine norms and informal support on mental health in incarcerated men. *Psychology of Men og Masculinity*, 13(3), s. 283-293.

Jacobsen, D. I. (2021). *Forståelse, beskrivelse og forklaring. Innføring i metode for helse- og sosialfagene*. 3.utg. Oslo: Cappelen Damm akademisk

Jensen, S.Q. (2006). Rethinking subcultural capital. *Young - Nordic Journal of Youth Research*, 14(3), s. 257-276.

Jensen, S.Q. og Larsen, J.F. (2021). Sociological perspectives on Islamist radicalization – bridging the micro/macro gap. *European Journal of Criminology*, 18(3), s. 426–443.

Jewkes, J. (2005). Men behind bars. *Men and Masculinities*, 8(1), s. 44–63.

Johannessen, A., Tufte, P. A. og Christoffersen, L. (2021) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 6. utg. Oslo: Abstrakt forlag

Jon, N. (2017). Maskulinitetsperspektiv på kriminologiens kjerneområder: Kontroll, ofre og kriminalitet. *Nordisk tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 104(2), s. 181-201.

Jones, C. R. (2014). Are Prisons Really Schools for Terrorism? Challenging the Rhetoric on Prisoner Radicalization. *Punishment & Society* 16(1), s. 74–103.

Jones, D.W. (2018) Terror, Violence and the Public Sphere, i Adlam, J., Kluttig, T. og Lee, B.X. (red.) *Violent States and Creative States. Volume 1: Structural Violence and Creative Structures*. London: Jessica Kingsley Publishers, s. 147-160

Karp, D.R. (2010). Unlocking Men, Unmasking Masculinities: Doing Men's Work in Prison. *The Journal of Men's Studies*, 18(1), s. 63–83

Kepel, G. (2017) *Terror in France: the Rise of Jihad in the West*. Princeton: Princeton University Press

Khosrokhavar, F. (2013). Radicalization in prison: The French case. *Politics, Religion & Ideology* 14(2), s. 288–290.

King, S., Endres, J. og Stemmler, M. (2021) Radicalization potentials of young Muslims in prison: What role do religious factors play? *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 104:3, s. 259-270.

Kolberg, M. (2012) Søsteren til Toulouse-drapsmannen stolt over brorens handlinger, *NRK*, 11. november 2022. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/urix/sosteren-stolt-av-mohamed-merah-1.8392332> (hentet: 7. november, 2022).

Kriminalomsorgen (2022) *Årsrapport 2021*. Tilgjengelig fra: <https://www.kriminalomsorgen.no/aarsrapport-2021-for-kriminalomsorgen.6520113-516313.html> (hentet: 1. april 2023)

Kupers T.A. (2001). Rape and the prison code, i Sabo, D.F., Kupers, T.A. og London, W. (red.) *Prison Masculinities*. Philadelphia: Temple University Press, s. 111-117

- Kupers, T.A. (2005). Toxic masculinity as a barrier to mental health treatment in prison. *Journal of Clinical Psychology*, 61 (6), s. 713–724.
- Lafree, G., Jiang, B., og Porter, L.C. (2019). Prison and violent political extremism in the United States. *Journal of Quantitative Criminology*, 36(3), s. 473–498.
- Langeland, F. (2008) Raewyn Connell, i Mortensen, E. m fl. (red.) *Kjønnteori*. Oslo: Gyldendal akademisk, s. 292-296
- Larsen, J.F. og Jensen, S.Q. (2019). Jihadism from a Subcultural Perspective. *Critical Criminology*, 27, s. 421–436.
- Leman, J. (2019). Jihadists in Belgian prisons, i Pektas, S. og Leman, J. (red.) *Militant Jihadism: Today and Tomorrow*. Leuven: Leuven University Press, s. 141-149
- Lia, B. og Nesser, P. (2014) Norske muslimske fremmedkrigere. *Nytt norsk tidsskrift*, 31(4), s. 399-416
- Liamputtong, P. (2013) *Qualitative research methods*. Australia: Oxford University Press.
- Liebling, A., Arnold, H. og Straub, C. (2011) *An Exploration of Staff–Prisoner Relationships at HMP Whitemoor: 12 Years On*. London: UK Ministry of Justice National Offender Management Service.
- Liebling, A. og Straub, C. (2012) Identity Challenges and the Risks of Radicalisation in High Security Custody, *Prison Service Journal*, 203, s. 15-22
- Liebling, A. og Williams, R. J. (2018). The new subversive geranium: Some notes on the management of additional troubles in maximum security prisons. *The British Journal of Sociology*, 69(4), s. 1194–1219.
- Linge, M., Sandberg, S. og Tutenges, S. (2022) Confluences of Street Culture and Jihadism: The Spatial, Bodily, and Narrative Dimensions of Radicalization. *Terrorism and Political Violence*, s. 1-16.
- Lloyd, M. (2012) Learning from Casework and the Literature. *Prison Service Journal*, 203, s. 23-30
- Lorentzen, J. (2006) Forskning på menn og maskuliniteter, i Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.) *Kjønnsforskning: En grunnbok*, Oslo: Universitetsforlaget, s. 121-135.
- Maguire, D. (2021) Vulnerable Prisoner Masculinities in an English Prison. *Men and Masculinities*, 24(3), s. 501–518.

Marrero Rocha, I. og Berdún Carrión, S. (2023). Jihadist prisoners in Spain and the application of the high security prison regime. *European Journal of Criminology*, 20(2), s. 586–603.

McAuley, J. og Branigin, W. (2017) Paris gunman named as small-time criminal apparently inspired by Islamic State, *The Washington Post*, 21. april 2017. Tilgjengelig fra: https://www.washingtonpost.com/world/deadly-paris-shooting-could-influence-voters-on-eve-of-key-french-election/2017/04/21/6f5589a8-2618-11e7-928e-3624539060e8_story.html (hentet: 23. november 2022).

McCauley, C. og Moskalenko, S. (2008). Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism, *Terrorism and Political Violence*, 20(3), s. 415-433.

Merton, R. K. (1938) Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, 3(5), s. 672–682.

Messerschmidt, J.W. (1993). *Masculinities and crime: critique and reconceptualization of theory*, Lanham: Rowman og Littlefield

Messerschmidt, J. W. og Rohde, A. (2018) Osama Bin Laden and Jihadist Global Hegemonic Masculinity. *Gender and Society*, 32(5), s. 663-685

Miller, J. (2014). Doing Crime as Doing Gender?: Masculinities, Femininities, and Crime, i Gartner, R. og McCarthy, B. (red.), *The Oxford Handbook of Gender, Sex, and Crime*. Oxford Handbooks Online: Oxford University Press, s. 19-39. Tilgjengelig fra: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199838707.013.0002>

Mirza, H.S. (2009). Plotting a history: Black and postcolonial feminism in ‘new times’. *Race Ethnicity and Education*. 12(1), s. 1-10.

Moghaddam, F. M. (2005). The Staircase to Terrorism: A Psychological Exploration. *American Psychologist*, 60(2), s. 161–169.

Mulcahy, E., Merrington, S. og Bell, P.J. (2013). The radicalisation of prison inmates: A review of the literature on recruitment, religion and prisoner vulnerability. *Journal of Human Security*, 9(1), s. 4–14.

Möller-Leimkühler, A.M. (2017) Why is terrorism a man’s business? *CNS Spectrums*, 23(2), s. 119-128.

Nederlof, A.F., Muris, P. og Hovens, J.E (2013). The epidemiology of violent behavior in patients with a psychotic disorder: A systematic review of studies since 1980. *Aggression and Violent Behavior*, 18, s. 183–189.

Nesser, P. (2015) *Islamist Terrorism in Europe: A History*. London: Hurst & Company.

- Neumann, P.R. (2008) *Joining al-Qaeda: Jihadist Recruitment in Europe*. New York: Routledge.
- Neumann, P.R. (2009) *Old & New Terrorism*. Cambridge: Polity Press.
- Neumann, P. (2010). *Prisons and terrorism: Radicalisation and de-radicalisation in 15 countries*. London: Kings College London, ICSR Publication. Tilgjengelig fra: <https://icsr.info/wp-content/uploads/2010/08/ICSR-Report-Prisons-and-Terrorism-Radicalisation-and-De-radicalisation-in-15-Countries.pdf>
- Newton, C. (1994). Gender theory and prison sociology: Using theories of masculinities to interpret the sociology of prisons for men. *The Howard Journal*, 33(3), s. 193–101.
- O’Driscoll, D. (2018). Violent Extremism and Mental Disorders. *K4D Helpdesk Report*. Brighton, UK: Institute of Development Studies. Tilgjengelig fra: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5c700673ed915d4a3e8266e7/476_Violent_Extremism_and_Mental_Disorders.pdf
- Olsen, J.A. (2008) Konvertering til islam i danske fængsler – vejen ud af kriminalitet eller ind i radikalisering? *Scandinavian Journal of Islamic Studies*, 3(1), s. 6-29
- Orupabo, J. (2014) Interseksjonalitet i praksis: Utfordringer med å anvende et interseksjonalitetsperspektiv i empirisk forskning. *Sosiologisk tidsskrift*, 22(4), s. 329- 351.
- Palazzo, C. og Chazan, D. (2017) Paris attack: who is Karim Cheurfi, the gunman who lived with his mother and was ‘let go’ by French authorities in February? *Telegraph*, 22. april 2017. Tilgjengelig fra: <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/04/20/paris-attack-suspect/> (hentet: 23. november 2022)
- Paul, A. (2019a) Belgium, i Acheson, I. og Paul, A. (red.) *Guns and glory: Criminality, imprisonment and jihadist extremism in Europe*. Brussels: European Policy Centre, Counter Extremism Project, s. 25-34
- Paul, A. (2019b) The Netherlands, i Acheson, I. og Paul, A. (red.) *Guns and glory: Criminality, imprisonment and jihadist extremism in Europe*. Brussels: European Policy Centre, Counter Extremism Project, s. 61-70
- Perliger, A., & Milton, D. (2016). Introduction, i *From Cradle to Grave: The Lifecycle of Foreign Fighters in Iraq and Syria*. Combatting Terrorism Center at West Point, s. 1-3. Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/resrep05619.4>
- Phoenix, A. (2011). Psychosocial intersections: Contextualising the accounts of adults who grew up in visibly ethnically different households, i Lutz, H., Vivar, M. og Supik, L. (red.) *Framing intersectionality: Debates on a multi-faceted concept in gender studies*. Farnham: Ashgate, s. 137–152

Pleck, J.H. (1995) The gender role strain paradigm: An update, i Levant, R.F. og Pollack, W.S. (red.) *A new psychology of men*. New York: Basic Books, s. 11-32

Politiets sikkerhetstjeneste (2017) *Trusselvurdering 2017*. Tilgjengelig fra: <https://www.pst.no/globalassets/artikler/trusselvurderinger/psts-trusselvurdering-2017.pdf> (hentet 24.april 2023)

Politiets sikkerhetstjeneste (2023) *Trusselvurdering 2023*. Tilgjengelig fra: <https://www.pst.no/alle-artikler/trusselvurderinger/ntv-2023/> (hentet: 30.mars 2023).

Pomeroy, E. C., Kiam, R., og Green, D. L. (2000). Reducing depression, anxiety, and trauma of male inmates: An HIV/AIDS psychoeducational group intervention. *Social Work Research*, 24, s. 156–167

Pop, V. (2016) Islamic State Claims Khalid and Ibrahim El-Bakraoui Were Organizers of Paris and Brussels Attacks, *The Wall Street Journal*, 13.april 2016, Tilgjengelig fra: <https://www.wsj.com/articles/prosecutors-believe-raid-prompted-brussels-attacks-1460546336> (hentet: 20.februar 2023)

Powis, B., Dixon, L. og Woodhams, J. (2019) *Exploring the Nature of Muslim Groups and Related Gang activity in Three High Security Prisons: Findings from Qualitative Research*. London: Ministry of Justice

Rabasa, A. og Benard, C. (2014) Radicalization and Recruitment Nodes, i *Eurojihad: Patterns of Islamist Radicalization and Terrorism in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 103–122. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139940863.007>

Radicalisation Awareness Network (2016). *Dealing with radicalisation in a prison and probation context*. RAN P&P - practitioners working paper.

Rambøll (2022) *Evaluering av forebyggingstiltak mot radikaliserings under straffegjennomføring*. Oslo: Rambøll Management Consulting. Tilgjengelig fra: <https://www.kriminalomsorgen.no/evaluering-av-kriminalomsorgens-arbeide-mot-radikaliserings-og-voldelig-ekstremisme.6595089-516313.html>

Rappaport, A., Veldhuis, T. og Guiora, A. (2013) Homeland Security and the Inmate Population: The Risk and Reality of Islamic Radicalization in Prisons, i Gideon, L. (red.) *Special Needs Offenders in Correctional Institutions*. Thousand Oaks: SAGE Publications, s. 431-458

Ravagnani, L. og Romano, C. (2022) Prison, Islamic Radicalization and the COVID-19 Pandemic in Italy. *International Annals of Criminology*. 60(2), s. 182-198.

Revol, M. K. (2015) *Innsattes levekår 2014 – Før, under og etter soning*. Rapporter 2015/47. Oslo: Statistisk sentralbyrå

- Ricciardelli, R. (2014) The inmate code: Looking at men in Canadian penitentiaries. *Journal of Crime and Justice*, 37(2), s. 234–255.
- Ricciardelli, R. (2015). Establishing and Asserting Masculinity in Canadian Penitentiaries. *Journal of Gender Studies*, 24 (2), s. 170–191
- Ricciardelli, R., Maier, K. og Hannah-Moffat, K. (2015). Strategic masculinities: Vulnerabilities, risk and the production of prison masculinities. *Theoretical Criminology*, 19(4), s. 491–513.
- Richardt, M. (2015) Skoleleder: Vi forsøgte at tale Omar og hans mor til fornuft, *DR*, 17.februar 2015. Tilgjengelig fra: <https://www.dr.dk/nyheder/indland/skoleleder-vi-forsogte-tale-omar-og-hans-mor-til-fornuft> (hentet: 10. februar 2023)
- Rizvi, M. (2022) Securitized Masculinities: Europe’s Muslims and Middle Eastern Diasporas after 9/11, i Joseph, S. og Zaatari, Z. (red.) *Routledge Handbook on Women in the Middle East*. Milton: Taylor og Francis Group, s. 123-134.
- Roy, O. (2017a) *Jihad and death: The global appeal of Islamic State*. Oversatt fra Le djihad et la mort av C. Schoch. London: Hurst & Company
- Roy, O. (2017b) Who are the new jihadis? *The Guardian*, 13.april 2017. Tilgjengelig fra: <https://www.theguardian.com/news/2017/apr/13/who-are-the-new-jihadis> (hentet: 14. mars 2023)
- Ruiz Yamuza, F.G. og Ravagnani, L. (2018) Countering Islamic radicalisation in prison through restorative justice based programmes. *ERA Forum* 18, s. 611–626.
- Rushchenko, J. (2019) Terrorist recruitment and prison radicalization: Assessing the UK experiment of ‘separation centres’. *European Journal of Criminology* 16(3), s. 295-314.
- Sabo, D., Kupers, T., og London, W (red.) (2001). *Prison masculinities*. Philadelphia: Temple University Press.
- Sage, A. og Labbé, C. (2015) Insight – French attacks inquiry centres on prison ‘sorcerer’ Beghal, *Reuters*, 16.januar 2015. Tilgjengelig fra: <https://www.reuters.com/article/uk-france-shooting-beghal-insight-idUKKBNOKP0EY20150116> (hentet: 9. desember 2022)
- Sageman, M. (2004). *Understanding terror networks*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Sageman, M. (2008) *Leaderless jihad: terror networks in the twenty-first century*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press

Said-Moorhouse, L., Cotovio, V. og Mezzofiore, G. (2018) Belgium shooting: Two police officers, passerby killed in Liege, *CNN*, 29. Mai 2018. Tilgjengelig fra: <https://edition.cnn.com/2018/05/29/europe/liege-shooting-intl/index.html> (hentet: 9. mars 2023)

Salem, S. (2018). Intersectionality and its discontents: Intersectionality as traveling theory. *European Journal of Women's Studies*, 25(4), s. 403–418.

Saliba, E. (2015) Paris Killer Cherif Kouachi Gave Interview to TV Channel Before He Died. *NBC News*, 9.januar 2015. Tilgjengelig fra: <https://www.nbcnews.com/storyline/paris-magazine-attack/paris-killer-cherif-kouachi-gave-interview-tv-channel-he-died-n283206> (hentet: 5. april 2023)

Samland, E. (2013) Tiltalte etter drapet på Lee Rigby: - Jeg drepte ham fordi dette er krig, *VG*, 10. desember 2013. Tilgjengelig fra: <https://www.vg.no/nyheter/utenriks/i/E7vzK/tiltalte-etter-drapet-paa-lee-rigby-jeg-drepte-ham-fordi-dette-er-krig>(hentet: 20. februar 2023).

Santos-Hermoso m fl. (2021). Jihadist Extremism in Spanish Prisons. Characterisation of the Inmates linked to Jihadist Radicalisation and Analysis of Their Behaviour in Prison. *Terrorism and Political Violence*, s. 1-21.

Schultz, W.J., Bucierius, S.M. og Haggerty, K.D. (2021) The floating signifier of “Radicalization”. Correctional officers’ perception of prison radicalization. *Criminal Justice and Behavior*, 48, s. 828-845.

Sedgwick, M. (2010) The Concept of Radicalization as a Source of Confusion. *Terrorism and Political Violence*, 22:4, s. 479-494.

Silke, A. (red.) (2014). *Prisons, terrorism and extremism: Critical issues in management, radicalisation and reform*. London: Routledge.

Silke, A. og Veldhuis, T. (2017) Countering Violent Extremism in Prisons: A Review of Key Recent Research and Critical Research Gaps. *Perspectives on Terrorism*, 11(5), s. 2-11

Sinai, J. (2014). Developing a model of prison radicalization, i Silke, A. (red.), *Prisons, terrorism and extremism: Critical issues in management, radicalisation and reform*. London: Routledge, s. 35–46.

Skilbrei, M.-L. (2019) *Kvalitative metoder*. Oslo: Oslo universitetsforlag

Skillicorn, D.B. m fl. (2015) Structural differences of violent extremist offenders in correctional settings. *Global Crime*, 16:3, s. 238-258.

Slettholm, A. (2015) Dette vet vi og dette vet vi ikke om København-angrepene, *Aftenposten*, 17.februar 2015. Tilgjengelig fra: <https://www.aftenposten.no/verden/i/vmVxm/dette-vet-vi-og-dette-vet-vi-ikke-om-koebenhavn-angrepene> (hentet: 10.mai 2023)

Sloan, J.A. (2016) *Masculinities and the Adult Male Prison Experience*. London: Palgrave Macmillan

Smith-Spark, L., Morgan, K. og Gumuchian, M-L. (2013) Lee Rigby murder: 2 men found guilty in UK soldier's slaying, *CNN*, 19. desember 2013. Tilgjengelig fra: <https://edition.cnn.com/2013/12/19/world/europe/uk-soldier-killing-trial/index.html> (hentet: 7. mars 2023)

Smith-Spark, L. og Robertson, N. (2015) Who was Copenhagen gunman Omar Abdel Hamid El-Hussein? *CNN*, 27. februar 2015. Tilgjengelig fra: <https://edition.cnn.com/2015/02/17/europe/denmark-copenhagen-gunman/index.html> (hentet: 10. februar 2023)

Soufan, A. (2016) *Anatomy of Terror. From the Death of Bin Laden to the Rise of the Islamic State*. New York, London: W.W. Norton & Company.

Spalek, B. og El-Hassan, S. (2007). Muslim Converts in Prison. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 46, s. 99-114

Stern, C. og de Carbonnel, A. (2018) Belgium under scrutiny over release of "radicalized" convict before attack, *Reuters*, 30. mai 2018. Tilgjengelig fra: <https://www.reuters.com/article/belgium-shooting/belgium-under-scrutiny-over-release-of-radicalised-convict-before-attack-idUSL5N1T06DN> (hentet: 9. mars 2023)

Stern, J. (2003) *Terror in the Name of God: Why Religious Militants Kill*. New York: Harper Collins

St.meld. nr. 39 (2020-2021). *Kriminalomsorgsmeldingen – fremtidens kriminalomsorg og straffegjennomføring*.

Sturge, G. (2022) *UK Prison Population Statistics*. London: House of Commons

Støren, I. (2013) *Bare søk!: praktisk veiledning i å gjennomføre litteraturstudie*. 2. utg. Oslo: Cappelen Damm

Sykes, G.M. (1958) *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*. Princeton: Princeton University Press

Tiscini, G., og Lamote, T. (2019). The Process of Radicalization in the Prison Environment: From Criminogenesis to Radicalogenesis. *L'Évolution Psychiatrique*, 84(3), e59–e69

Tompson, L. og Belur, J. (2016) Information retrieval in systematic reviews: a case study of the crime prevention literature. *Journal of Experimental Criminology*, 12, s. 187–207.

Torres, A.N. (2018) Dette er Strasbourg-terroristen Cherif Chekatt, *Nettavisen*, 13. desember 2018. Tilgjengelig fra: <https://www.nettavisen.no/nyheter/dette-er-strasbourg-terroristen-cherif-chekatt/s/12-95-3423569041> (hentet: 8. februar 2023)

Troianovski, A., Hedhli, N. og Morajea, H. (2016) Anis Amri, Suspected Berlin Attacker Has a History of Criminal Activity, Extremism, *The Wall Street Journal*, 23. Desember 2016. Tilgjengelig fra: <https://www.wsj.com/articles/anis-amri-berlin-suspect-slipped-through-many-nets-1482444423> (hentet dato: 12. desember 2022).

Trujillo, H. m fl. (2009). Radicalization in prisons? Field research in 25 Spanish prisons. *Journal of Terrorism and Political Violence*, 21(4), s. 558–557.

Tutenges, S. og Sandberg, S. (2022) Street Culture Meets Extremism: How Muslims Involved in Street Life and Crime Oppose Jihadism. *The British Journal of Criminology*, 62(6), s. 1502-1517

Tønnesen, M.S. og Lepperød, T. (2017) Angriperen på Champs-Élysées slapp ut av fengsel i 2015, *Nettavisen*, 21. april 2017. Tilgjengelig fra: <https://www.nettavisen.no/nyheter/angriperen-pa-champs-lys-es-slapp-ut-av-fengsel-i-2015/s/12-95-3423333745> (hentet: 23. november 2022)

Ugelvik, T. (2015) The Rapist and the Proper Criminal: Exclusion of Immoral Others as Narrative Work on the Self, i Presser, L. og Sandberg, S. (red.) *Narrative Criminology: Understanding Stories of Crime*. New York: New York University Press, s. 23-41

United Nations (2016). *Handbook on the management of violent extremist secure institutioners and the prevention of radicalization to violence in secure institutions*. Criminal Justice Handbook Series. United Nations Office on Drugs and Crime

Useem, B. og Clayton, O. (2009) Radicalization of U.S. prisoners. *Criminology and Public Policy*. 8(3), s. 561-592.

Van Leuven, D., Mazurana, D. og Gordon, R. (2016) Analysing the recruitment and use of foreign men and women in ISIL through a gender perspective, i de Guttery, A., Capone, F. og Paulussen, C. (red.) *Foreign Fighters under International Law and Beyond*. The Hague: Asser Press, s. 97–120.

Veldhuis, T.M (2016). *Prisoner Radicalization and Terrorism Detention Policy: Institutionalized Fear or Evidence-Based Policy Making?* London: Routledge.

Veldhuis, T. og Staun, J. (2009) *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*. Clingendael Security Paper, no. 12: Netherlands institute of International Relations Clingendael

- Vohra, A. (2022) Can This Brussels Neighborhood Shake Its Jihadi Reputation? *Foreign Policy*, 20.juli 2022. Tilgjengelig fra: <https://foreignpolicy.com/2022/07/20/molenbeek-brussels-neighborhood-paris-attacks-drug-trafficking/> (hentet: 10. februar)
- Vording, F.A. (2017) Succes i Mjølnerparken: Banderne har forladt berygtet ghetto, *TV 2 Kosmopol*, 5.februar 2017. Tilgjengelig fra: <https://www.tv2kosmopol.dk/kobenhavn/succes-i-mjolnerparken-banderne-har-forladt-berygnet-ghetto> (hentet: 10. februar 2023)
- Walker, G. W. (2006). Disciplining Protest Masculinity. *Men and Masculinities*, 9(1), s. 5–22
- Walklate, S. og Mythen, G. (2016) Fractured Lives, Splintered Knowledge: Making Criminological Sense of the January 2015 Terrorist Attacks in Paris. *Critical Criminology*, 24, s. 333–346
- Warnes, R. og Hannah, G. (2008). Meeting the challenge of extremist and radicalized prisoners: The experiences of the United Kingdom and Spain. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 2(4), s. 402-411.
- Weitzmann, M. (2014) Who Is Mehdi Nemmouche, and Why Did He Want To Kill Jews? *Tablet Magazine*, 15.juli 2014. Tilgjengelig fra: <https://www.tabletmag.com/sections/news/articles/frances-toxic-hate-1-nemmouch> (hentet: 20.mars 2023)
- West, C., og Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender & Society*, 1(2), s. 125–151.
- Wiktorowicz, Q. (2005) *Radical Islam Rising: Muslim Extremism in the West*. London: Rowman & Littlefield
- Williams, R. J. (2016). *Approaches to violent extremist offenders and countering radicalisation in prison and probation*. RAN Working Paper, Second Edition. Tilgjengelig fra: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-09/ran_pp_approaches_to_violent_extremist_en.pdf (hentet: 30.mars 2023).
- Williams, R. (2021) “The Muslims are taking over”: the politics of space and geopolitical and national imaginaries in an English prison. *Ethnic and Racial Studies*, 44:10, s. 1779-1798
- Williams, R., og Liebling, A. (2022). Do prisons cause radicalization? Order, leadership, political charge, and violence in two maximum security prisons. *The British Journal of Criminology*, XX, s. 1–18.
- Willsher, K. (2018) Cherif Chekatt: who is the Strasbourg shooting suspect? *The Guardian*, 12.desember 2018. Tilgjengelig fra: <https://www.theguardian.com/world/2018/dec/12/cherif-chekkat-who-is-the-strasbourg-shooting-suspect>(hentet: 8. februar 2023)
- Windisch, B. (2021) A Downward Spiral: The Role of Hegemonic Masculinity in Lone Actor Terrorism, *Studies in Conflict og Terrorism*, s. 1-18

World Prison Brief (2023a) *World prison brief data. Belgium.* Tilgjengelig fra: <https://www.prisonstudies.org/country/belgium> (hentet: 3.april 2023)

World Prison Brief (2023b) *World prison brief data. France.* Tilgjengelig fra: <https://www.prisonstudies.org/country/france> (hentet: 11.januar 2023)

World Prison Brief (2023c) *World prison brief data. Italy.* Tilgjengelig fra: <https://www.prisonstudies.org/country/italy> (hentet: 11. januar 2023)

World Prison Brief (2023d) *World prison brief data. Spain.* Tilgjengelig fra: <https://www.prisonstudies.org/country/spain> (hentet: 11. januar 2023)

Zahn, M.A. (2017) Prisons: Their Role in Creating and Containing Terrorists, i LaFree, G. og Freilich, J.D. (red.) *The Handbook of the Criminology of Terrorism*, Chichester: Wiley-Blackwell, s. 508-519

Åsebø, S. og Orfjell, L. (2015) Slik var terrordøgnet i København, *VG*, 15.februar 2015. Tilgjengelig fra: <https://www.vg.no/nyheter/utenriks/i/K06ny/slik-var-terrordognet-i-koebenhavn> (hentet: 10. mai 2023).